

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ»**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΥΤΥΧΙΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
ΑΜ: 1112ΜΟ28

**Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1920 ΕΩΣ ΤΟ 1965**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. Καθηγητής, κ. Στέφανος Παπαγεωργίου (Επιβλέπων).
2. Εντεταλμένος διδασκαλίας, κ. Λάμπρος Μπαλτσιώτης (Συνεπιβλέπων).
3. Αναπληρωτής καθηγητής, κ. Δημήτρης Χριστόπουλος.

ΑΘΗΝΑ, Σεπτέμβριος 2015

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η πολιτική αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους από το Μεσοπόλεμο έως και το 1965. Η αφαίρεση αυτή συντελείται με διάφορα διατάγματα και νόμους, που αλλάζουν ανά περίοδο, και αφορούν στην αποβολή, τη στέρηση ή την έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια. Η αρχή της απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας για τους Έλληνες Εβραίους γίνεται με το άρθρο 4 του Δ/τος της 12^{ης} Αυγούστου 1927 ως «αλλογενών εγκαταλιπόντων το ελληνικό έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου», και καταλήγει με το άρθρο 19 του Ν. Δ/τος 3370/1955 (Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, Κ.Ε.Ι.).

Σκοπός της εργασίας είναι να εξετασθεί η συνάφεια μεταξύ των πολιτικών κάθε κυβερνητικού σχήματος με την εφαρμογή του μέτρου της αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας από τη συγκεκριμένη μειονοτική ομάδα της επικράτειας. Επίσης, θα εξετασθεί κατά πόσο οι πολιτικές αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με το ιδεολογικό υπόβαθρο των φορέων της εξουσίας και το ιστορικό πλαίσιο κάθε εποχής. Τέλος, θα διερευνηθεί αν η αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας από τη συγκεκριμένη ομάδα «αλλογενών» εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο επίτευξης εθνικής ομοιογένειας του πληθυσμού του ελληνικού κράτους.

Το χρονικό πλαίσιο ορίζεται από τη δεκαετία του 1920 έως το 1965. Η επιλογή αυτή υπαγορεύτηκε από τους παρακάτω λόγους. Πρώτον, η περίοδος αυτή καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της «εποχής της αναδίπλωσης»¹ του δικαίου ιθαγένειας, καθώς η κρατική εξουσία πια, μη μπορώντας να συμπεριλάβει άλλους Έλληνες από τις «αλύτρωτες πατρίδες» μετά από την ήττα της Μεγάλης Ιδέας με τη Μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή πληθυσμών, και έχοντας πια στους κόλπους της για πρώτη φορά, με την πρόσκτηση των εδαφών των Νέων Χωρών, πολυπληθείς μειονότητες (Εβραίους, μουσουλμάνους κ.α.), επιδιώκει να φτιάξει μια ομοιογενή και νομιμόφρονα εθνική πληθυσμιακή ομάδα. Έτσι, το 1927 έχουμε την πρώτη νομοθετική ρύθμιση στέρησης εκ μέρους της πολιτείας της ιδιότητας του πολίτη σε εκ γενετής κυρίως Έλληνες που όμως ανήκουν στην κατηγορία των «αλλογενών». Πρόκειται για μια πολιτική που επεκτείνεται και με άλλα νομοθετήματα αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας σε άλλες ομάδες πολιτών, ενώ για τους αλλογενείς ειδικά συνεχίζεται και στον νέο Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας το 1955.

Δεύτερον, σ' αυτή την περίοδο έχουμε έντονες διαφοροποιήσεις στα δημογραφικά στοιχεία των εβραϊκών κοινοτήτων. Μόλις έχουν ενταχθεί στο νέο ελληνικό κράτος οι πολυπληθείς, ακμάζουσες και διαφορετικής προέλευσης εβραϊκές κοινότητες των Νέων Χωρών (Σεφαραδίτες της Θεσσαλονίκης, Ρωμανιώτες των Ιωαννίνων). Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, όμως, σημειώνονται τα πρώτα κύματα μετανάστευσης των Ελλήνων Εβραίων προς το εξωτερικό (Αμερική, Παλαιστίνη, Μικρά Ασία). Κατά την Κατοχή οι Έλληνες Εβραίοι αποδεκατίζονται με την εφαρμογή της «τελικής λύσης». Ένα μεγάλο μέρος των επιζώντων Ελλήνων Εβραίων του Ολοκαυτώματος που επιστρέφουν στην Ελλάδα τελικά κατευθύνονται προς την Παλαιστίνη, με αποκορύφωμα την περίοδο 1946-1948, λίγο πριν την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ στις 4 Μαΐου 1948. Το τελευταίο κύμα της «Αλιγιά» σημειώνεται την περίοδο 1961-1964 μετά την ψήφιση του Νόμου της Επιστροφής το 1950, που δίνει το δικαίωμα σε κάθε Εβραίο να μεταναστεύσει στο Ισραήλ και να αποκτήσει αμέσως την ισραηλινή υπηκοότητα.

¹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ. 71.

Τρίτον, η μελέτη αυτή δεν μπορεί παρά να λειτουργήσει σε συνάρτηση με τα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής, γι' αυτό και διακρίνεται σε τρεις επιμέρους περιόδους : **α) στην περίοδο του Μεσοπολέμου**, με την εμπειρία της Μικρασιατικής Καταστροφής και της Ανταλλαγής των Πληθυσμών με τη Συνθήκη της Λωζάννης, τη Β' Ελληνική Δημοκρατία, αλλά και την εποχή της πολιτικής αστάθειας από το 1933-1935 και την άνοδο του φασισμού με την επιβολή της δικτατορίας του Ι. Μεταξά, **β) στην περίοδο από το 1940 έως το 1949**, που είναι η περίοδος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, της Κατοχής, της εφαρμογής της «τελικής λύσης» στους εβραϊκούς πληθυσμούς και του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα, **γ) στη μεταπολεμική περίοδο από το 1950 έως το 1965**, που με ένα μικρό διάλειμμα άσκησης κεντρικής πολιτικής, στην πολιτική σκηνή κυριαρχεί το Παλάτι και η Δεξιά. Είναι η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου και του φόβου του κομμουνιστικού κινδύνου. Είναι η περίοδος που η «εθνική συνείδηση» σχετίζεται με το πολιτικό φρόνημα των πολιτών, που διακρίνονται εφεξής σε «εθνικόφρονες» και μη.

Εισαγωγικά θα κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στην πολιτική αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας και θα αναφερθούμε σε δύο βασικές διακρίσεις: α) στο διοικητικό μέτρο της αφαίρεσης της ιθαγένειας εκ μέρους της πολιτείας, όπως αυτό εξελίσσεται διαχρονικά, θα το αντιπαραβάλλουμε προς εκείνο της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας «τη οικεία βουλήσει» του πολίτη, προσπαθώντας παράλληλα να ανιχνεύσουμε τη σκοπιμότητά του σε συνάρτηση με το ιστορικό πλαίσιο και τις εφαρμοζόμενες αναφορικά με την ιθαγένεια πολιτικές του ελληνικού κράτους, και β) στη διάκριση αλλογενών – ομογενών και στην ένταξη των Ελλήνων Εβραίων στη δεύτερη κατηγορία.

Στη συνέχεια θα δούμε ανά χρονική περίοδο την εφαρμογή της πολιτικής αυτής μέσα από τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Συμβουλίου Ιθαγενείας, του κατεχόμενου γνωμοδοτικού οργάνου για την εφαρμογή αυτής της πολιτικής, και θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις στα παρακάτω βασικά ερωτήματα:

Στις διαφορετικές χρονικές περιόδους που ορίσαμε έχουμε ποσοτικές διαφοροποιήσεις, δηλαδή αύξηση ή μείωση του αριθμού των αποφάσεων αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας από τη συγκεκριμένη ομάδα, ή διαφορετική εφαρμογή νομοθεσίας;

Σε ποιο βαθμό αυτές οι διαφοροποιήσεις έχουν να κάνουν με τις πολιτικές επιλογές και το ιδεολογικό υπόβαθρο των φορέων άσκησης της κρατικής εξουσίας, αλλά και των ιδίων των ατόμων που στερούνται πια την ελληνική ιθαγένεια;

Υπάρχει κάποια ιδιαιτερότητα στην πολιτική αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας των Ελλήνων Εβραίων σε σχέση με την αντίστοιχη που παράλληλα ασκείται σε άλλες ομάδες «αλλογενών» της επικράτειας;

Η πολιτική αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας έχει σχέση: α) με άλλες ειδικότερες πολιτικές που εφαρμόστηκαν στην ίδια περίοδο και αφορούσαν στους Έλληνες Εβραίους και β) με τις διεθνείς συγκυρίες και τα πολιτικά ρεύματα της εποχής, όπως ο κομμουνισμός, ο φασισμός και το διεθνές σιωνιστικό κίνημα και τη στάση των ελληνικών κυβερνήσεων απέναντι σ' αυτά;

Υπήρχε περιθώριο για τους «αλλογενείς» Εβραίους να επιλέξουν άλλη οδό εκτός από τη φυγή «άνευ προθέσεως επανόδου» ανάλογα με τη στάση των τοπικών αρχών και του πληθυσμού και μπορούμε να δούμε τοπικές αποκλίσεις;

Τέλος, σε αντίστιξη με την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας, θα δούμε και περιπτώσεις κτήσης ξένης ιθαγένειας, αλλά και ανάκλησης αποφάσεων αποβολής ή αφαίρεσης

της ιθαγένειας από Έλληνες Εβραίους, που θα φωτίσουν περισσότερο το θέμα της παρούσας εργασίας.

Δυστυχώς, στην παρούσα εργασία λόγω αντικειμενικών δυσχερειών δεν κατέστη εφικτή η χρησιμοποίηση όλων των ποιοτικών χαρακτηριστικών που θα θέλαμε για την κοινωνική θέση, τις πολιτικές πεποιθήσεις, την οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση, την ηλικία και το φύλο των ατόμων που έχασαν την ιθαγένειά τους. Στις ατομικές περιπτώσεις απώλειας μπορούν να φανούν μέσα από τα πρακτικά του Συμβουλίου Ιθαγενείας στοιχεία όπως ο τόπος καταγωγής, η ηλικία και το φύλο και σε μερικές περιπτώσεις η οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση. Στις περιπτώσεις όμως των ομαδικών απωλειών τέτοια στοιχεία δεν είναι εμφανή από τα ίδια τα πρακτικά, αλλά θα έπρεπε να αναζητηθούν οι φυσικοί φάκελοι καθενός προσώπου. Αυτοί όμως δεν είναι εφικτό να ανευρεθούν καθώς στο Υπουργείο Εσωτερικών στο μηχανογραφημένο σύστημα αναζήτησης δεν είναι καταχωρημένοι οι παλιοί αυτοί φάκελοι με τα ονοματεπωνυμικά στοιχεία των ατόμων, εκτός κι αν υπάρχει μεταγενέστερο αίτημά τους για ανάκτηση της ελληνικής ιθαγένειας².

Η παρούσα εργασία, πέραν της βιβλιογραφικής αναζήτησης στηρίχτηκε σε έρευνα πρωτογενούς υλικού. Ειδικότερα, βασική ιστορική πηγή αποτέλεσαν τα πρακτικά του Συμβουλίου Ιθαγενείας του Υπουργείου Εσωτερικών, του καθ' ύλην αρμόδιου γνωμοδοτικού οργάνου για ζητήματα ιθαγένειας. Εξετάσαμε το σύνολο των πρακτικών του Σ.Ι. για τα έτη 1930-1965, που αποτυπώνονται σε 23 τόμους που αφορούν 793 συνεδριάσεις. Για την έρευνα αυτή απαιτήθηκε από το Υπουργείο γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων. Ερευνήσαμε επίσης φυσικούς φακέλους Ελλήνων Εβραίων που απέκτησαν, απώλεσαν και ανέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια. Επίσης χρησιμοποιήσαμε ως πηγές και σημαντικά εγχειρίδια ανθρώπων της διοίκησης, που αποτελούν σημείο αναφοράς για το δίκαιο της ιθαγένειας, όπως του Ιωσήφ Γ. Γεωργιάδου το 1941, των Ιωαν. Σταθόπουλου και Βασ. Βαρδάκη το 1953 και του Στυλ. Γραμμένου το 1970. Τέλος, εξετάστηκαν και αποφάσεις του Συμβουλίου Επικρατείας που αφορούν σε υποθέσεις ομογενών και αλλογενών.

² Με το άρθρο 13 του Ν. 4018/30-9-2011 για την αποκατάσταση θυμάτων Ολοκαυτώματος, που κατείχαν στο παρελθόν ελληνική ιθαγένεια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία της ιθαγένειας, είναι ιστορία συνεχών διεκδικήσεων και παλινωδιών, που συνδέεται αναπόσπαστα με την πολιτική ιστορία, καθώς υπαγορεύεται από τους συστατικούς μύθους του ελληνικού έθνους και αντανakλά τις κρατικές στρατηγικές ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων, που υπαγορεύονται από ανομολόγητους – πραγματικούς ή φαντασιακούς – φόβους εσωτερικών ή εξωτερικών απειλών³.

Αρχικά, με τη δημιουργία του εθνικού κράτους των Ελλήνων, εκείνο που χαρακτηρίζει την ιστορία της ελληνικής ιθαγένειας είναι η συμπερίληψη των πληθυσμιακών ομάδων, που αντανakλά τις αλυτρωτικές βλέψεις και πολιτικές του νεοσύστατου κράτους και την ενσωμάτωση των πληθυσμών των Νέων Χωρών, που μαζικά αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια με την «αθρόα πολιτοποίηση ή πολιτογράφηση». Ωστόσο, οι διεθνείς αυτές συνθήκες επέκτασης των συνόρων που ρυθμίζουν παράλληλα και την ιθαγένεια των προσώπων⁴ παρέχουν στους πολίτες των «νέων χωρών» το δικαίωμα της εκλογής της ιθαγένειας με την υποχρέωση όμως, για όσους επιλέξουν να διατηρήσουν αυτή που είχαν, να μεταφέρουν και την κατοικία τους, δηλαδή να μεταναστεύσουν στο κράτος, την ιθαγένεια του οποίου διατηρούν, εντός ορισμένου εύλογου χρόνου⁵. Αυτό δεν είναι αποτέλεσμα μόνον του σεβασμού της ελευθερίας της βούλησης του ατόμου, αλλά αποβαίνει κυρίως προς το συμφέρον του κράτους, που δεν θέλει στα νέα εδάφη να συμπεριλαμβάνει πληθυσμούς χωρίς ελληνικό εθνικό φρόνημα⁶ και έτσι απαλλάσσεται οριστικά από δυνητικούς εσωτερικούς εχθρούς. Κοινό χαρακτηριστικό, για παράδειγμα, όλων των συνθηκών που συνομολογούνται με την Οθωμανική Αυτοκρατορία κάθε φορά που αλλάζουν τα σύνορα υπέρ της Ελλάδας είναι το δικαίωμα επιλογής μεταξύ ελληνικής και οθωμανικής ιθαγένειας⁷. Η συμφωνία μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας σχετικά με την αμοιβαία και εθελοντική μετανάστευση των εκατέρωθεν μειονοτήτων, που συνοδεύει τη Συνθήκη του Νεϊγύ είναι πιο αυστηρή και όσοι μεταναστεύουν

³ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, Περιπέτειες της ελληνικής ιθαγένειας: Ποιος (δεν) έχει τα «προσόντα» να είναι Έλληνας;, περ. «Θέσεις», Τεύχος 87, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2004.

⁴ Σύμβαση Ελλάδας - Τουρκίας στις 20 Ιουνίου/2 Ιουλίου 1881 για τα σύνορα μεταξύ των δύο κρατών (κυρώθηκε με το Ν. της 11^{ης} Μαρτίου 1882, ΦΕΚ, 14/11 -3- 1882), άρθρο 13 – Συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στις 22 Νοεμβρίου/4 Δεκεμβρίου 1897 (κυρώθηκε με το Ν. ΒΦΙΕ' ΦΕΚ 181/6-12-1897), άρθρο 7 – Συνθήκη περί ειρήνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στις 1/14 Νοεμβρίου 1913 (Ν.79/1913, ΦΕΚ 229/14-11-1913) – Συνθήκη ειρήνης μεταξύ Συμμάχων και Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Βουλγαρίας στις 14/27 Νοεμβρίου 1919 (Ν. 2433/1920, ΦΕΚ 162/23-7-1920) – Σύμβαση Ελλάδας – Βουλγαρίας «περί αμοιβαίας και εθελουσίας μεταναστεύσεως των φυλετικών μειονοτήτων» στις 14/27 Νοεμβρίου 1920 (Ν. 2434/1920, ΦΕΚ 163/24-7-1920) – Συνθήκη των Σεβρών περί Θράκης στις 10 Αυγούστου 1920 (Ν.Δ. της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1923 (ΦΕΚ 330/15-11-1923) – Ν. 2492/1920 «περί προσαρτήσεως της Α. και Δ. Θράκης και των νήσων Ίμβρου και Τενέδου» - Συνθήκη των Σεβρών «περί προστασίας των εν Ελλάδι μειονοτήτων» (Ν.Δ. της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1923 (ΦΕΚ 330/15-11-1923) – «Σύμβασις περί ανταλλαγής Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών, υπογραφείσα εν Λωζάννη τη 30 Ιανουαρίου 1923 (Ν.Δ. 25 Αυγούστου 1923, ΦΕΚ 238/25-8-1923) – Συμφωνία της Άγκυρας στις 10 Ιουνίου 1930 μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας περί ανταλλαγής ελληνοτουρκικών πληθυσμών και της ΙΧ Δηλώσεως (Ν. 4793/1930, ΦΕΚ. 226/3-7-1930) – Σύμβαση των Αθηνών μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας στις 13 Οκτωβρίου 1926 (Ν. 3655/1926, ΦΕΚ. 212/13-10-1926) – Συνθήκη ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και συνασπισμένων Δυνάμεων και της Ιταλίας στο Παρίσι στις 10 Φεβρουαρίου 1947 (Ν. 517/1948 ΦΕΚ. 7/9-1-1948).

⁵ Η προσάρτηση εδαφών συνοδεύεται από την αθρόα πολιτογράφηση των πληθυσμών των νέων εδαφών, τη μαζική κτήση της ελληνικής ιθαγένειας. Το ελληνικό κράτος που προσαρτά οθωμανικά εδάφη δεν θέλει ωστόσο να διατηρεί στους κόλπους του συμπαγείς πληθυσμούς που προτιμούν να διατηρήσουν την παλιά τους ιθαγένεια και έτσι τους παρέχει το δικαίωμα της επιλογής με την υποχρεωτική όμως μεταφορά κατοικίας. Πρόκειται για μια πολιτική που την εποχή της διάλυσης των αυτοκρατοριών και της δημιουργίας των εθνικών κρατών εφαρμόζεται γενικότερα. Η πολιτική αυτή διαφοροποιείται μετά τον Α' παγκόσμιο Πόλεμο και διακρίνεται «γενικώς η τάσις προς περιορισμόν του αριθμού των εκ της προσαρτήσεως θιγομένων υπηκόων του εκχωρούντος κράτους, εν αντιθέσει προς τας προ του μεγάλου πολέμου συναφθείσας συνθήκας, καθ' ας επεδιώκετο η όσον ένεστι μεγαλητέρα αύξησις του αριθμού των εκ της προσαρτήσεως θιγομένων προσώπων», όπως αναφέρει στο εγχειρίδιο του ο Ιωσήφ Γεωργιάδης, Τμηματάρχης Α' του Υπουργείου Εσωτερικών, σελ. 97. Οι όροι, τα συστήματα επιλογής της ιθαγένειας, το δικαίωμα της επιλογής και ο τρόπος με τον οποίο αυτό ασκείται και εφαρμόζεται από τις Συνθήκες αναφέρονται περιληπτικά στο ίδιο εγχειρίδιο με τίτλο, Η Ελληνική Ιθαγένεια, γενικά αρχαί, ερμηνεία, νομοθεσία, Αθήνα 1941, σελ.89-136.

⁶ Βλ. ο.π. σελ. 93.

⁷ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ.61.

αποβάλλουν αυτομάτως και την ιθαγένεια της χώρας που εγκαταλείπουν⁸. Η πολιτική της ελεύθερης επιλογής ιθαγένειας τερματίζεται οριστικά με τη Σύμβαση της Λωζάννης το 1923 για την ανταλλαγή των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών, οπότε και «η βούλησις των εις την ανταλλαγήν υπαχθέντων προσώπων ουδόλως λαμβάνεται υπ' όψιν»⁹.

Μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης και την ήττα της μεγαλοϊδεατικής πολιτικής, η ελληνική ιθαγένεια αναδιπλώνεται, καθώς το κράτος δεν διατηρεί προσδοκίες εκτός συνόρων. Παράλληλα, εντός των συνόρων, οι πληθυσμοί των «νέων χωρών» δεν είναι ομοιογενείς καθώς υπάρχουν πια Εβραίοι, Μουσουλμάνοι κ.α., και όχι μόνο «Έλληνες το γένος». Περιχαρακώνεται λοιπόν η ιθαγένεια με εθνοπολιτισμικά κριτήρια, την «καταγωγή» και το «εθνικό φρόνημα», που οδηγούν στην παγίωση της διάστασης ομογενών-αλλογενών. Παράλληλα, το ασταθές πολιτικό σκηνικό του Μεσοπολέμου και αργότερα η Κατοχή, ο Εμφύλιος και ο Ψυχρός Πόλεμος δημιουργούν ένα πλαίσιο, όπου, εκτός από τα παραπάνω κριτήρια, βασική αξίωση της πολιτείας είναι η εθνικοποίηση των συνειδήσεων των πολιτών με τις αρετές της νομιμοφροσύνης και της εθνικοφροσύνης¹⁰. Ο σκοπός της πολιτικής της ιθαγένειας είναι η εθνική ομοιογένεια, η οποία επιτυγχάνεται με την απαλλαγή από τους «εσωτερικούς εχθρούς», μειονοτικούς από το 1926 ως το 1998 και αντιφρονούντες από το 1940 ως το 1974¹¹. Ο μηχανισμός που διαθέτει γι' αυτό είναι εκείνος της αφαίρεσης της ιθαγένειας μέσω των διοικητικών μέτρων της αποβολής ή της στέρησης της ελληνικής ιθαγένειας, ή της έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια.

⁸ Βλ. Σύμβαση μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας της 14/27 Νοεμβρίου 1919 περί αμοιβαίας και εθελουσίας μεταναστεύσεως των φυλετικών μειονοτήτων, άρθρο 5. Η Σύμβαση κυρώθηκε με το Ν.2434 της 25Μαρτίου/24 Ιουλίου 1920 (ΦΕΚ 163/Α/24-7-1920).

⁹ Βλ. Ι. Γεωργιάδης, *Η Ελληνική Ιθαγένεια*, Αθήνα 1941, σελ. 119.

¹⁰ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, Βιβλιόγραμμα, Αθήνα 2012, σελ. 75 και 79.

¹¹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *ο.π.* σελ. 72-73.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΠΩΛΕΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ:

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ ΑΠΟΒΟΛΗ–ΣΤΕΡΗΣΗ-ΕΚΠΤΩΣΗ

ΚΑΙ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΕ «ΟΜΟΓΕΝΕΙΣ» ΚΑΙ «ΑΛΛΟΓΕΝΕΙΣ»

Οι Έλληνες Εβραίοι είναι μια ομάδα πολιτών που ανήκουν στην κατηγορία του «αλλογενοῦς» και χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με διαφόρους τρόπους. Πριν λοιπόν δούμε τα στοιχεία που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη έρευνα, για να κατανοήσουμε τη σχετική διαδικασία, θα αναφερθούμε συνοπτικά: α) στις έννοιες «αποβολή» – «στέρηση» – «έκπτωση» που έχουν ως αποτέλεσμα την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας, και β) στη διάκριση «ομογενοῦς» - «αλλογενοῦς» κάνοντας παράλληλα μια συνοπτική περιοδολόγηση του δικαίου της αφαίρεσης της ιθαγένειας.

α) Αφαίρεση ιθαγένειας : αποβολή – στέρηση – έκπτωση.

Η Ιθαγένεια περιγράφεται νομικά ως ο δεσμός του πολίτη με το κράτος¹². Αν θεωρήσουμε ότι η πολιτική κοινότητα είναι η οικογένεια, το κράτος είναι ο γονέας, ο πολίτης το τέκνο και η ιθαγένεια ο δεσμός της συγγένειας¹³, τότε η στέρηση της ιθαγένειας «είναι πράξη ομολογία της αποκλήρωσης στο οικογενειακό δίκαιο»¹⁴, ειδικά δε όταν διαπιστώνεται η έλλειψη αφοσίωσης εκ μέρους των τέκνων, που στην περίπτωση της σχέσης κράτους – πολίτη μεταφράζεται ως έλλειψη νομιμοφροσύνης του πολίτη προς την κρατική εξουσία και μετάπτωσή του σε «δυσμένει»¹⁵.

Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας μπορεί να επέλθει μέσω: α) της αποβολής, β) της στέρησης εκ μέρους της πολιτείας και γ) της έκπτωσης.

Συνοπτικά, στην περίοδο που εξετάζουμε, η αποβολή συντελείται λόγω: α) απόκτησης ξένης ιθαγένειας με πολιτογράφηση στην αλλοδαπή ή λόγω ανάληψης δημόσιας υπηρεσίας σε αλλοδαπή κυβέρνηση χωρίς την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης¹⁶, β) δηλώσεως αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας της αλλοδαπής συζύγου Έλληνα πολίτη¹⁷, γ) γάμου Ελληνίδας με αλλοδαπό¹⁸, δ) λύσεως του γάμου με Έλληνα πολίτη¹⁹, ε) νομιμοποίησης

¹² «Ιθαγένεια είναι ο δημοσίου δικαίου δεσμός ενός ατόμου προς την πολιτεία στο λαό της οποίας αυτός ανήκει». Βλ. Ζωή Παπασιώτη – Πασιά, Δίκαιο Ιθαγένειας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 1.

¹³ Βλ. Δημήτρης Χριστόπουλος, Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2012, σελ. 31.

¹⁴ Βλ. Δημήτρης Χριστόπουλος, «Περιπέτειες της ελληνικής ιθαγένειας: Ποιος (δεν) έχει τα «προσόντα» να είναι Έλληνας», περ. Θέσεις, τευχ. 87, Απρίλιος-Ιούνιος 2004.

¹⁵ Βλ. Ι. Γεωργιάδης, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1941, σελ. 84.

¹⁶ Σχετικά είναι το άρθρο 23 του Α.Ν. 1856, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο μόνο του Ν. 120/1914, και το άρθρο 14 του Ν.Δ/τος 3370/1955 (Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, εφεξής Κ.Ε.Ι.).

¹⁷ Σχετικό το άρθρο 15 του ΚΕΙ. Η αλλοδαπή που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια λόγω γάμου με Έλληνα πολίτη, αποβάλλει την ελληνική ιθαγένεια με δήλωσή της στην αρμόδια δημοτική ή κοινοτική ή προξενική αρχή εντός ενός έτους από την τέλεση του γάμου της.

¹⁸ Σχετικό το άρθρο 25 του Α.Ν. 1856 και το άρθρο 16 του ΚΕΙ. Η Ελληνίδα που παντρεύεται με αλλοδαπό χάνει την ελληνική ιθαγένεια, εφόσον αποκτά δια του γάμου της αυτοδικαία ή κατόπιν αιτήσεώς της την αλλοδαπή ιθαγένεια του συζύγου, εκτός εάν δηλώσει πριν από το γάμο της στο δημοτολόγιο του δήμου ή της κοινότητας εγγραφής της ότι θέλει να διατηρήσει την ελληνική ιθαγένεια.

¹⁹ Σχετικό το άρθρο 17 του ΚΕΙ. Η αλλοδαπή που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια λόγω γάμου με Έλληνα, μπορεί, όταν λυθεί ο γάμος της και εφόσον αποκτά αλλοδαπή ιθαγένεια, να αποβάλει την ελληνική ιθαγένεια δηλώνοντας τη βούλησή της στην αρμόδια δημοτική, κοινοτική ή προξενική αρχή του τόπου κατοικίας της και η αποβολή της συντελείται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών μετά από γνωμοδότηση του Συμβουλίου Ιθαγενείας.

ή αναγνώρισης κάποιου ως τέκνου αλλοδαπού²⁰, και τέλος ε) λόγω εγκαταλείψεως του ελληνικού εδάφους χωρίς την πρόθεση επανόδου από «αλλογενείς» μόνον²¹.

Η στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας εγκαινιάζεται στη δύσκολη περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου και αφορά : α) τους «αλλογενείς» Έλληνες πολίτες που χρησιμοποίησαν τουλάχιστον για μια πενταετία ξένα διαβατήρια ή πιστοποιητικά ξένης ιθαγένειας και συντελείται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών μετά από γνώμη του Συμβουλίου Ιθαγενείας²², και β) στους «αντεθνικώς δρώντες εν τω εξωτερικώ»²³.

Η έκπτωση είναι η αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας εκ μέρους της πολιτείας λόγω σοβαρού παραπτώματος²⁴ και εισάγεται στη διάρκεια της Κατοχής²⁵, «*αρμόζει εις τε τους ομογενείς και αλλογενείς Έλληνες*²⁶» που έχουν ωστόσο αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με συγκεκριμένη διαδικασία²⁷, δεν αφορά πάντως σε καμιά περίπτωση τους εκ γενετής Έλληνες

²⁰ Σχετικό το άρθρο 18 του ΚΕΙ. Το παιδί που πριν την ενηλικίωσή του νομιμοποιήθηκε ή αναγνωρίστηκε από αλλοδαπό πατέρα, χάνει την ελληνική ιθαγένεια.

²¹ Η περίπτωση αυτή προβλέφθηκε αρχικά με το άρθρο 4 του Δ/τος της 12^{ης} Αυγούστου 1927 «περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του από 13/15.9.1926 Ν.Δ. περί τροποποιήσεως διατάξεων του Αστικού Νόμου (Φ.Ε.Κ.171/13-8-1927) και αργότερα συμπεριλήφθηκε στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ, Ν.Δ. 3370/1955) στο άρθρο 19. Για την απώλεια της ιθαγένειας αποφαινόταν ο Υπουργός Εσωτερικών μετά από σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου Ιθαγενείας. Είχε εφαρμογή αποκλειστικά και μόνο στους αλλογενείς Έλληνες πολίτες. Αρχικά, η αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας ήταν υποχρεωτική με το άρθρο 4 του Διατάγματος της 12/8/1927, ενώ με το άρθρο 19 του ΚΕΙ ήταν δυννητική. Η διάταξη αυτή θωρακίσθηκε κανονιστικά και με το Σύνταγμα του 1975, καθώς στη μεταβατική διάταξη 111 παρ.6 προβλέπεται η ισχύς του άρθρου ως την κατάργησή του με νόμο (βλ. Δ. Χριστόπουλος, ο.π. σελ. 82). Τελικά το άρθρο 19 καταργήθηκε με τη διάταξη του άρθρου 9, παρ. 14 του Ν. 2623/1998.

²² Η σχετική διάταξη του άρθρου 23^ο προστέθηκε στον Α.Ν. 1856 με το άρθρο 5 του Α.Ν. 2280/1940 (ΦΕΚ 117/6-4-1940).

²³ Πρόκειται για το διαβόητο ΛΖ΄ Ψήφισμα της Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής «περί αποστερήσεως της Ελληνικής ιθαγενείας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εν τω εξωτερικώ. Το ΣΤΕ αποφάνθηκε ότι το ΛΖ΄ Ψήφισμα καταργήθηκε αφ΄ εαυτού «άμα τη λήξει του συμμοριακού αγώνος» (ΣΤΕ 41/1963). Στην ουσία καταργήθηκε χωρίς αναδρομικά αποτελέσματα το 1962 με το Ν.Δ. 4234/1962 (ΦΕΚ 116/30-7-1962), αφού με το άρθρο 2 διατηρήθηκαν σε ισχύ «αι εκ της εφαρμογής του Ψηφίσματος τούτου επελθούσαι συνέπειαι», ενώ παράλληλα θεσπίστηκαν νέες διατάξεις βάσει των οποίων κηρύσσονται έκπτωτοι της ελληνικής ιθαγένειας οι ανήκοντες στην κατηγορία των αντεθνικώς δρώντων στο εξωτερικό (άρθρο 4). Η αποστέρηση ωστόσο συντελείται σύμφωνα με το άρθρο 20 εδ.γ΄ του ΚΕΙ. Μεταγενέστερα εκδόθηκε η Η/1967 Συντακτική Πράξη (ΦΕΚ 121/1967), η οποία τροποποιήθηκε από την Λ/1968 όμοια (ΦΕΚ 209/1968). Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας όσοι στερήθηκαν την ιθαγένειά τους με τις Συντακτικές Πράξεις της Δικτατορίας, την επανέκτησαν (άρθρο 10 της Συντακτικής Πράξης της 5.8-7.8.1974), όχι όμως κι όσοι στερήθηκαν την ιθαγένεια με τις προηγούμενες διατάξεις. Μόλις το 1983 με την αριθ. 106841 κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών και Δημοσίας Τάξεως με θέμα «Ελεύθερος επαναπατρισμός και απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας στους πολιτικούς πρόσφυγες» επιτράπηκε η επιτράπηκε η ελεύθερη επιστροφή στην Ελλάδα όλων «των Ελλήνων το γένος» (όμως) που κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 και λόγω αυτού κατέφυγαν στην αλλοδαπή ως πολιτικοί πρόσφυγες, έστω κι αν αποστερήθηκαν την ελληνική ιθαγένεια. Το κεφάλαιο αυτό κλείνει οριστικά το 1985 με τη ρητή κατάργηση του Ψηφίσματος της Δ΄ Αναθεωρητικής Βουλής του 1947 (άρθρο 9 του Ν. 1540/1985 «περί ρυθμίσεως περιουσιών πολιτικών προσφύγων»).

²⁴ Βλ. Ζωή Παπασιωπη-Πασια, Το δικαίο της ελληνικής ιθαγένειας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσ/νικη, 2000, σελ. 129.

²⁵ Η σχετική διάταξη εισάγεται με το άρθρο 6 του Α.Ν. 2280/6.4.1940 που προσθέτει το άρθρο 28^ο στον Α.Ν. 1856 και παρέμεινε σε ισχύ και στο άρθρο 20 του ΚΕΙ. Η κυβέρνηση Ράλλη προσθέτει το 1943 (άρθρο 2 του Ν. 580/1943) ακόμη μια αιτία έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια εκείνη της «αναξιότητας» και παραμένει σε ισχύ ακόμη και μετά την Απελευθέρωση με την αριθ. 253/7.5.1946 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (ΦΕΚ 167/1946), που εκδόθηκε βασιζόμενη στην 58/1945 Συντακτική Πράξη. Σχετικά με τη διαδικασία της έκπτωσης εκδόθηκε και το Β.Δ. της 27.1.1942 «περί εκτελέσεως του Α.Ν. 2280/1940» (άρθρο 2).

²⁶ Βλ. Ι. Γεωργιάδης, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1941, σελ. 84.

²⁷ Αφορά όσους απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια α) με πολιτογράφηση, β) με τις διατάξεις του άρθρου 14 γ² του Α.Ν. 1856 (ανιθαγενείς που γεννιούνται στην Ελλάδα και αποκτούν ελληνική ιθαγένεια λόγω εδάφους), γ) με τις διατάξεις του άρθρου 14 εδ. ε΄ του Α.Ν. 1856 (αυτός που γεννιέται από αλλοδαπούς γονείς, που γεννήθηκαν ή κατοικούσαν στην Ελλ΄ δα τουλάχιστον πέντε χρόνια πριν τη γέννησή του και κατοικεί και ο ίδιος στην Ελλάδα κατά την ενηλικίωσή του και υποβάλει εντός έτους από την ενηλικίωσή του αίτηση για πολιτογράφηση), δ) με τις διατάξεις του άρθρου 14 εδ. στ΄ του Α.Ν. 1856 (αυτός που γεννήθηκε στην Ελλάδα από αλλοδαπούς γονείς και κατά τη νομοθεσία της χώρας τους δεν ακολουθεί την ιθαγένεια την οποία είχαν οι γονείς του κατά τη γέννησή του), ε) του άρθρου 17 του Α.Ν. 1856 (τα ανήλικα τέκνα του πολιτογραφηθέντος αποκτούν από την πολιτογράφηση του πατέρα τους την ελληνική ιθαγένεια), στ) του Ν. 1524/1918 (με το νόμο αυτό αναγνωρίζονται ως Έλληνες και οι ομογενείς και οι αλλογενείς που είναι εγγεγραμμένοι στα Προξενικά Μητρώα Τουρκίας και Αιγύπτου), ζ) του Ν. 4415/1929 «περί αναγνώρισεως ως εγκύρων των δυνάμει του Ν. 2492/10.9.1920 εγγραφών εις τα Γενικά Μητρώα των δημοτών και εις τα Μητρώα Αρρένων Δήμων και Κοινοτήτων του Ελληνικού Κράτους Αρμενίων και Ισραηλιτών καταγομένων εκ της Ανατολικής Θράκης», η) λόγω γάμου με Έλληνα, καθώς και τις συζύγους και τα παιδιά όσων έχουν αποκτήσει με τις ανωτέρω διατάξεις.

πολίτες. Η έκπτωση δύναται να απαγγελθεί για τις παρακάτω περιπτώσεις²⁸: α) για ενέργεια πράξεων που αντιβαίνουν στη δημόσια τάξη, την εσωτερική ή εξωτερική ασφάλεια του Κράτους και το κοινωνικό καθεστώς, β) για ενέργεια προς όφελος ξένου Κράτους πράξεων ασυμβίβαστων με την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη και αντίθετων προς τα συμφέροντα της Ελλάδας²⁹, γ) για τη μη εκπλήρωση στρατιωτικής υποχρέωσης, δ) για την άνευ κυβερνητικής αδείας κτήση ξένης ιθαγένειας και ε) λόγω αναξιοσύνης³⁰.

Στο σημείο αυτό θα κάνουμε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας:

1. Αρχικά, αν και το ελληνικό δίκαιο προέβλεπε κάποιο μηχανισμό αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας από το κράτος³¹, στην ουσία αφαιρέσεις ιθαγένειας έχουμε όταν τα σύνορα της επικράτειας έχουν πια σχεδόν παγιωθεί και έχει σταματήσει οριστικά η διαδικασία της συμπερίληψης άλλων Ελλήνων το γένος. Τότε, το κράτος έρχεται αντιμέτωπο με τη διαχείριση του ανομοιογενούς πληθυσμού, που προήλθε στα προηγούμενα χρόνια από την πρόσκτηση νέων εδαφών. Προσπαθεί λοιπόν να ομογενοποιήσει τον πληθυσμό αρχικά με εθνικά κριτήρια και αργότερα με ιδεολογικοπολιτικά ενεργοποιώντας και συμπληρώνοντας το νομικό οπλοστάσιο της αφαίρεσης ιθαγένειας. Έτσι το Διάταγμα της 12^{ης} Αυγούστου του 1927, «δεν αποτελεί βεβαίως θεσμόν αξιοσύστατον. Διότι και εις την δημιουργίαν προσώπων άνευ ιθαγενείας συντελεί και διάκρισιν λόγω καταγωγής μεταξύ Ελλήνων καθιερού. (...) Από απόψεως όμως πρακτικής εξυπηρετεί ομολογουμένως ανάγκην εθνικήν υψίστης σημασίας³²». Η στέρηση και έκπτωση είναι επίσης νέα διοικητικά μέτρα αφαίρεσης της ιθαγένειας που εισάγονται στη δύσκολη ιστορικά περίοδο της Κατοχής και κλιμακώνονται με την εισαγωγή νέων νομοθετημάτων στον Εμφύλιο και στη μετεμφυλιακή περίοδο. Γενικά, όσο πιο δύσκολη και

²⁸ Αρχικά, πριν από το άρθρο 2 του Ν.580/1943, οι περιπτώσεις κήρυξης έκπτωσης ήταν οι ακόλουθες: α) για ενέργεια πράξεων που αντιβαίνουν στη δημόσια τάξη, την εσωτερική ή εξωτερική ασφάλεια του Κράτους και το κοινωνικό καθεστώς, β) για ενέργεια προς όφελος ξένου Κράτους πράξεων ασυμβίβαστων με την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη και αντίθετων προς τα συμφέροντα της Ελλάδας, και γ) για λιποταξία.

²⁹ Η διάταξη του άρθρου 4 του Ν.Δ.4234/1962 «περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων την ασφάλειαν της χώρας (ΦΕΚ 116/30.7.1962) αποτελεί ανάπτυξη των διατάξεων του εδ.γ' του άρθρου 20 του ΚΕΙ, που αναφέρει τους υποκείμενους σε έκπτωση της ελληνικής ιθαγένειας και προσθέτει και «τους αντεθνικώς δράντες ή δράσαντες», συνεχίζοντας έτσι την παράδοση του ΑΖ' /1947 Ψηφίσματος. Η μόνη διαφορά είναι ότι στο άρθρο 20 του ΚΕΙ η έκπτωση είναι δυνητική για τον Υπουργό, ενώ κατά το άρθρο 4 του Ν.Δ/τος είναι υποχρεωτική. Βλ. και Στ. Γραμμένος σελ. 57-59

³⁰ Ο όρος «αναξιοσύνη» εμφανίζεται πρώτη φορά με το Ν. 580/1943 κατά τη διάρκεια της Κατοχής και παραμένει και μετά την Απελευθέρωση με την με αριθ. 6 Συντακτική Πράξη του 1945, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 533/1945, με τον οποίο συστήθηκαν τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων και καθιερώθηκε η τιμωρία «επί εθνική αναξιοσύνη» για όσους συνεργάστηκαν με τον εχθρό «κατά τρόπον ανάξιον Έλληνας πολίτου θίγοντα την Εθνικήν αξιοπρέπειαν» και διευκόλυναν έτσι το έργο της κατοχής. (Βλ. και στο Αγγελική Παπάρογλου, «Η έκπτωση της Ελληνικής Ιθαγένειας των Δωσιλόγων της Κατοχής (1940-1950)» στην Επετηρίδα 2008-2009 του Π.Μ.Σ. Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σελ. 93-113). Ωστόσο, κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, «η αναξιοσύνη του Ν. 580/1943 είναι διάφορος και γενικωτέρα νομικώς της εννοίας της αναξιοσύνης της υπ' αριθμ. 6/1945 Συν. Πράξεως, διότι της πρώτης κρίνεται διοικητικώς το σύνολον της διαγωγής και αναξιοσύνης του πολίτου δια πάντα χρόνον, εν ώ η Δευτέρα είναι ποινικόν αδίκημα δια τας πράξεις κατά την ξενικήν κατοχήν» (ΣτΕ 2348/1947 και 1390/1948). Ακόμη σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ, η απαλλαγή από το δικαστήριο δωσιλόγων δεν δεσμεύει τη διοίκηση «ήτις δύναται να εκτιμήση άλλως τα εφ' ων εστηρίχθη το δικαστήριον περιστατικά (βλ. προηγούμενες αποφάσεις), ενώ η καταδίκη σε δικαστήριο δωσιλόγων ως «ενόχου εθνικής αναξιοσύνης υποχρεώνει την διοίκειν συνεπεία του δεδικασμένου τούτου, εις την έκδοσιν αποφάσεως εκπτώσεως από της ελληνικής ιθαγένειας» (ΣτΕ 1126/1948).

³¹ Περί απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας προέβλεπε και ο νόμος της 15^{ης} Μαΐου 1835 στο άρθρο 10 και μετά ο Α.Ν. του 1856 στα άρθρα 23, 23^ο, 25 και 28^ο. Ακόμη και το Πολύτευμα του 1827 της Γ' Εθνοσυνέλευσης στην Τροιζήνα προέβλεπε στο άρθρο 29, ότι «παύει να είναι πολίτης Έλληνας, όστις αυτόχθων ή πολιτογραφημένος Έλληνας κατοικών εις την ελληνικήν επικράτειαν και απολαμβάνων τα δικαιώματα του πολίτου ήθελε καταφύγει εις προστασίον ξένης δυνάμεως». Στο Ηγεμονικόν Σύνταγμα της Ε' Εθνοσυνέλευσης στο Άργος το 1831 στο άρθρο 15 όριζε ότι «δεν εμπορούν να έχουν, αλλά μάλιστα αποστερούνται και χάνουν το δίκαιον του πολίτου, οι πολιτογραφούμενοι εις άλλο έθνος ή καταφεύγοντες εις την υπεράσπισιν ξένης δυνάμεως».

³² Βλ. Ι.Ι. Γεωργιάδης, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1941, σελ. 82.

ταραχώδης πολιτικά είναι μια εποχή τόσο το κράτος αναδιπλώνεται και προβαίνει σε πράξεις αφαίρεσης ιθαγένειας.

2. Η στέρηση και η έκπτωση έχουν το ίδιο αποτέλεσμα, την απώλεια της ιθαγένειας, αλλά η στέρηση «*προσθήκει εις μόνους τους αλλογενείς Έλληνες υπηκόους*³³», ενώ η έκπτωση «*αρμόζει εις τε τους ομογενείς και αλλογενείς Έλληνες*³⁴», που όμως δεν έχουν αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια εκ γενετής. Βέβαια, από το 1947 η στέρηση αφορά και Έλληνες εκ γενετής, που δρουν «*αντεθνικώς στο εξωτερικό*³⁵». Έτσι, άλλοτε οι «*αλλογενείς*» ως άτομα με ρευστή εθνική συνείδηση, άλλοτε οι «*ομογενείς*» ως πρόσωπα που δεν εμπνέουν εμπιστοσύνη ή είναι επικίνδυνα ή και οι «*Έλληνες υπήκοοι*» που δρουν «*αντεθνικώς στο εξωτερικό*», δείχνουν καταρχήν ότι το διοικητικό μέτρο της αφαίρεσης της ιθαγένειας εφαρμόζεται σε διαφορετικές κάθε φορά ομάδες, που συνιστούν τον εκάστοτε εν δυνάμει «*εσωτερικό εχθρό*»³⁶.
3. Ο Αστικός Νόμος του 1856 προέβλεπε αρχικά μόνο την περίπτωση της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας, εφόσον ο ίδιος ο πολίτης εξέφραζε σχετική βούληση ή αποκτούσε αλλοδαπή ιθαγένεια χωρίς άδεια της ελληνικής διοίκησης³⁷. Μάλιστα το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφαινόταν ότι «*δεν αποκτάται ουδ' αποβάλλεται η ιθαγένεια άνευ εκπεφρασμένης βούλησεως του Ιθαγενούς*»³⁸. Η αποβολή της ιθαγένειας προϋπέθετε «*την εκπεφρασμένην βούλησιν του επιθυμούντος να αποβάλη την Ελληνικήν Ιθαγένειαν και της οποίας η τελεσφόρησις εξηρτάτο εις ωρισμένας περιπτώσεις και εκ της συγκαταθέσεως της Ελληνικής Πολιτείας. (...)Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι θα ηδύνατο να απαλλοτριωθή τις της ιθαγενείας του και τη μόνη θελήσει της Πολιτείας. Διότι ως δεν δύναται να είναι εξαναγκαστική η πρόσκτησις της ιθαγένειας κατά τον ίδιο λόγον δεν δύναται είναι εξαναγκαστική και η αποβολή αυτής*»³⁹. Στην περίπτωση αυτή είναι εύλογη η αξίωση της Πολιτείας να έχει η ίδια τον κυρίαρχο λόγο επί του ζητήματος της αποβολής της ιθαγένειας των μελών της⁴⁰. Αυτό όμως απέχει κατά πολύ από το πώς στη συνέχεια εξελίσσεται η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας μέσω της στέρησής της από κάποιους πολίτες, που σε κάποιες περιπτώσεις⁴¹, γίνεται ακόμα και για ιδεολογικούς λόγους. Η διαφορά άλλωστε μεταξύ της αποβολής και της στέρησης ή της έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια έγκειται ακριβώς σ' αυτό το σημείο, στην πρώτη περίπτωση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τη βούληση του πολίτη, ενώ στις άλλες δύο τον κύριο λόγο έχει η Πολιτεία. Στην πρώτη περίπτωση ενεργείται με φειδώ, καθώς το εθνικό συμφέρον επιβάλλει τη συγκράτηση του δεσμού των πολιτών με την πατρίδα^{42,43}, εκτός εάν συντρέχουν

³³ Βλ. Ι. Γεωργιάδης, *Η Ελληνική Ιθαγένεια*, Αθήνα 1941, σελ. 84.

³⁴ Βλ. *Ibid.*

³⁵ Πρόκειται για το ΑΖ' /1947 Ψήφισμα της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής «Περί αποστερήσεως της Ελληνικής Ιθαγενείας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εν τω εξωτερικώ».

³⁶ Σύμφωνα με τον Τ. Κωστόπουλο: «*Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να διακρίνουμε τα σχετικά νομοθετήματα σε δυο βασικές κατηγορίες: η πρώτη στόχευε στην εκκαθάριση των εθνικών, εθνοτικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, ενώ η δεύτερη στην πάταξη του κοινωνικού και πολιτικού εχθρού. Στην πράξη βέβαια, όπως θα δούμε παρακάτω, οι δυο αυτές εκδοχές «εσωτερικού εχθρού» άλλοτε εναλλάσσονταν κι άλλοτε ενοποιούνταν από τα στερεότυπα της κυρίαρχης εθνικοφροσύνης σε ένα και το αυτό μόρφωμα*», Βλ. Τ. Κωστόπουλος, *Η κληρονομιά του «εσωτερικού εχθρού»*. Αφαιρέσεις ιθαγένειας από ελληνικό κράτος (1927-2003), από εισήγηση στην εκδήλωση της ΕΕΔΑΠ «Ιστορία και συγκυρία της ελληνικής ιθαγένειας», Αθήνα 16-2-2005.

Η πρώτη κατηγορία εγκαινιάζεται με το Προεδρικό Διάταγμα της 12ης Αυγούστου 1927

³⁷ Άρθρο 23 του Α.Ν. 1856.

³⁸ Βλ. ΣτΕ αποφ. 190/1929.

³⁹ Βλ. Τ. Εγκολφόπουλος, «*Η ιθαγένεια και η στέρησις αυτής*», Νομικών Βήμα 1963, σελ. 607 και Δ. Χριστόπουλος ο.π. σελ. 83.

⁴⁰ Βλ. Ζωή Παπασιώπη-Πασια, *Το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσ/νικη 2000, σελ. 118.

⁴¹ Πρόκειται για το ΑΖ' /1947 Ψήφισμα της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής «Περί αποστερήσεως της Ελληνικής Ιθαγενείας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εν τω εξωτερικώ», που αφορά κυρίως τους ηττημένους του Εμφυλίου πολέμου.

⁴² Βλ. Ζωή Παπασιώπη-Πασια, *Το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσ/νικη 2000, σελ. 120.

«άλλοι προς τούτο λόγοι (π.χ. ανθελληνική διαγωγή του προσώπου)⁴⁴». Στη δεύτερη περίπτωση η στέρηση υπάγεται στη διακριτική εξουσία του Υπουργού των Εσωτερικών και έχει συγκεκριμένο σκοπό, «να απαλλάξη την Ελληνική Πολιτείαν από των επικινδύνων ή μη εμπνεομένων εμπιστοσύνην προσώπων⁴⁵», χωρίς ωστόσο κατά την ελληνική νομολογία να αποτελεί ποινή, αλλά διοικητικό μέτρο, όπως και η έκπτωση⁴⁶.

4. Η παραπάνω διάκριση είναι ωστόσο ρευστή και προβληματική. Ειδικά στην περίπτωση που μάς ενδιαφέρει, εκείνη δηλαδή της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας από «αλλογενείς» λόγω εγκατάλειψης του ελληνικού εδάφους, φαινομενικά το άτομο επιλέγει να εγκατασταθεί αλλού και να λάβει ενδεχομένως και ξένη ιθαγένεια. Όπως όμως θα δούμε παρακάτω, πρόκειται στην πράξη για στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας⁴⁷, όπως προκύπτει τόσο από τη διοικητική πρακτική, που ξεκινάει από έλεγχο των δημοσίων υπηρεσιών (των Δήμων σε συνεργασία με την Κρατική Ασφάλεια και τη Δ/νση Αλλοδαπών ή τις Προξενικές Αρχές), όσο και από τα ίδια τα κείμενα των πρακτικών του Συμβουλίου Ιθαγενείας (στα οποία πολλές φορές αναφέρεται ότι δεν έχουν αποκτήσει την αλλοδαπή ιθαγένεια), καθώς και από συναφή νομοθετήματα (όπως για παράδειγμα η στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας στους αλλογενείς Έλληνες που χρησιμοποιούσαν ξένα διαβατήρια ή πιστοποιητικά ξένης ιθαγένειας τουλάχιστον για μια πενταετία⁴⁸). Αντίστοιχα προβληματική καθίσταται και η πολιτογράφηση στο εξωτερικό χωρίς την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης, που αν εφαρμοζόταν θα οδηγούσε στην έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια όλων των ομογενών που από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μετανάστευσαν στην Αμερική και στην Αυστραλία. Επίσης, ενώ το ΑΖ'/1947 Ψήφισμα, που αφορά σε αποστέρηση της ελληνικής ιθαγένειας, φαίνεται να καταργήθηκε το 1962, στην ουσία διατηρήθηκε ως έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια με την προσθήκη των «αντεθνικώς δρώντων» στο άρθρο 20 εδ. γ' του ΚΕΙ.

Βέβαια, υπήρχαν στην περίοδο που εξετάζουμε και νομικά ανορθόδοξοι τρόποι αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας⁴⁹, που στην περίπτωση ειδικά των Ελλήνων Εβραίων, άρχισαν να αποκαλύπτονται κυρίως μετά το 2011, όταν με το άρθρο 13 του Ν. 4018/30.9.2011 «αποκατάσταση θυμάτων Ολοκαυτώματος που κατείχαν στο παρελθόν την

⁴³ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της εφαρμογής της διάταξης για την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας «ένεκα κτήσεως αλλοδαπής ιθαγενείας», καθώς σύμφωνα με το μέχρι το 1914 ισχύον δίκαιο (άρθρο 23 του Α.Ν. 1856) όποιος Έλληνας πολίτης πολιτογραφούνταν στο εξωτερικό έχανε την ελληνική ιθαγένεια. Έτσι όσοι Έλληνες μετανάστες είχαν αποκτήσει στο εξωτερικό, κυρίως στις ΗΠΑ την αλλοδαπή ιθαγένεια πριν το 1914 απέβαλαν την ελληνική από τη στιγμή που αποκτούσαν την αμερικανική. Μετά το 1914 (με το Ν.120/1914 που τροποποίησε το άρθρο 23 του Α.Ν. 1856) ορίστηκε ότι για να αποβάλει την ελληνική ιθαγένεια ο πολιτογραφούμενος στην αλλοδαπή προαπαιτείται άδεια της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Έτσι οι Έλληνες μετανάστες που ως επί το πλείστον δεν είχαν ζητήσει αυτή την άδεια δεν απώλεσαν και την ελληνική ιθαγένεια, αντίθετα συνέχισαν να «κληροδοτούν» λόγω του δικαίου του αίματος την ελληνική ιθαγένεια και στα παιδιά τους.

⁴⁴ Βλ. το με αρ. πρωτ. 86188/27-11-1965 έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών προς το εν Ρότερδαμ Βασ. Προξενείον της Ελλάδος «περί προσκλήσεως αλλοδαπής Ιθαγενείας υπό Ελλήνων υπηκόων» στο Στ. Γραμμένος, Το Δίκαιον της Ελληνικής Ιθαγένειας, Αθήνα, 1970, σελ. 40-41.

⁴⁵ Βλ. τις με αριθ. 466 και 467/1945 αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) και Ι. Σταθόπουλος – Β. Βαρδάκης, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1953, σελ. 17.

⁴⁶ Σχετικά με τη στέρηση ως διοικητικό μέτρο είναι σχετικές οι αριθ. 466 και 467/1945 αποφάσεις του ΣτΕ. Για την έκπτωση ως διοικητικόν μέτρο η αριθ. 14/1947 όμοια.

⁴⁷ Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Ι. Γεωργιάδης, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1941, σελ. 84. «Ο περί τούτων θεσμός (ενν. στέρησης και έκπτωσις) δεν είναι όλως νέος εν τη ημετέρα νομοθεσία. (...) Επίσης και αι περιπτώσεις των άρθρων 4 και 5 του Ν.Δ. της 12 Αυγούστου 1927, δεν είναι άσχετοι προς το προκείμενον θέμα. Ο αναγκαστικός νόμος 2280 του 1940 διακρίνει την στέρησην της ιδιότητος του Έλληνος από της εκπτώσεως εκ της ιδιότητος ταύτης, καίτοι αμφότεραι το αυτό επάγονται αποτέλεσμα».

⁴⁸ Για παράδειγμα το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856 (άρθρο 5 του Α.Ν. 2280/1940)

⁴⁹ Τον ακριβή αριθμό αυτών αποφάσεων δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε. Τα αριθμητικά στοιχεία που αναφέρονται στους πίνακες της παρούσας εργασίας στηρίζονται μόνον στα Πρακτικά του Σ.Ι.

ελληνική ιθαγένεια» αναζητήθηκε ο τρόπος απώλειας της ιθαγένειας ορισμένων από αυτούς, που δεν βρίσκονταν πια εγγεγραμμένοι στα Μητρώα Αρρένων των Δήμων καταγωγής τους. Τέτοιοι τρόποι είναι:

α) Η διαγραφή από τα Μητρώα Αρρένων «λόγω ξένης ιθαγένειας» ή ατόμων «ως ανυπότακτων»⁵⁰. Στην πρώτη περίπτωση, ειδικά στις Νέες Χώρες, ένα μεγάλο ποσοστό Οθωμανών Εβραίων βρισκόταν υπό την κηδεμονία ξένης δυνάμεως εντός του πλαισίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με το καθεστώς των διομολογήσεων ή κατείχαν ξένη υπηκοότητα, κυρίως Ιταλική ή Ισπανική, αλλά και Αυστριακή ή Πορτογαλική. Μετά την αθρόα πολιτογράφηση το 1913 με τη Συνθήκη των Αθηνών, πολλοί από αυτούς, κυρίως οι Σεφαραδίτες της Θεσσαλονίκης, για εμπορικούς λόγους προέβαλαν την ύπαρξη της ξένης υπηκοότητας και έτσι μετά από γνωμοδότηση του Συμβουλίου Ιθαγενείας διαγράφηκαν από τα Μητρώα Αρρένων, ως αλλοδαποί. Στη δεύτερη περίπτωση, ειδικά μετά το 1954⁵¹, αποτελούσε πια συνήθη διοικητική πρακτική η διαγραφή από τα Μητρώα Αρρένων προσώπων που «*δεν προσήλθον εις τας τάξεις του Στρατού και δεν εξακριβούται η ύπαρξίς των*» ως δηλαδή «ανυπότακτων». Ειδικά στην περίπτωση των Ελλήνων Εβραίων, αρκετοί διαγράφηκαν ως «ανύπαρκτοι» λόγω μη κατάταξης στο στρατό, ενώ στην ουσία πρόκειται για άτομα που μετανάστευσαν στο εξωτερικό και συνεπώς δεν παρουσιάστηκαν στα Στρατολογικά Γραφεία. Ειδικά μετά το Ολοκαύτωμα, μπορεί να διαγράφηκαν και άτομα που εκτοπίστηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και έκτοτε αγνοείτο η τύχη τους. Χαρακτηριστική της τελευταίας περίπτωσης είναι η υπόθεση ενός Εβραίου από την Καστοριά που οδηγήθηκε στο Άουσβιτς και η Νομαρχία Καστοριάς μετά από απόφαση του Υπουργού Στρατιωτικών τον διέγραψε το 1950 με την αιτιολογία: «*ως εξαφανισθείς στη Γερμανία*»⁵². Δυστυχώς δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό των διαγεγραμμένων από τα Μητρώα Αρρένων.

β) Έκδοση ταξιδιωτικών εγγράφων (laissez-passer) χωρίς επιστροφή για τα μέλη μειονοτικών ομάδων που έφευγαν για να εποίκισουν το «*εθνικό τους κέντρο*»⁵³ χάνοντας παράλληλα την ελληνική ιθαγένεια με έναν αδόκιμο τρόπο. Έτσι, στο τέλος του πολέμου και στις δεκαετίες του 1950 και 1960 οι Έλληνες Εβραίοι κατευθύνθηκαν με «Προσωρινόν διαβατήριο δια την εστία του κράτους Ισραήλ»⁵⁴ αποβάλλοντας ταυτόχρονα την ελληνική ιθαγένεια. Το 1949, μετά από εισήγηση του Υπουργού Στρατιωτικών, το Υπουργικό Συμβούλιο με την αριθμ. 621/1949 Πράξη του⁵⁵ ενέκρινε «*την εξ Ελλάδος αναχώρησιν των Ελληνικής υπηκοότητος στρατευσίμων (υπηρετούντων και μη) Ισραηλιτών εις το Κράτος του Ισραήλ, εφ' όσον ούτοι ήθελον παραλάβει μεθ' εαυτών και άπαντα τα μέλη της οικογενείας των, και δηλώσωσι τόσον ούτοι όσον και ταύτα όπι δεν πρόκειται να επανέλθωσιν εις την Ελλάδα και όπι επιθυμούν να αποβάλωσι την Ελληνικήν υπηκοότητα*», δίνοντας τους διαβατήρια, που τα εξέδιδε ο Υπουργός Εσωτερικών. Το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών επίσης εξέδιδε άδειες ταξιδίου (laissez-passer) για ένα ταξίδι «*δια Ισραήλ*» «άνευ επιστροφής» και εκείνοι έκαναν

⁵⁰ Σημειώνουμε ότι η διαγραφή από τα Μητρώα Αρρένων είναι και η έννομη συνέπεια της ατομικής πράξης αφαίρεσης της ιθαγένειας.

⁵¹ Στο άρθρο 10 του Ν. 5521/1932 «περί μητρώων αρρένων» (ΦΕΚ 248/30.7.1932) αναφέρεται η περίπτωση της διαγραφής «λόγω ξένης ιθαγενείας» και των ατελών υφισταμένων εγγραφών προσώπων που δεν προσήλθαν στις τάξεις του Στρατού και θεωρούνται άκυρες. Η διάταξη αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθρο 4 του Ν. 2742/1954 όπου για πρώτη φορά γίνεται λόγος «περί ανυπαρξίας προσώπων».

⁵² Απώλεσε την ελληνική ιθαγένεια με την αριθ. ΑΥΣ/698633/50 και διεγράφη με την ΑΝΚ 992/50.

⁵³ Όπως και οι Αρμένιοι στην ΕΣΔΔ.

⁵⁴ Η φράση αυτή αναφέρεται σε υπόθεση της αριθ. 2046/6-10-2011 συνεδρίασης του Συμβουλίου Ιθαγενείας (Σ.Ι.) και αναφέρεται σε πρόσωπο που έχασε την ελληνική ιθαγένεια με τις διατάξεις του άρθρου 19 ΚΕΙ στην αριθ. 693/1957 συνεδρίαση του Σ.Ι. την οποία επίσης θα δούμε διεξοδικά στη συνέχεια.

⁵⁵ Πρόκειται για την 621/4-7-1949 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου. Η δήλωση που δεν υπόκειτο σε ανάκληση υποβαλλόταν στο Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως και αποστέλλονταν στο Υπουργείο Εσωτερικών για την έκδοση απόφασης αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας και για τη διαγραφή από τα μητρώα αρρένων. Το διαβατήριο εκδιδόταν από τον Υπουργό Εσωτερικών και στη συνέχεια όσοι έκαναν αυτή τη δήλωση απολυόταν από το στρατό. Αναλόγως είχε εκδοθεί από το 1948 και αφορούσε τους Αρμένιους η αριθ. 1075/9-12-1948 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου. Βλ. Ι. Σταθόπουλος – Β. Βαρδάκης, ο.π. σελ. 195-196.

μία υπεύθυνη δήλωση ότι «*απέρχονται εξ Ελλάδος με πρόθεση μη επανόδου παραιτούμενοι της ελληνικής ιθαγένειας*». Μάλιστα προς αποφυγή παρεξηγήσεων επί του σώματος του ταξιδιωτικού αυτού εγγράφου αναφερόταν ότι «*δεν δύναται να χρησιμοποιηθεί ως βάσις δια την έκδοσιν τακτικού ελληνικού διαβατηρίου ή άλλου πιστοποιητικού ελληνικής ιθαγένειας*». Μάλιστα, σε περίπτωση που ήθελαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα για ολιγοήμερη επίσκεψη, έπρεπε να υπογράψουν στο αρμόδιο ελληνικό προξενείο στο Ισραήλ δήλωση ότι «*δεν προτίθεται να εγκατασταθώ μονίμως εις την Ελλάδα, και ότι θα εγκαταλείψω το ελληνικό έδαφος ευθύς ως λήξει η χορηγηθησομένη μοι άδεια παραμονής εν Ελλάδι*»⁵⁶. Δυστυχώς, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε επίσης τον ακριβή αριθμό αυτών των ταξιδιωτικών εγγράφων.

γ) Αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών ή συνηθέστερα των Νομαρχών, χωρίς να προϋπάρχει γνωμοδότηση του Συμβουλίου Ιθαγενείας (Σ.Ι.). Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τον αριθμό αυτών των αποφάσεων. Ωστόσο το ότι υπήρξαν αυτού του είδους οι παράτυπες αποφάσεις φαίνεται από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, αλλά και από τα πρακτικά του Συμβουλίου της Ιθαγένειας, σε περιπτώσεις που μετά την ακύρωση των παράνομων αυτών αποφάσεων της διοίκησης, οι υποθέσεις παραπέμπονται στο Συμβούλιο για γνωμοδότηση. Κατόπιν, στο άρθρο 19 του ΚΕΙ, προβλέπεται ρητά η προηγούμενη γνωμοδότηση από το Σ.Ι..

Αρμόδιο γνωμοδοτικό όργανο για την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας είναι το Συμβούλιο Ιθαγενείας (Σ.Ι.). Αρχικά, το 1924 το Συμβούλιο Ιθαγενείας ήταν πενταμελές γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργείου Εξωτερικών αρμόδιο για την επίλυση των ζητημάτων αμφισβητούμενης ιθαγένειας⁵⁷, ενώ λίγο αργότερα το 1925 γίνεται επταμελές γνωμοδοτικό όργανο του Υπουργείου Εξωτερικών αρμόδιο για ζητήματα ιθαγένειας γενικής φύσεως⁵⁸. Από το 1931 και εφεξής, τα ζητήματα της ιθαγένειας υπάγονται πλέον στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Υπουργείου Εσωτερικών και παράλληλα καταργούνται τα υφιστάμενα Συμβούλια Ιθαγενείας⁵⁹. Το Συμβούλιο Ιθαγενείας (Σ.Ι.) συστήνεται στο Υπουργείο

⁵⁶ Βλ. Δημήτρης Χριστόπουλος, ο.π. σελ. 93-94.

⁵⁷ Με το Ν. 3138/1924 (ΦΕΚ 178/1924) το Υπουργείο Εξωτερικών είναι αρμόδιο να αποφαινεται «*επί αμφισβητήσεως ξένης ιθαγένειας*» έχοντας ως γνωμοδοτικό όργανο πενταμελές συμβούλιο που απαρτίζεται από τρεις ανώτερους υπαλλήλους του υπουργείου μεταξύ των οποίων ο ένας είναι ο αρμόδιος τμηματάρχης για θέματα ιθαγένειας, έναν Ειδικό Νομικό Σύμβουλο του υπουργείου και έναν Αρεοπαγίτη. Τα μέλη ορίζονται από τον Υπουργό Εξωτερικών και οι γνωμοδοτήσεις του είναι υποχρεωτικές.

⁵⁸ Με το Ψήφισμα της Δ' εν Αθήναις Συνελεύσεως των Ελλήνων της 28 Μαΐου 1925 «*περί αρμοδίας υπηρεσίας προς επίλυσιν ζητημάτων αμφισβητούμενης ξένης ιθαγένειας*» (ΦΕΚ 141/6.6.1925) «*επί ζητημάτων ιθαγένειας προκυπτόντων εκ της εφαρμογής Διεθνών Συμβάσεων της Ελλάδος μετά ξένων Κρατών ως και της εφαρμογής των εν Ελλάδι Αστικών και Στρατολογικών Νόμων*» αρμόδιος είναι ο Υπουργός Εξωτερικών μετά προηγούμενη γνωμοδότηση Συμβουλίου. Το Συμβούλιο είναι επταμελές με Πρόεδρο τον Γενικό Διευθυντή του υπουργείου και μέλη έναν Καθηγητή Διεθνούς Δικαίου του Εθνικού και Καποδιστριακού Παν/μιου Αθηνών, τον Τμηματάρχη του Διοικητικού Τμήματος, έναν Αρεοπαγίτη, τον Ειδικό Σύμβουλο της Ανωτάτης Επιτροπής Εφαρμογών Συνθηκών, έναν ανώτερο υπάλληλο του Υπουργείου Εσωτερικών και έναν του Υπουργείου Δικαιοσύνης, ενώ χρέη εισηγητού εκτελεί ο προϊστάμενος του Γραφείου Ιθαγενείας του Υπουργείου Εξωτερικών. Όταν ωστόσο πρόκειται να εξετασθεί η ιθαγένεια Μουσουλμάνων το θρήσκευμα, το Συμβούλιο καθίσταται ενδεκαμελές, καθώς συμμετέχει και ο Γενικός Διευθυντής της Γενικής Δ/σης Ανταλλαγής του Υπουργείου Γεωργίας ή ο Διευθυντής της Ανταλλαγής και τρία προσφυγικά μέλη του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου της Δ/σης Ανταλλαγής του Υπουργείου Γεωργίας, ενώ παράλληλα από την έναρξη ισχύος του ψηφίσματος καταργείται η δικαιοδοσία της Γενικής Δ/σης Ανταλλαγής να αποφαινεται για την ιθαγένεια Μουσουλμάνων που αιτούνται την απόδοση κτημάτων. Το ψήφισμα κυρώθηκε με το Διάταγμα της 13 Ιουνίου 1927 (ΦΕΚ 127/27.6.1927).

⁵⁹ Με το άρθρο 37 του Ν. 4952/18-7-1931 προβλέπεται η έκδοση διατάγματος μετά από πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών για τη σύσταση του Συμβουλίου Ιθαγενείας (Σ.Ι.), τη σύνθεση και τη λειτουργία του. Σχετικά με τα ζητήματα που πρέπει να άπτονται της αρμοδιότητας του Σ.Ι. διατυπώθηκε σχετική γνώμη στην 5^η συνεδρίαση του Νοεμβρίου 1931, το Σ.Ι. θεώρησε ότι πρέπει να είναι στην αρμοδιότητα του Υπουργού Εσωτερικών η εξακρίβωση των πραγματικών περιστατικών για την αποβολή της ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος της 12^{ης} Αυγούστου 1927 όπως και για τη διαγραφή από τα μητρώα αρρένων λόγω ξένης ιθαγένειας, ενώ προτείνει να μείνει στο Υπουργείο Εξωτερικών η αρμοδιότητα για τη χορήγηση της απαιτούμενης άδειας για την αποβολή της ιθαγένειας σύμφωνα με το άρθρο 23 του Α.Ν. 1856 καθώς και η γνωμάτευση για την έκδοση ειδικών ταξιδιωτικών εγγράφων.

Εσωτερικών το 1938⁶⁰ και ο Υπουργός Εσωτερικών «*δύνатаι να ζητή την γνώμην του Συμβουλίου τούτου και επί παντός θέματος σχετικού με την ιθαγένειαν*»⁶¹. Ωστόσο, το ίδιο το Σ.Ι. είχε ήδη προτείνει από την 5^η συνεδρίαση του 1931 να είναι αρμόδιο για τα θέματα της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας με τις διατάξεις του άρθρου 4 του Δ/τος της 12^{ης} Αυγούστου 1927 και για τη διαγραφή από τα μητρώα αρρένων λόγω ξένης ιθαγένειας. Από το χρονικό αυτό σημείο ξεκινά και η μελέτη των πρακτικών όλων των συνεδριάσεων του Συμβουλίου έως το 1965, δηλαδή 793 συνεδριάσεων, στην παρούσα εργασία.

β) Διάκριση των πολιτών σε «ομογενείς – αλλογενείς».

Ενώ η κατεξοχήν διαφοροποιητική συστατική λειτουργία του δεσμού της ιθαγένειας είναι η διάκριση αλλοδαπού – ημεδαπού⁶², στην ελληνική περίπτωση έχουμε μια ακόμη διαφοροποίηση που διατρέχει και τις δύο προηγούμενες κατηγορίες, τη διάκριση «ομογενών – αλλογενών». Πρόκειται για μια διάκριση που δεν γίνεται με σαφείς νομικούς όρους⁶³, αλλά περισσότερο λειτουργικά⁶⁴, με προ-εθνικούς όρους, όπως το «γένος» και η θρησκεία⁶⁵, με ιδεολογικά κριτήρια, όπως η εθνική συνείδηση και πάντα σε συνάρτηση με την ιστορική περίοδο, τις στοχεύσεις και τις σκοπιμότητες της εξουσίας. Έτσι συμβαίνει το παράδοξο να αναφερόμαστε σε ημεδαπούς ομογενείς (τους Έλληνες του εξωτερικού) και ημεδαπούς αλλογενείς (π.χ. Έλληνες Εβραίοι), όπως επίσης αλλοδαπούς ομογενείς (π.χ. Βορειοηπειρώτες) και αλλοδαπούς αλλογενείς (αλλοδαποί μετανάστες).

Σταχυολογώντας αποφάσεις διοικητικών δικαστηρίων, εγκυκλίου και έγγραφα της διοίκησης μπορούμε να δώσουμε κάποια λειτουργικά χαρακτηριστικά του «αλλογενούς» - κατηγορία στην οποία ανήκουν και οι έλληνες Εβραίοι - που καθορίζονται από τα στοιχεία: α) της εθνικής καταγωγής, β) της εθνικής συνείδησης και γ) της εθνοπρεπούς συμπεριφοράς. Αυτά τα χαρακτηριστικά αφορούν βεβαίως και τους «αλλογενείς» Έλληνες Εβραίους που εξετάζουμε στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Έτσι σύμφωνα με τη διοίκηση «*αλλογενής είναι ο μη ων Ελληνικής εθνικότητος αδιαφόρως του τόπου γεννήσεως, της κατοικίας και της εν γένει διαμονής του*» και ορίζεται σε αντιδιαστολή με τον όρο «ομογενής» κι όχι «γηνγενής». Εδώ αξίζει να αναφέρουμε πως

⁶⁰ Με τις διατάξεις των άρθρων 19-22 του Α.Ν. 1488/22-11-1938 «περί οργάνωσης των διοικητικών υπηρεσιών του Υπουργείου των Εσωτερικών» (ΦΕΚ 451/29-11-1938) συνιστάται επταμελές Συμβούλιο Ιθαγενείας αποτελούμενο από τον γενικό Διευθυντή, έναν Αρεοπαγίτη, έναν καθηγητή Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου του Παν/μιου Αθηνών, έναν Νομικό Σύμβουλο, έναν ανώτερο υπάλληλο του Υπουργείου Εξωτερικών, τον Διευθυντή ιθαγενείας του Υπουργείου Εσωτερικών και έναν υπάλληλο του Υπουργείου Εσωτερικών με βαθμό Δ/ντη α' ή β', ενώ καθήκοντα εισηγητή με συμβουλευτική ψήφο εκτελεί ο Τμηματάρχης Ιθαγενείας. Όταν δε πρόκειται να γνωμοδοτήσει για την ιθαγένεια Μουσουλμάνων ή Αλβανικής καταγωγής ή να αποφανθεί επί εφέσεων κατά γνωμοδότησης της Επιτροπής Ιθαγενείας και Ανταλλαξιμότητας ή του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Ανταλλαγής μετέχει ως μέλος και ο Διευθυντής της Ανταλλαγής του Υπουργείου Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως. Με το Β.Δ/γμα της 20 Μαρτίου 1939 (ΦΕΚ 111/23-3-1939) στα άρθρα 17-20 ορίζονται τα σχετικά με τη λειτουργία του Σ.Ι. θέματα.

⁶¹ Βλ. άρθρο 14 του Α.Ν. 2280/2-6-1940.

⁶² Βλ. Δημήτρης Χριστόπουλος, ο.π. σελ. 27.

⁶³ Ενδεικτικά αναφέρουμε την με αριθμ. 12559/412/19-12-1961 Εγκύκλιο του Υπ.ΕΣ «Περί της εννοίας των εν τω Κώδικι Ελληνικής ιθαγενείας όρων «ομογενής και αλλογενής».

⁶⁴ «Ο ομογενής και ο αλλογενής λειτουργεί και ορίζεται, περισσότερο ως ενσωματωμένη ιδεολογικά κατηγορία που μπορεί ως τέτοια να ελίσσεται και να αλλάζει συγκυριακά, παρά ως νομική κατηγορία». Βλ. Λ. Μπαλτσιώτης, «Η ιθαγένεια στον Ψυχρό Πόλεμο», στο Μ. Τσαπόγας και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), Τα δικαιώματα στην Ελλάδα από το τέλος του εμφυλίου στο τέλος της μεταπολίτευσης, Καστανιώτης, Αθήνα 2004, σελ. 88.

⁶⁵ Καθώς η θρησκευτική υπαγωγή στο ελληνορθόδοξο γένος αποτελεί εχέγγυο της ιδιότητας του ομογενούς, «*άρα, κατεξοχήν αλλογενείς για την έννομη τάξη, ευθύς εξ αρχής είναι οι μη χριστιανοί Έλληνες πολίτες*». Βλ. Δ. Χριστόπουλος, Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ. 79 και το άρθρο του ίδιου με τίτλο «Οι περιπέτειες της ελληνικής ιθαγένειας: ποιος (δεν) έχει τα «προσόντα» να είναι Έλληνας», περ. Θέσεις, τευχ.87, Απρίλιος-Ιούνιος 2004.

σύμφωνα με τη διοίκηση: «*χαρακτηριστικά των προσώπων της αυτής εθνότητας είναι κοινή φυλετική καταγωγή, συνήθως η κοινή γλώσσα, η θρησκεία και ιδίως κοινή ιστορία και κοινά εθνικά ιδεώδη*⁶⁶». Ο «αλλογενής» είναι μεν Έλληνας πολίτης, «*καθ' οιονδήποτε τρόπον αποκτήσας την ελληνικήν ιθαγένειαν*», αλλά έλκει «*την καταγωγήν, απωτέραν ή ού, εκ προσώπων ανηκόντων εις διαφορετικήν εθνότητα*», ο οποίος «*δια των συναφών ενεργειών του και της εν γένει συμπεριφοράς του εξέφρασε αισθήματα μαρτυρούντα έλλειψιν ελληνικής εθνικής συνειδήσεως, εις τρόπον ώστε να μην δύναται να θεωρηθεί αφομοιωθείς εις την ελληνικήν εθνότητα την οποίαν απαρτίζουν τα συνδεόμενα δια κοινών ιστορικών παραδόσεων, πόθων και ιδανικών πρόσωπα*⁶⁷».

Κύριο, ωστόσο κριτήριο για τον χαρακτηρισμό ενός προσώπου ως ομογενούς ή αλλογενούς είναι «*η Εθνική αυτού συνειδήσις*»⁶⁸, ένα καθαρά υποκειμενικό στοιχείο που συνεπικουρείται από την εθνική καταγωγή: «*Η φυλετική καταγωγή ή η εθνική προέλευση του προσώπου δεν προσδιορίζει αυτή και μόνη την έννοια του ομογενούς ή αλλογενούς, αλλά αποτελεί επίκουρον στοιχείον προς συνεκτίμησιν εν τη όλη συγκεκριμένη κρίσει περί του χαρακτηρισμού ως ομογενούς η αλλογενούς, η οποία κρίσις κατά κύριον λόγον θεμελιούται επί της εθνικής αυτού συνειδήσεως.*»⁶⁹ Μετά, δε το 1960, οπότε εκείνο που ενδιαφέρει το κράτος είναι η εθνοποίηση των συνειδήσεων των πολιτών, η «εθνική συνειδήσις» είναι το αποκλειστικό κριτήριο για τη διάκριση «αλλογενών-ομογενών»⁷⁰.

Το τρίτο στοιχείο, τέλος, η εθνοπρεπής συμπεριφορά, αναφέρεται ενδεικτικά σε εγκυκλίους του Υπουργείου Εσωτερικών και σε πρακτικά συνδριάσεων του Συμβουλίου Ιθαγενείας. Για παράδειγμα: η «*επί μακρόν διακοπή πάσης επαφής με τας ελληνικάς προξενικάς αρχάς*» και η «*αποφυγή παρουσίας ή συμμετοχής εις εθνικάς ή άλλας εορταστικάς εκδηλώσεις υπέρ της Ελλάδος ή γενικού ελληνικού ενδιαφέροντος θέματα*» θεωρούνται δηλωτικά μη ελληνικού γένους. Αντίθετα, η «*συμμετοχή εις Ελληνοχριστιανικά Κοινότητας και Συλλόγους*», η «*δραστηριότης προς τόνωσιν του εθνικού φρονήματος*», η «*συμμετοχή εις εκδηλώσεις εθνικής σημασίας*», ακόμη και η τακτική «*παρακολούθησις θείων λειτουργιών*».⁷¹ είναι χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στους ομογενείς. Οι «αλλογενείς» λοιπόν είναι άτομα με ρευστή εθνική συνείδηση, δεν συμπεριφέρονται ως Έλληνες και ως εκ τούτου ο δεσμός τους με το ελληνικό έθνος είναι εντελώς χαλαρός και εύθραυστος⁷².

Στο σημείο αυτό έχουμε να επισημάνουμε επίσης τα εξής σχετικά με την επίδραση αυτής της διάκρισης στη διαδικασία απόκτησης ή αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας:

1. Η διάκριση «ομογενών – αλλογενών» «ελαφραίνει» στην περίπτωση των ομογενών τη βασική διάκριση ημεδαπών – αλλοδαπών, λόγω του «ανεξίτηλου δικαίου του αίματος» και της ύπαρξης ελληνικής εθνικής

⁶⁶ Σχετικό το με αρ. πρωτ. 25419/2-6-1952 έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών προς το Β.Γεν. Προξενείο της Ελλάδας στην Αλεξάνδρεια σχετικά με το αν συντρέχουν οι όροι για την ανάκληση αποβολής της ιθαγένειας Έλληνα Εβραίου που έχασε την ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Π.Δ. της 12/8/1927 και κατοικούσε στην Αλεξάνδρεια. Βλ. Ιωαν. Σταθόπουλου – Βασ. Βαρδάκη, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1953, σελ. 234.

⁶⁷ Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ), απόφαση 57/1981. Παρόμοιες διατυπώσεις σε ΣτΕ 59/1981, ΣτΕ 61/1981, ΣτΕ 2756/1983, κ.α. Βλ. και Τάσος Κωστόπουλος, Η κληρονομιά του «εσωτερικού εχθρού». Αφαιρέσεις ιθαγένειας από το ελληνικό κράτος (1927-2003), Εισήγηση στην εκδήλωση της ΕΕΔΑΠ «Ιστορία και συγκυρία της ελληνικής ιθαγένειας» (Αθήνα 16.2.2005), πηγή: www.academia.edu.

⁶⁸ Το με αρ. πρωτ. 71635/8-11-1952 έγγραφο του υπουργείου Εσωτερικών στηριζόμενο στην με αριθ. 444/19-5-1944 γνώμη του Συμβουλίου Ιθαγενείας στο Ιωαν. Σταθόπουλου – Βασ. Βαρδάκη, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1953, σελ. 29.

⁶⁹ Βλ. Εγκύκλιος 121559/1960 Υπουργείου Εσωτερικών Περί της έννοιας των εν των Κώδικι Ελληνικής Ιθαγένειας όρων «ομογενής και αλλογενής».

⁷⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 721/23-3-1960.

⁷¹ Εγκύκλιοι 412/1961 και 104/1965 του Υπ. Εσωτερικών (Γραμμένος 2000, σ.239-44).

⁷² Βλ. Ζωή Παπασιώπη-Πασια, Δίκαιο ιθαγένειας, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 126.

συνείδησης, ή την «βαραίνει» στην περίπτωση των αλλογενών, λόγω της μη ελληνικής καταγωγής τους και της έλλειψης εθνικής συνείδησης⁷³.

2. Επιπλέον, ο χαρακτηρισμός του προσώπου ως «αλλογενούς» δεν φεύγει ποτέ, διαιωνίζοντας έτσι τη διάκριση⁷⁴, ακόμα κι όταν κάποιος συμπεριληφθεί στην εθνική πολιτική κοινότητα με τη διαδικασία της αθρόας πολιτογράφησης, όπως για παράδειγμα οι Έλληνες Εβραίοι.
3. Γενικά πάντως, παρατηρείται διαχρονικά η θετική διάκριση υπέρ των ομογενών στη διαδικασία για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας⁷⁵, ενώ αντίθετα ο χαρακτηρισμός του αλλογενούς χρησιμοποιείται ως νομικό πρόκριμα για την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας⁷⁶ καθιστώντας τους αλλογενείς ως «ομάδα μονίμως αυξημένου κινδύνου απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας»⁷⁷ ειδικά σε δύσκολες πολιτικά περιόδους, όπως στο Μεσοπόλεμο και στη Μετεμφυλιακή περίοδο.
4. Το στοιχείο της εθνικής καταγωγής αδρανοποιείται και η εθνική συνείδηση και το εθνικό φρόνημα είναι το κυρίαρχο στοιχείο όταν οξύνονται οι πολιτικοί ανταγωνισμοί⁷⁸. Έτσι, στην περίοδο του Εμφυλίου το 1947 σε έγγραφό του το Υπουργείο Εσωτερικών θεωρεί ως αλλογενή και εκείνον «όστις δια της αντεθνικής του δράσεως ιδία κατά την τελευταίαν πολεμικήν περίοδον απέδειξεν ότι στερείται Ελληνικής συνειδήσεως»⁷⁹, λογίζοντας έτσι και τον αντιφρονούντα ως «εσωτερικό εχθρό»..

⁷³ Βλ. ο.π. σελ. 35.

⁷⁴ Βλ. Βλ. Δ. Χριστόπουλος, Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ. 77.

⁷⁵ Η μόνη θετική διάκριση υπέρ των αλλογενών είναι στο άρθρο 5 του Π.Δ. της 12/8/1927 και αφορά στους Αρμένιους και Κιρκάσιους που κατέφυγαν στην Ελλάδα από το 1920 έως το 1923. Η διάταξη αυτή καταργήθηκε το 1940 (άρθρο 7 Α.Ν. 2280/6-4-1940).

⁷⁶ Για παράδειγμα η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας λόγω εγκατάλειψης του ελληνικού εδάφους «άνευ προθέσεως επανόδου» (Δ/γμα της 12^{ης} Αυγούστου 1927 ΦΕΚ 171/13-8-1927) και το άρθρο 23^ο του ΚΕΙ αφορούσε αποκλειστικά αλλογενείς ημεδαπούς.

⁷⁷ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ. 72.

⁷⁸ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, ο.π., σελ. 81.

⁷⁹ Βλ. το με αρ. πρωτ. 949/14-3-1947 έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών προς τους Γενικούς Διοικητές, Νομάρχες και Επάρχους Μακεδονίας και Θράκης, στο Ιωαν. Σταθόπουλου – Βασ. Βαρδάκη, Η Ελληνική Ιθαγένεια, Αθήνα 1953, σελ. 231.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (1920-1939)

Στο κεφάλαιο αυτό θα δούμε, μέσα από τη μελέτη των πρακτικών του Συμβουλίου Ιθαγενείας, πώς κλιμακώνονται οι αφαιρέσεις ιθαγένειας των Ελλήνων Εβραίων, σε συνάρτηση με: α) την πολιτική ιστορία του τόπου, β) τη διαχείριση των προβλημάτων και των ζητημάτων της εβραϊκής κοινότητας στην Ελλάδα από το κράτος, και γ) την πολιτική αφαίρεσης της ιθαγένειας από τους «αλλογενείς» με βασικό νομικό εργαλείο το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, που αφορά όσους εγκαταλείπουν το ελληνικό έδαφος «άνευ προθέσεως επανόδου».

Πριν ωστόσο, δούμε σε πίνακες τα σχετικά στοιχεία, ας δούμε τις υφιστάμενες συνθήκες για τους Έλληνες Εβραίους και τα περιθώρια που αυτές δημιουργήσαν, ώστε αυτοί να επιλέξουν να μείνουν ή να μεταναστεύσουν, και μάλιστα χωρίς επιστροφή.

Με την επέκταση της ελληνικής επικράτειας στις Νέες Χώρες προστίθενται στον πληθυσμό και άλλες συμπαγείς και πολυπληθείς εθνοτικές ομάδες (Μουσουλμάνοι, Εβραίοι, Αρμένιοι κ.α.) και ο βασικός στόχος της κρατικής πολιτικής σ' αυτήν την περίοδο είναι να αφομοιωθεί αυτός ο πληθυσμός στον εθνικό κορμό. Όσον αφορά τους Έλληνες Εβραίους, αυτό έχει ήδη συμβεί με τους Εβραίους της Παλαιάς Ελλάδας, ακόμα και για τους Ρωμανιώτες των Ιωαννίνων αργότερα, αλλά καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο για τους Σεφαραδίτες της Θεσσαλονίκης. Έτσι, μια σειρά από γεγονότα, η αντιεβραϊκή πολιτική των κυβερνήσεων του Μεσοπολέμου, κυρίως από τη βενιζελική παράταξη⁸⁰, καθώς και οι αντιπαραθέσεις στο εσωτερικό της εβραϊκής κοινότητας, θα περιθωριοποιήσουν την ομάδα αυτή και θα οδηγήσουν στη μετανάστευση ένα μεγάλο μέρος της.

Η δυσκολία αφομοίωσης των εβραϊκών κοινοτήτων – κυρίως των Σεφαραδιτών της Θεσσαλονίκης - και η χωρίς επιστροφή μετανάστευση.

Οι ελληνικές αρχές, από το 1913 ήδη, θέλουν να ενισχύσουν την ελληνικότητα της Θεσσαλονίκης. Η Θεσσαλονίκη αυτή την εποχή είναι μεγάλο εμπορικό κέντρο των Βαλκανίων και η μεγαλύτερη πληθυσμιακή οντότητα⁸¹ της πόλης, αυτή των Σεφαραδιτών Εβραίων, προβάλλει ως ανταγωνιστική, κυρίως οικονομικά, δύναμη σε σχέση με τους Έλληνες κατοίκους της. Παράλληλα η συλλογική ταυτότητα «Εβραίοι» εμφανίζεται ως απειλή για την επιτυχία του σχεδίου αφομοίωσης των ετεροτήτων και προβολής της νέας ελληνικής ταυτότητας.

Οι Εβραίοι της πόλης, από τη δική τους πλευρά, φοβούνται μήπως η ένωση της Θεσσαλονίκης με το Ελληνικό Βασίλειο αποτελέσει εμπόδιο για τις εμπορικές τους δραστηριότητες, καθώς το λιμάνι της είναι η διέξοδος στη θάλασσα μιας τεράστιας ενοποιημένης ενδοχώρας υπό οθωμανική διοίκηση χωρίς κανένα τελωνειακό φραγμό και οι

⁸⁰ Βλ. Ρένα Μόλχο, «Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στο Μεσοπόλεμο και πώς η δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού», Σύγχρονα Θέματα, τευχ. 82, Ιούνιος 2003, σελ. 53-59.

⁸¹ Στην απογραφή της Θεσσαλονίκης το 1913 καταγράφηκαν συνολικά 157.889 κάτοικοι: 61.439 Εβραίοι (38,91%), 45.867 μουσουλμάνοι (29,05%), 39.956 χριστιανοί έλληνες (25,31%), 6.263 χριστιανοί Βούλγαροι (3,8%) καθώς και 4.364 ξένοι-λοιποί. Τα στοιχεία προέρχονται από το Ρένα Μόλχο, Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, 1856-1919: Μια ιδιαίτερη κοινότητα, Αθήνα 2001, σελ. 29-52. Βλ. και Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (1915-1936), Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2011, σελ. 21.

ίδιοι ως υπήκοοι μιας αυτοκρατορίας έχουν εμπορικές συναλλαγές με προνομιακούς όρους στα Βαλκάνια και στην Ανατολή. Πιστεύουν λοιπόν ότι από τη στιγμή που η Θεσσαλονίκη θα ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος, αυτόματα θα αποκοπεί από τα Βαλκάνια, ο καινούργιος εθνικός χώρος δεν θα μπορεί να συγκριθεί με το χώρο που θα έχει χαθεί, η εμπορική κίνηση του λιμανιού θα μειωθεί και παράλληλα το λιμάνι του Πειραιά θα λειτουργήσει ανταγωνιστικά⁸².

Δεν υφίσταται, λοιπόν, ζήτημα αφοσίωσης ή μη των Εβραίων στο νέο καθεστώς, αλλά κυρίως ζήτημα της οικονομικής επιβίωσης της πλειοψηφίας των Εβραίων κατοίκων που η ζωή τους εξαρτιόταν από την κίνηση του λιμανιού⁸³. Άλλωστε, όπως αναφέρεται σε σχετικό άρθρο της εφημερίδας «Ισραηλιτική Επιθεώρησης»: «Οι Ισραηλίται είναι ευχαριστημένοι εκ της μεταβολής παρ' όλης τας παρεξηγήσεις αι οποίαι κατ' αρχάς επεκράτησαν⁸⁴. (...) Όπως ήσαν αφοσιωμένοι εις το πρώην καθεστώς, θα είναι έτι περισσότερο εις το σημερινόν καθεστώς, εις το Ελληνικόν. Ότι είναι καλοί πατριώται, ότι είναι αφοσιωμένοι εις τα Κράτη εις ά ζώσιν, είναι αναμφισβήτητον⁸⁵». Έτσι, παρά την αρχικά φιλοσημιτική και φιλελεύθερη πολιτική που ασκείται από τις ελληνικές κυβερνήσεις και τις εγγυήσεις που υπόσχεται ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος οι μεγαλέμποροι και οι κεφαλαιούχοι, που βλέπουν τις δραστηριότητές τους να συρρικνώνονται, μεταναστεύουν κυρίως προς την Κων/πολη και τη Σμύρνη, αλλά και τη Βηρυτό⁸⁶, αλλάζουν υπηκοότητα και αποκτούν ξένη, κυρίως αυστριακή και ιταλική⁸⁷ ή προβάλουν αυτή που είχαν στην οθωμανική αυτοκρατορία, με την ελπίδα ότι θα τύχουν της προστασίας του κράτους του οποίου γίνονται υπήκοοι. Ενδεικτικό αυτής της τάσης είναι ότι, μόλις έξι μήνες μετά την προσάρτηση της Θεσσαλονίκης, 2.400 Εβραίοι αλλάζουν υπηκοότητα⁸⁸, αποδυναμώνοντας όμως την κοινότητα της Θεσσαλονίκης σε ψήφους και οικονομική υποστήριξη.

Η πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης το 1917 συντελεί στην καταστροφή της μικροαστικής τάξης των Εβραίων της πόλης, ενώ η προσπάθεια ανοικοδόμησης της πόλης από το κράτος εκλαμβάνεται ως προσπάθεια να αλλάξει εντελώς η φυσιογνωμία της και να εξελληνιστεί πλήρως. Ένα μέρος της εβραϊκής ελίτ, έχοντας γαλλική παιδεία από τα σχολεία της πόλης, θα επιλέξει τότε για τόπο εγκατάστασης το Παρίσι⁸⁹ ενώ άλλοι, κυρίως λιμενεργάτες, κατευθύνονται προς την Παλαιστίνη⁹⁰. Η ελληνικότητα της πόλης ενισχύεται ακόμη περισσότερο μετά το 1922 με την εισροή των Μικρασιατών προσφύγων, και την αποχώρηση με την Ανταλλαγή των Πληθυσμών το 1923 Μουσουλμάνων και Ντονμέδων. Στα επόμενα χρόνια, οι σχέσεις Εβραίων και προσφύγων θα είναι ανταγωνιστικές, θα ενισχυθούν οι λαϊκές προκαταλήψεις (συκοφαντία αίματος) και ο αστικός υπερπληθυσμός θα επιφέρει έναν ανελέητο ανταγωνισμό σε επαγγέλματα, όπως γυρολόγοι, μικροπωλητές, και έναν διαρκή κι

⁸² Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, Πόλις, Αθήνα, 2004, σελ. 91-92.

⁸³ Η επαγγελματική πυραμίδα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης το 1919 είχε ως εξής: 750 επαγγελματίες, 1.900 επιχειρηματίες, 6.100 μικροέμποροι, 7.450 γραφεία και μαγαζιά, 7.750 τεχνίτες και εργάτες και 9.000 αχθοφόροι, λιμενεργάτες, βαρκάρηδες και ψαράδες. Βλ. στο Rena Molho, The Jerusalem of the Balkans, Salonica 1856-1919, σελ. 3. Πηγή: www.jmth.gr

⁸⁴ Προφανώς ο αρθρογράφος αναφέρεται στο γεγονός ότι κατά την είσοδο των ελληνικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη, οι Εβραίοι, όπως και οι μουσουλμάνοι δεν συμμετέχουν στους πανηγυρισμούς του ορθόδοξου πληθυσμού.

⁸⁵ Απόσπασμα από άρθρο στην εφημ. Ισραηλιτική Επιθεώρησης (Μαρτ. 1915) δημοσίευσε άρθρο του μετέπειτα βουλευτή Χαϊμάκη Κοέν. Βλ. Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (1915-1936), Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2011, σελ. 25-26

⁸⁶ Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, Πόλις, Αθήνα, 2004, σελ. 103

⁸⁷ Η στάση της Αυστρίας στο σχέδιο υπέρ της διεθνοποίησης της Θεσσαλονίκης και της ενδοχώρας της δικαιολογεί το ενδιαφέρον και τις συμπάθειες που δημιούργησε σε ορισμένους. Η δε Ισπανία ενθαρρύνει τους ενθαρρύνει να λάβουν την υπηκοότητα των προγόνων τους. Βλ. στο Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, Πόλις, Αθήνα, 2004, σελ. 105.

⁸⁸ Βλ. ο.π. σελ. 104.

⁸⁹ Βλ. ο.π. σελ.117 και Γιοζέφ Νεχαμά, Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, Θεσ/νίκη 2000, τ. 3, σελ. 1575.

⁹⁰ Βλ. ο.π. σελ.133 και ibid.

αβέβαιο αγώνα για την επιβίωση. Η μόνη λύση που διαφαίνεται στον ορίζοντα είναι η μετανάστευση. Σύμφωνα με τον Γιοζέφ Νεχαμά⁹¹, «*οι αιτίες της κατάρρευσης της εβραϊκής Σαλονίκης είναι δύο: η απώλεια της ενδοχώρας και η εγκατάσταση εκατό χιλιάδων προσφύγων*⁹²». Σύμφωνα με τον ίδιο⁹³, υπολογίζεται ότι το πρώτο τρίτο του 20^{ου} αι. 40.000 περίπου Εβραίοι εγκαταλείπουν τη Θεσ/νίκη οριστικά, χωρίς σκέψη επιστροφής. Από το 1908-1912 μεταναστεύουν στην Αμερική, κυρίως στη Νέα Υόρκη. Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μετά οι πιο εύπορες οικογένειες κατευθύνονται στην Ιταλία, την Ισπανία και τη Γαλλία (Νίκαια, Μασσαλία, Τουλούζη, Λυών και Παρίσι με 15.000 περίπου Εβραίους από τη Θεσ/νίκη). Αργότερα, στην Παλαιστίνη και κυρίως στο Τελ Αβίβ μεταναστεύουν περισσότερα από 12.000 άτομα. Μετά τον εμπρησμό στη συνοικία Κάμπελ το 1931 υπολογίζεται ότι 8.500 άτομα κατευθύνθηκαν από την Ελλάδα στο Τελ Αβίβ, 1.500 στη Χάϊφα, 1.000 στην Ιερουσαλήμ και άλλοι 1.000 διασκορπισμένοι σε διάφορες περιοχές. Βέβαια, Εβραίοι της Θεσσαλονίκης υπάρχουν παντού όπου υπάρχει δυνατότητα εργασίας και ανάληψης οικονομικής πρωτοβουλίας, στη Ν. Αφρική, στην Αργεντινή, την Ουρουγουάη και το Μεξικό.

Στην χωρίς αυτή επιστροφή μετανάστευση συμβάλλουν και μια σειρά από μέτρα που λήφθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις του Μεσοπολέμου που αντί να συντελέσουν στην ενσωμάτωση της εβραϊκής κοινότητας, τελικά οδηγούν τα μέλη της σε περαιτέρω περιθωριοποίηση. Έτσι, παρά το γεγονός ότι γίνεται μια καλή αρχή στις σχέσεις κράτους – Ελλήνων Εβραίων με το Ν. 2456/1920 «περί Ισραηλιτικών Κοινοτήτων»⁹⁴, με τον οποίο οι ταυτότητες «Ελλήνας» και «Εβραίος» δεν είναι εξ ορισμού αμοιβαία αποκλειόμενες κατηγορίες, μια σειρά από κατοπινά νομοθετήματα αλλάζουν τα κοινοτικά πράγματα προς το χειρότερο και δημιουργούν ένταση στις σχέσεις της εβραϊκής κοινότητας με το κράτος: α) η πολιτική για τη στρατιωτική θητεία των Ελλήνων Εβραίων⁹⁵, β) η άσκηση των ατομικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων με χαρακτηριστική τη συγκρότηση ξεχωριστού εκλογικού τμήματος από τους Ισραηλίτες από τις εκλογές του 1920 έως το 1933⁹⁶ και τέλος γ) η καθιέρωση της αργίας της Κυριακής αντί του Σαββάτου⁹⁷, πλήττουν σημαντικά την εβραϊκή

⁹¹ Ο Γιοζέφ Νεχαμά (1881-1971) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Αποφοίτησε από τη σχολή της Alliance Israelite Universelle και σπούδασε παιδαγωγικά στη Γαλλία. Εργάστηκε για δεκαετίες ως καθηγητής και διευθυντής της Alliance στη Θεσ/νίκη και ως γενικός επιθεωρητής όλων των σχολών της Alliance στην Εγγύς Ανατολή. Το 1926 ίδρυσε και ανέλαβε την προεδρία της Τράπεζας «Ένωσης». Στη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής εκτοπίστηκε στο στρατόπεδο Μπέργκεν-Μπέλεσεν. Υπήρξε ο πιο δραστήριος εκπρόσωπος της αφομοιωτικής ιδεολογίας και ανήκε στη φιλοβενιζελική μειοψηφία της κοινότητας.

⁹² Βλ. Γιοζέφ Νεχαμά, Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, Θεσ/νίκη 2000, τ. 3, σελ. 1581.

⁹³ Βλ. ο.π. σελ. 1582-1583.

⁹⁴ Ο νόμος αυτός ρύθμιζε την εσωτερική οργάνωση της κοινότητας και τη σχέση της με τη δημοτική ή εθνική αρχή και παρουσιάζει αρκετές θετικές πλευρές για την κοινότητα : ελεύθερη διάθεση των περιουσιακών στοιχείων της, δυνατότητα παρέμβασης κρατικών υπαλλήλων στην καταβολή εισφορών υπέρ της κοινότητας, αναγνώριση της ισραηλιτικής διδασκαλίας, η αναγνώριση της αργίας του Σαββάτου και η καθιέρωση των ισπανοεβραϊκών ως γλώσσας τήρησης των λογιστικών βιβλίων, μαζί με τα γαλλικά και τα ελληνικά.

⁹⁵ Ενώ το 1920 οι εβραίοι και οι μουσουλμάνοι μπορούσαν να απαλλαγούν από τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις καταβάλλοντας φόρο, το 1923 με το Δ/γμα της 17^{ης} Αυγούστου και το Ν.3066, που το συμπληρώνει, θεωρούνται όλοι ανυπότακτοι και λιποτάκτες, ακόμη κι αυτοί που έχουν καταβάλει φόρο απαλλαγής με τον προσωρινό Ν. 2728/1921 (ίσχυε για όσο διαρκούσε η μικρασιατική εκστρατεία). Ακόμη, το 1923 υπό το καθεστώς της Επαναστατικής Επιτροπής Γονατά-Πλαστήρα, εφαρμόζεται στα Ιωάννινα ο Ν. 3013 σχετικά με τον εκτοπισμό των οικογενειών των ανυπότακτων και οι εβραϊκές οικογένειες πλήττονται πρώτες

⁹⁶ Το ζήτημα της συγκρότησης ξεχωριστού εκλογικού τμήματος τέθηκε για πρώτη φορά στις εκλογές του 1920, με τη συντριπτική ήττα του κόμματος των Φιλελευθέρων και την επάνοδο στην εξουσία των βασιλοφρόνων. Το 1923 συγκροτούνται χωριστές εκλογικές περιφέρειες και οι Εβραίοι απέχουν μαζικά από τις εκλογές. Το 1926 παρόλο που δεν ίσχυε η αρχή για το χωρισμό των εκλογικών σωμάτων, η ομαδοποίηση των εκλογικών κέντρων έγινε με τέτοιο τρόπο, ώστε οι εβραϊκές συνοικίες να είναι διακριτές. Τότε, για πρώτη και τελευταία φορά, η εβραϊκή κοινότητα συγκρότησε ένα ενιαίο κόμμα, την Εβραϊκή Πολιτική Ένωση. Στις εκλογές του 1929 ο Ελ. Βενιζέλος θριάμβευσε. Οι εβραίοι ψήφισαν όχι απλώς σε ξεχωριστά τμήματα, αλλά και με ξεχωριστό εκλογικό κατάλογο. Όταν ο Βενιζέλος έχασε την εξουσία το 1932 υπό το βάρος της οικονομικής ύφεσης, το Εκλογοδικείο χαρακτήρισε το χωριστό εβραϊκό εκλογικό σύλλογο αντισυνταγματικό και τον κατήγγειλε.

⁹⁷ Μετά από μια μακρά περίοδο διαβουλεύσεων και αντεγκλήσεων μεταξύ της εβραϊκής κοινότητας και των τοπικών δημοτικών αρχών, τελικά η αργία του Σαββάτου καταργήθηκε με νόμο που έφερε ο Αλέξ. Παπαναστασίου και το

κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Έτσι, «τα επόμενα χρόνια, η μεγάλη εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης, αντιμετωπίζοντας τις νέες νομικές της υποχρεώσεις αλλά και τον αυξανόμενο ανταγωνισμό των νέων Ελλήνων, θα χάσει την ηγετική της θέση, και αυτό θα έχει σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομική της δύναμη⁹⁸».

Τέλος, η αφομοίωση των Σεφαραδιτών της Θεσσαλονίκης προσκρούει και στη σύνθεση της ίδιας της Ισραηλιτικής Κοινότητας της πόλης που είναι χωρισμένη σε τρία στρατόπεδα⁹⁹. Τα δύο από αυτά είναι ιδεολογικά αντίθετα με την ιδέα της αφομοίωσης: α) οι σιωνιστές, που υποστηρίζουν τη σιωνιστική ιδεολογία και την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, και β) οι σοσιαλιστές, που είναι αντίθετοι στην υπονόμηση της επιτυχίας του διεθνούς εργατικού κινήματος μέσω της ταύτισης με την οποιαδήποτε εθνική ιδεολογία. Μόνο όσοι συσπειρώνονται γύρω από την Alliance Israelite Universelle, που είναι και οι λιγότεροι και απαρτίζονται από τα μέλη της μεγαλοαστικής εβραϊκής τάξης, στηρίζουν την αφομοίωση και τον Βενιζέλο και είναι υπέρ της δημιουργίας της ταυτότητας του Έλληνα Εβραίου.

Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε και το διεθνές σιωνιστικό κίνημα¹⁰⁰ που προετοιμάζει για τη μετανάστευση στην Παλαιστίνη. Τα δύο από τα πέντε κύματα της «Αλιγιά»¹⁰¹ (όπως είναι γνωστή η Μετανάστευση στην Παλαιστίνη) εκδηλώνονται αυτή τη χρονική περίοδο, 1919-1923 και 1929-1939. Ωστόσο οι περισσότεροι που εγκαθίστανται στην Παλαιστίνη δεν είναι σιωνιστές¹⁰², ούτε κι είναι αναπτυγμένο το σιωνιστικό κίνημα στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι Εβραίοι που κατευθύνονται προς την Παλαιστίνη είναι απλώς πρόσφυγες¹⁰³. Εδικά αυτήν την περίοδο οι Σεφαραδίτες της Θεσσαλονίκης, «λόγω της γλώσσας και του απομονωτισμού τους δύσκολα αφομοιώνονται από τη μεγάλη μάζα των Ασκεναζιτών¹⁰⁴».

Τέλος, η χρεωκοπία του 1932, δημιουργεί ένα σημαντικό μεταναστευτικό ρεύμα Ελλήνων Εβραίων, κυρίως από τη Θεσσαλονίκη, προς την Παλαιστίνη και τη Γαλλία. Μάλιστα, πολλοί επιλέγουν τη δεύτερη ως τόπο εγκατάστασης, καθώς λόγω της Alliance Israelite Universelle, έχουν λάβει γαλλική παιδεία, μιλούν γαλλικά και η προσαρμογή τους εκεί είναι ευκολότερη απ' ό,τι στην Παλαιστίνη¹⁰⁵. Βέβαια, οι απόφοιτοι της Alliance ανήκουν στα πιο εύπορα μέλη της εβραϊκής κοινότητας, ενώ τα πιο φτωχά, κατευθύνονται ως λιμενεργάτες στη Χάιφα.

ζήτημα κλείνει οριστικά το 1925 σε συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου από την οποία απείχαν οι εβραίοι δημοτικοί σύμβουλοι και η απόφαση λήφθηκε παμφεφεί από τους παριστάμενους χριστιανούς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι: «Οι Εβραίοι είχαν να αντιμετωπίσουν το δίλημμα: να τηρήσουν την παράδοση και τη διήμερη αργία ή να οδηγηθούν σε απόλυτη οικονομική και πολιτιστική αφομοίωση;» στο Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2011, σελ. 78.

⁹⁸ Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, Πόλις, Αθήνα, 2004, σελ. 195.

⁹⁹ Βλ. Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2011, σελ. 21.

¹⁰⁰ Το σιωνιστικό κίνημα ιδρύθηκε από τον Τεοντόρ Χερτσλ το 1897. Βέβαια η ιστορία του σιωνισμού άρχισε νωρίτερα και συνδεόταν με την εβραϊκή θρησκεία και ιστορία. Πριν από το Ολοκαύτωμα στο επίκεντρο του κινήματος ήταν η δημιουργία μιας Εβραϊκής Εθνικής Εστίας και ενός πολιτισμικού κέντρου στην Παλαιστίνη, που θα διευκόλυνε τη μετανάστευση Εβραίων. Μετά το Ολοκαύτωμα, το κίνημα επικεντρώθηκε στη δημιουργία εβραϊκού κράτους και πέτυχε το στόχο του το 1948. Υπήρχαν ωστόσο και ιδεολογικές διαφορές που εκδηλώθηκαν σε τρεις τάξεις: τους θρησκευόμενους Εβραίους, τους ρεφορμιστές και τους μαρξιστές. Βλ. Ιακώβ Σιμπή-Καρίνα Λάμψα, Η ζωή απ' την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948), εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σελ. 90 και 250-251.

¹⁰¹ Η «Αλιγιά» δηλαδή η επιστροφή προς την Παλαιστίνη, που οργανώθηκε από το σιωνιστικό κίνημα και εκδηλώθηκε σε πέντε κύματα, 1882-1903, 1904-1914, 1919-1923, 1929-1939 και 1940-1948. Είναι το μέγιστο ιδανικό του σιωνισμού και το πρωταρχικό μέσο πραγμάτωσής του. Βλ. ο.π. σελ. 256-257.

¹⁰² Βλ. Ιακώβ Σιμπή-Καρίνα Λάμψα, Η ζωή απ' την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948), εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σελ. 252.

¹⁰³ Βλ. Ibid.

¹⁰⁴ Βλ. Γιοζέφ Νεχαμά, Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, Θεσ/νίκη 2000, τ. 3, σελ. 1582.

¹⁰⁵ Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, Πόλις, Αθήνα, 2004, σελ. 245.

Οι Εβραίοι ως «εσωτερικός εχθρός».

Σε πολιτικό επίπεδο επίσης οι Εβραίοι ταυτίζονται στην περίοδο του Μεσοπολέμου με μεγάλες εθνικές καταστροφές, όπως η μικρασιατική, και με τον κομμουνιστικό κίνδυνο.

Στις εκλογές του 1920, οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης χωρίζονται σε τέσσερα συγκεκριμένα εκλογικά τμήματα, με πρόσχημα, σύμφωνα με τη κυβέρνηση, την προστασία των αλλόθρησκων ψηφοφόρων, καταργώντας όμως στην ουσία τη μυστικότητα της ψήφου. Πολλοί Εβραίοι ψηφοφόροι θέλοντας να εκφράσουν τη διαμαρτυρία τους απέχουν από την εκλογική διαδικασία, ενώ σημειώνονται φασαρίες και έκτροπα στα δύο από τα τέσσερα εκλογικά τμήματα. Η εκλογική διαδικασία επαναλαμβάνεται την επόμενη Κυριακή και καταψηφίζεται το κόμμα των Φιλελευθέρων. Πολύ αργότερα, τους προσάπτεται η κατηγορία ότι κατά την κρίσιμη για τα εθνικά θέματα ψηφοφορία του 1920, διαδραμάτισαν ρυθμιστικό ρόλο στην ήττα του Βενιζέλου και κατ' επέκταση στη Μικρασιατική Καταστροφή¹⁰⁶. Το 1933, ο ίδιος ο Βενιζέλος τους κατηγορεί ευθέως λέγοντας ότι η στάση του ισραηλιτικού στοιχείου, που ψήφισε ομαδικά και κατ' εντολήν των κοινοτικών του αρχών και της ραβινείας το ψηφοδέλτιο του Λαϊκού Κόμματος, συνιστά εχθρική πράξη απέναντι στους μισούς Έλληνες επισημαίνοντας ότι οι Ισραηλίτες θα έπρεπε να είναι ευγνώμονες απέναντι στα «παλαιοδημοκρατικά κόμματα», τα οποία «καίτοι συνεχώς κυβερνώντας την χώραν ελησμόνησαν ακόμη και τας ψήφους των Ισραηλιτών της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920, αι οποίαι συντέλεσαν εν τούτοις εις την ανατροπήν των φιλελευθέρων και την συντριβήν της μεγάλης Ελλάδος¹⁰⁷».

Παράλληλα, ο κομμουνιστικός κίνδυνος είναι ορατός και προσωποποιείται στην περίπτωση των Εβραίων σοσιαλιστών της Θεσσαλονίκης. Αυτοί ήδη από το 1908 οργανώνονται στον Εργατικό Σύνδεσμο Θεσσαλονίκης - με ενεργή συμμετοχή στις απεργιακές κινητοποιήσεις της πόλης τον ίδιο χρόνο - και ένα χρόνο αργότερα, τον Ιούλιο του 1909 στην Εργατική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης (πιο γνωστή ως Φεντερασιόν) με ηγετικό στέλεχος τον Αβραάμ Μπεναρόγια. Η ηγετική μορφή του Μπεναρόγια που πρωτοστάτησε στη δημιουργία του ΣΕΚΕ, το οποίο εξελίχθηκε σε ΚΚΕ, εδραιώνει σε μια εποχή έντονων εθνικισμών και οικονομικής κρίσης, την ταύτιση των Εβραίων με τον κομμουνισμό, παρά το γεγονός ότι οι Εβραίοι κομμουνιστές αποτελούν ισχνή μειοψηφία¹⁰⁸. Στις 2 Απριλίου 1927 τοιχοκολλούνται σε σημεία της Θεσ/νίκης προκηρύξεις με τίτλο: «Οι Εβραίοι και ο Κομμουνισμός¹⁰⁹».

Παράλληλα, η εθνικιστική δεξιά και οι εθνικιστικές οργανώσεις, εκμεταλλευόμενες την άσχημη οικονομική και κοινωνική κατάσταση, δημιουργούν κλίμα αντισημιτισμού: οι Εβραίοι είναι οι δήμειοι του Πατριάρχη της Κων/πολης (θρησκευτικό επίπεδο), τα όργανα του κομμουνισμού (κοινωνικό επίπεδο) και οι προδότες της πατρίδας (πολιτικό επίπεδο). Ως εθνοπροδότες, που απεργάζονται την αυτονομία της Μακεδονίας, χαρακτηρίζονται επίσης οι Εβραίοι, λόγω της επίσημης γραμμής του ΚΚΕ για τη Μακεδονία, παρ' ό,τι ο Μπεναρόγιας

¹⁰⁶ Βλ. Ρένα Μόλχο, Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στον Μεσοπόλεμο και πως η δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού, περ. Σύγχρονα Θέματα, τευχ. 82, Ιούνιος 2003, σελ. 53-54, και Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2011, σελ. 56-69.

¹⁰⁷ Απόσπασμα από την εφημ. Ελεύθερον Βήμα, 5 Ιουλίου 1933, 3 στο Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2011, σελ. 128. Βλ. επίσης και Ρένα Μόλχο, Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στον Μεσοπόλεμο και πως η δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού, περ. Σύγχρονα Θέματα, τευχ. 82, Ιούνιος 2003, σελ. 54.

¹⁰⁸ Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα, σελ. 215.

¹⁰⁹ Λέων Ναρ, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2011, σελ. 86.

διαφωνώντας με τη γραμμή της Κομιντέρν το 1924 διαγράφηκε¹¹⁰. Η συμμετοχή εκπροσώπου των Εβραίων της Θεσσαλονίκης στα εικοστά πέμπτα γενέθλια του αθλητικού συλλόγου των Μακαμπί στη Σόφια, δίνει την αφορμή να γίνεται λόγος για «*Εβραίους κομιτατζήδες*»¹¹¹ και δυναμιτίζει ακόμη περισσότερο τα ήδη οξυμένα πνεύματα που εκδηλώνονται με την επίθεση στα γραφεία του αθλητικού συλλόγου Μακαμπί¹¹² το 1930. Οι αντισημιτικές εκδηλώσεις κορυφώνονται με την επίθεση στη συνοικία Κάμπελ το 1931¹¹³. Τέλος, το μοτίβο περί των «*Σοφών της Σιών*» και το παγκόσμιο σιωνιστικό συνέδριο στη Γενεύη το 1932, δυναμιτίζουν ακόμα περισσότερο το αντισημιτικό κλίμα, που δημιουργείται από δημοσιεύματα εφημερίδων την ίδια εποχή¹¹⁴.

Η «εύθραυστη δημοκρατία»¹¹⁵ του Μεσοπολέμου και τα ατομικά δικαιώματα.

Την περίοδο αυτή, οι κυβερνήσεις υιοθετούν μια σειρά από νομοθετήματα, αμφίβολης συνταγματικότητας, εναντίον των πολιτικών τους αντιπάλων. Έτσι, τα εγκλήματα γνώμης γίνονται κολάσιμα ήδη από το 1924, με το Ν.Δ. της 24^{ης} Απριλίου 1924 «*περί κατοχυρώσεως του δημοκρατικού πολιτεύματος*», το λεγόμενο «*κατοχυρωτικό*», ενώ λίγο αργότερα, με το Ν.Δ. της 2ας Ιουνίου 1926, θεσμοθετείται από τον Θ. Πάγκαλο η δίωξη του φρονήματος με το μέτρο της διοικητικής εκτόπισης «*υπόπτων*» (κι όχι ενόχων) για πράξεις αντίθετες «*εις την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν της χώρας*», που θα σημαδέψει τη δημόσια ζωή για τα επόμενα 50 χρόνια. Το «*επόμενο δρακόντειο βήμα (...) που νομιμοποιούσε την καταστολή των ύποπτων κομμουνιστών*»¹¹⁶ γίνεται με το Ν. 4229/1929, το γνωστό «*Ιδιώνυμο*» του Ελ. Βενιζέλου, που τιμωρεί με φυλάκιση όποιον επιδιώκει «*την εφαρμογή ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την δια βιαιών μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος*». Πρόκειται στην ουσία για τον «*πρώτο ευθέως αντικομμουνιστικό νόμο*» σε μια εποχή που, σύμφωνα με τον Ελ. Βενιζέλο, δεν υπήρχε στην Ελλάδα «*κομμουνιστική απειλή*»¹¹⁷.

Το άρθρο 4 του Δ/τος της 12^{ης} Αυγούστου 1924, περί αποβολής της Ελληνικής ιθαγένειας από «*αλλογενείς, εγκαταλιπόντες το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου*» δεν μπορεί να ειπωθεί ξεχωριστά από το παραπάνω νομικό πλαίσιο, παρόλο που ψηφίζεται από την Οικουμενική κυβέρνηση. Οι «αλλογενείς», όπως ήδη αναφέραμε εισαγωγικά, είναι άτομα με ρευστή εθνική συνείδηση. Οι Έλληνες Εβραίοι ειδικά δεν ανήκουν μόνο σ' αυτή την κατηγορία πολιτών, αλλά παράλληλα δεν αφομοιώνονται εύκολα και σε αρκετές περιπτώσεις συνιστούν, όπως είδαμε προηγουμένως, εσωτερική απειλή, τόσο για την ομοιογένεια του έθνους, όσο και για την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα.

Ο αντισημιτισμός δεν αποτέλεσε ποτέ επίσημο δόγμα κάποιας από τις ελληνικές κυβερνήσεις. Ωστόσο, στο Μεσοπόλεμο βλέπουμε μια αντιστροφή ρόλων: η «*προοδευτική*» βενιζελική παράταξη, θεσμοθετεί αντιεβραϊκά μέτρα και παράλληλα παρατηρούνται αντισημιτικές τάσεις για εκμετάλλευση, κυρίως στους μικρασιάτες πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στη Μακεδονία, ενώ αντίθετα το Λαϊκό Κόμμα και «*οι γερμανόφιλοι*» του Α'

¹¹⁰ Βλ. Mark Mazower, Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006, σελ. 445-446.

¹¹¹ Σύμφωνα με άρθρο της εφημ. Μακεδονία, στις 3 Σεπτεμβρίου 1930. Βλ. στο Μπερνάρ Πιερρόν, σελ. 214

¹¹² Βλ. ο.π. σελ. 214-221.

¹¹³ Βλ. ο.π. σελ. 221-225.

¹¹⁴ Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα, Πόλις, Αθήνα, 2004, σελ. 245.

¹¹⁵ Ο όρος «εύθραυστη δημοκρατία» στο Ν. Αλιβιζάτος, Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία 1800-2010, Πόλις, Αθήνα 2011.

¹¹⁶ Βλ. Mark Mazower, Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006, σελ. 448.

¹¹⁷ Βλ. Νίκος Αλιβιζάτος, Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία 1800-2010, Πόλις, Αθήνα 2011, σελ. 269-270.

Παγκοσμίου Πολέμου τηρούν μια πιο φιλοεβραϊκή στάση¹¹⁸. Έτσι, κατά τη δικτατορία του Μεταξά δεν θεσμοθετήθηκε κάποιος φυλετικός νόμος, όπως έγινε αντίθετα στη ναζιστική Γερμανία με τους Νόμους της Νυρεμβέργης το 1935 ή στη φασιστική Ιταλία το 1938¹¹⁹, όπως το Ιταλικό Β.Δ. της 12/12/1938 με το οποίο στερήθηκαν την υπηκοότητα οι Ιταλοί Εβραίοι¹²⁰. Επιπλέον ο Μεταξάς, διέλυσε την οργάνωση Ε.Ε.Ε. και διατηρούσε άριστες σχέσεις με τον αρχιραββίνος Κόρετς της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

Παρόλα αυτά, ο Μεταξάς ως διάδοχος του Κ. Δεμερτζή στην προεδρεία της κυβέρνησης υπογράφει το 1938 το νόμο που επικυρώνει την Ελληνοϊσπανική Συμφωνία του 1936 και διαγράφονται 508 άτομα από τα μητρώα και τα δημοτολόγια ως αλλοδαποί, Ισπανοί, και παράλληλα το 1939 το Υπουργείο Εξωτερικών σε συνεργασία με τις ελληνικές προξενικές αρχές υποβάλει στο Σ.Ι. κατάλογο 130 Ελλήνων Εβραίων που έχουν μεταναστεύσει στην Παλαιστίνη με το ερώτημα της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, το οποίο και γίνεται δεκτό.

Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους στα πρακτικά των συνεδριάσεων του Συμβουλίου Ιθαγενείας (Σ.Ι.) του Υπουργείου Εσωτερικών την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα δούμε: α) κατηγοριοποιημένα σε πίνακες τα στοιχεία που συλλέξαμε από τα πρακτικά 315 συνεδριάσεων του Σ.Ι. ως γνωμοδοτικού οργάνου του Υπουργείου Εσωτερικών και αναφέρονται στο Μεσοπόλεμο, και β) χαρακτηριστικά παραδείγματα υποθέσεων απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας Ελλήνων Εβραίων που απασχόλησαν αυτή την περίοδο το Σ.Ι.

Για την εξέταση αυτής της περιόδου μελετήσαμε τους τόμους 1-9 των βιβλιοδετημένων πρακτικών του Σ.Ι. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι ο τόμος 1 αναφέρεται στο έτος 1930 και οι συνεδριάσεις είναι αριθμημένες σύμφωνα με την παλιά αρίθμηση του Σ.Ι. ως γνωμοδοτικού οργάνου του Υπουργείου Εξωτερικών. Ο τόμος 2 αναφέρεται στο έτος 1932 και η αρίθμηση ξεκινά από τη 16^η συνεδρίαση και σταματά στην 62^η συνεδρίαση. Λείπουν οι συνεδριάσεις του 1931¹²¹. Από τον τόμο 3^ο, που αναφέρεται στο α' εξάμηνο του έτους 1933, και εξής η αρίθμηση των συνεδριάσεων συνεχίζεται κανονικά και δεν παραλείπεται κάτι.

Στον Πίνακα 1 δίνουμε με ποσοτικά στοιχεία τη γενική εικόνα των συνεδριάσεων του Σ.Ι. στο Μεσοπόλεμο, από το 1930-1939.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΠΟΒΟΛΕΣ*		
				ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ
1930	29	93	93	0	0	0
1932	47	458	1237	12	698	2

¹¹⁸ Βλ. Χάγκεν Φλάϊσερ, «Οι Ελληνοεβραίοι και η ναζιστική Γερμανία. Ο δρόμος προς το Ολοκαύτωμα» στο συλλογικό τόμο από τα Πρακτικά του Α' Συμποσίου Ιστορίας, Θεσσαλονίκη, 23-24 Νοεμβρίου 1991, Οι Εβραίοι στον Ελληνικό χώρο: ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια, Γαβριηλίδης, Αθήνα 1995, σελ. 207-208.

¹¹⁹ Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, ο.π. σελ 243, 251-252.

¹²⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν.602/9-7-1951.

¹²¹ Όπως ήδη είδαμε στο 1^ο Κεφάλαιο, με το άρθρο 37 του Ν. 4952/18-7-1931 προβλέπεται η έκδοση διατάγματος, μετά από πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών για τη σύσταση του Σ.Ι., τη σύνθεση και τη λειτουργία του.

1933	53	500	1835	71	995	1
1934	37	490	1947	226	1611	16
1935	17	135	475	51	321	7
1936	16	144	447	28	144	1
1937	13	132	139	61	68	0
1938	47	258	903	142	198	30
1939	56	521	753	287	498	193
ΣΥΝΟΛΟ	315	2731	7829	878	4533	250

*Σημείωση: οι ΑΠΟΒΟΛΕΣ αφορούν σε απώλεια της ιθαγένειας με το Δ/γμα της 12^{ης} Αυγούστου του 1927, το άρθρο 23 και το άρθρο 25 του Α.Ν. του 1856, αλλά και σε υποθέσεις ατόμων που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια, γιατί δεν συμπεριλαμβάνονται σε Συνθήκες που αφορούν στην ιθαγένεια και συνοδεύουν την προσάρτηση εδαφών.

Όπως, λοιπόν, φαίνεται από τον Πίνακα 1: στο Μεσοπόλεμο πραγματοποιήθηκαν 315 συνολικά συνεδριάσεις, στις οποίες εξετάστηκαν από το Συμβούλιο Ιθαγένειας 2.731 υποθέσεις ιθαγένειας, που αφορούσαν 7.829 άτομα. Από αυτές οι 878 είναι υποθέσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας 4.533 ατόμων με διάφορους τρόπους (Βλ. σημείωση). Οι αφαιρέσεις ιθαγένειας δηλαδή σε σύνολο υποθέσεων φτάνουν το 32%, ενώ σε σύνολο ατόμων το 57,9%. Οι υπόλοιπες υποθέσεις αφορούν σε θέματα αμφισβήτησης της ιθαγένειας ή καθορισμού.

Εκτός από τα ποσοτικά αυτά στοιχεία, θέλουμε να επισημάνουμε και κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά από τη μελέτη των πρακτικών αυτής της περιόδου:

1. Όσον αφορά τις υποθέσεις, αυτές αφορούν κυρίως στα ζητήματα εφαρμογής των Συνθηκών προσάρτησης νέων εδαφών και στην ιθαγένεια των κατοίκων αυτών των περιοχών. Τα περισσότερα δε προβλήματα που ανακύπτουν αφορούν στον καθορισμό της Ε.Ι. με τη Συνθήκη της Λωζάννης για την ανταλλαγή των πληθυσμών. Όπως άλλωστε παρατηρήσαμε οι υποθέσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας αφορούν το 1/3 των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. και μάλιστα αρκετές από αυτές αφορούν και σε ζητήματα εφαρμογής των Συνθηκών.
2. Οι περισσότερες υποθέσεις ιθαγένειας και παράλληλα οι περισσότερες αποβολές συντελούνται την περίοδο 1932-1934, με αποκορύφωμα το 1934, αλλά αφορούν σε άλλες μειονοτικές ομάδες κι όχι σε Εβραίους.
3. Οι υποθέσεις που απασχολούν το Σ.Ι. σχετικά με τους Έλληνες Εβραίους αφορούν κυρίως στην αναγνώριση ή μη ξένης υπηκοότητας, κυρίως Αυστριακής, Ιταλικής και Ισπανικής.
4. Όσον αφορά τις αποβολές: α) δεν σημαίνει ότι στα έτη που αυτές συντελούνται, τότε εκπληρώνονται και οι προϋποθέσεις αποβολής. Οι περισσότερες αφορούν σε αναχωρήσεις που έγιναν σε παρελθόντα έτη, απλά τότε διαπιστώνεται «η άνευ προθέσεως επάνοδος» των προσώπων που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια, β) στον πίνακα αυτό περιλαμβάνονται και οι αποβολές από την εφαρμογή των Συνθηκών προσάρτησης των νέων εδαφών. Μάλιστα στα πρώτα χρόνια του Σ.Ι. οι περισσότερες υποθέσεις αφορούν ακριβώς σ' αυτό το σημείο, δηλαδή στην υπαγωγή ή μη των ατόμων στις Συνθήκες που αφορούν στην Ιθαγένεια μετά την προσάρτηση εδαφών.
5. Η αριθμητική αύξηση των αποβολών Ε.Ι. των Ελλήνων Εβραίων το 1939 οφείλεται στη ομαδική διαγραφή 130 ατόμων, βάσει πίνακα που συνέταξε το

Υπουργείο Εξωτερικών σε συνεργασία με τις ελληνικές προξενικές αρχές και αφορά άτομα που μετανάστευσαν στην Παλαιστίνη.

6. Στον Πίνακα 1 στη στήλη «Αποβολές - Εβραίοι» δεν περιλαμβάνονται τα 508 άτομα που αναγνωρίστηκαν ως Ισπανοί, βάσει της Ελληνοϊσπανικής Συμφωνίας της 7^{ης} Απριλίου 1936 που κυρώθηκε με νόμο το 1938. Αυτοί δεν απέβαλαν την ελληνική ιθαγένεια, αλλά διαγράφηκαν ως αλλοδαποί

Στον Πίνακα 2 δίνονται ποσοτικά στοιχεία των αποβολών που συντελούνται στην περίοδο του Μεσοπολέμου κατηγοριοποιημένα ανά νομική βάση:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 - ΑΠΟΒΟΛΕΣ ΑΝΑ ΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ στο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

ΕΤΟΣ	ΑΡΘΡ. 4 του Δ/τος του 1927				ΑΡΘΡΟ 23 Α.Ν. 1856	ΑΡΘΡΟ 25 Α.Ν. 1856
	ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ			
	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ		
1930	0	0	0	0	0	0
1932	6	6	3	689	2	0
1933	23	24	22	922	2	0
1934	81	124	21	708	13	1
1935	24	38	3	260	15	0
1936	15	19	2	23	0	0
1937	29	35	0	0	30	0
1938	114	128	4	44	8	0
1939	244	301	2	155	7	0
ΣΥΝΟΛΟ	536	675	57	2801	77	1

Από τον Πίνακα 2 παρατηρούμε τα εξής:

- ✓ Το κύριο νομικό έρεισμα για την αποβολή ιθαγένειας στο Μεσοπόλεμο είναι το άρθρο 4 του Δ/τος της 12^{ης} Αυγούστου 1927.
- ✓ Η μεγάλη αύξηση αποβολών, από το 1932 έως το 1934, που παρατηρήσαμε στη γενική εικόνα του Πίνακα 1 οφείλεται σε μεγάλες ομαδικές αποβολές «αλλογενών» άλλων ομάδων κι όχι Εβραίων, με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927. Αντίθετα, μάλιστα οι ομαδικές διαγραφές Ελλήνων Εβραίων είναι ανύπαρκτες σε όλο το μεσοπόλεμο, με εξαίρεση το 1939.
- ✓ Αξιοσημείωτο είναι ότι το 1937 δεν υπάρχει ομαδική διαγραφή «αλλογενών». Παράλληλα μειωμένες στο ελάχιστο είναι και οι ατομικές αποφάσεις αποβολής, όπως μειωμένες είναι και την προηγούμενη χρονιά το 1936.
- ✓ Οι ομαδικές διαγραφές μόνο του 1939 αφορούν σε Έλληνες Εβραίους. Και συγκεκριμένα πρόκειται για τη μία μεγάλη ομαδική διαγραφή του Μεσοπολέμου των 130 ατόμων (βλέποντας και τα στοιχεία του Πίνακα 3).

Όπως φαίνεται από τους Πίνακες 1 και 2: από τις 878 γενικές υποθέσεις αποβολής των 4.533 ατόμων, οι 593 (536 ατομικές και 57 ομαδικές αποβολές ιθαγένειας) αφορούν σε 3.476 αλλογενείς (675 άτομα στις ατομικές και 2.801 άτομα στις ομαδικές) που χάνουν την Ε.Ι. με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, δηλαδή το 67,5% σε σύνολο υποθέσεων και περίπου το 76,7% σε σύνολο ατόμων. Από τα 4.533 άτομα που χάνουν την Ε.Ι. με διάφορους τρόπους μόνο τα 250 είναι Έλληνες Εβραίοι, δηλαδή μόνο το 5,5% στο γενικό πληθυσμό.

Στη συνέχεια, στον Πίνακα 3 έχουμε μια συνολική εικόνα για τους Έλληνες Εβραίους στο Μεσοπόλεμο. Το Σ.Ι. απασχόλησαν συνολικά 174 υποθέσεις που αφορούσαν σε 839 άτομα. Από αυτά τα 250 άτομα χάνουν την ιθαγένειά τους: οι 230 με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 (27,4%) και οι 20 με «άλλους τρόπους αποβολής». Απομένουν λοιπόν 81 άτομα, για τα οποία διευθετούνται θέματα ιθαγένειας και οι αποφάσεις του Σ.Ι. είναι υπέρ της αναγνώρισης της ελληνικής τους ιθαγένειας. Επίσης, το 1938 έχουμε την επίσημη αναγνώριση από το ελληνικό κράτος 508 Εβραίων ως Ισπανών υπηκόων και άρα και τη διαγραφή τους από τα μητρώα αρρένων και τα δημοτολόγια. Ένας στους τρεις λοιπόν Εβραίους, που εξετάζονται από το Σ.Ι. αυτή την περίοδο, χάνει την ελληνική ιθαγένεια.

Συγκρίνοντας τα στοιχεία του Πίνακα 2 και του Πίνακα 3, βλέπουμε ότι από τους 3.476 συνολικά «αλλογενείς» που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, οι 230 μόνο είναι Εβραίοι, δηλαδή το 6,6%. Αν δε διακρίνουμε τις ατομικές από τις ομαδικές αποβολές, τότε βλέπουμε ότι χάνουν την ιθαγένειά τους με ατομικές αποφάσεις συνολικά 675 «αλλογενείς», από τους οποίους οι 100 είναι Εβραίοι, δηλαδή το 14,8%, ενώ με ομαδικές αποφάσεις χάνουν την ιθαγένεια 2.801 «αλλογενείς», από τους οποίους μόνο οι 130 είναι Εβραίοι, δηλαδή το 4,6%. Ωστόσο, δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι η ομάδα των Ελλήνων Εβραίων είναι και η ομάδα των αλλογενών που πλήττεται λιγότερο αυτήν την εποχή, γιατί δεν διαθέτουμε απογραφικά στοιχεία του αριθμού των αλλογενών όλων των άλλων ομάδων στο γενικό πληθυσμό. Επίσης, στα ίδια τα πρακτικά του Σ.Ι. λίγες είναι οι φορές που αναφέρεται η «εθνική προέλευση» αυτών των «αλλογενών». Κυρίως από τα ονοματεπωνυμικά τους στοιχεία διακρίνουμε αν για παράδειγμα είναι Μουσουλμάνοι ή Αρμένιοι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : ΑΠΩΛΕΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΑΝΑ ΕΤΟΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

ΕΤΟΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΠΟΒΟΛΗ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ					ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΞΕΝΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ	ΔΗΛΩΣΗ ΑΠΟΠΟΙΗΣΗΣ
			ΑΡΘΡΟ 4 Δ/τος 1927				ΑΛΛΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΠΟΒΟΛΗΣ*		
			ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ				
			ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ			
1930	2	2	0	0	0	0	0	2	0
1932	8	13	0	0	0	0	2	1	2
1933	5	5	1	1	0	0	0	0	0
1934	31	37	10	13	0	0	3	1	0
1935	12	14	3	4	0	0	3	3	1
1936	10	14	1	1	0	0	0	0	0
1937	4	4	0	0	0	0	0	0	0
1938	32	540	18	19	0	0	11	508	2
1939	70	210	54	62	1	130	1	11	0
ΣΥΝΟΛΟ	174	839	87	100	1	130	20	526	5

*Σημείωση: Στη στήλη «άλλοι τρόποι αποβολής» έχουμε συμπεριλάβει άτομα που διαγράφονται από τα Μητρώα Αρρένων, κυρίως του Δ. Θεσσαλονίκης, ως αλλοδαποί - υπήκοοι άλλων χωρών κι όχι Οθωμανοί - που γράφτηκαν με την αθρόα πολιτοποίηση του 1913 ως κατοικούντες την 1 Νοεμβρίου 1913 στην πόλη με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών¹²². Την εποχή αυτή, όπως θα δούμε, οι περισσότεροι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης επικαλούνται ξένη υπηκοότητα, καθώς θέλουν να προστατεύσουν κυρίως τα εμπορικά τους συμφέροντα στο νέο κράτος, όπως έκαναν και επί οθωμανικής αυτοκρατορίας.

¹²² Για να αποκτήσει κάποιος την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών, θα έπρεπε να κατοικεί στις Νέες Χώρες την 1 Νοεμβρίου 1913 υπό οθωμανική υπηκοότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΠΟΥ ΧΑΝΟΥΝ ΤΗΝ Ε.Ι. ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 4 ΤΟΥ Δ/τος 1927 ΣΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΦΥΛΟ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝ. ΕΓΓΡΑΦΗΣ	ΗΜΝΙΑ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗΣ	ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	ΟΙΚΟ ΓΕΝΕΙ ΑΚΗ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
1933	112/11-12-1933	1908	Α	Κ. ΠΑΡΓΑΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1934	125/13-3-1934	1895	Α	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ				
1934	148/20-11-1934	1890	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1914	ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ		
1934	148/20-11-1934	1908	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1934	148/20-11-1934	1889	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1934	148/20-11-1934	1891	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1934	148/20-11-1934	1902	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1934	148/20-11-1934	1905	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1934	150/4-12-1934	1905	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1934	150/4-12-1934	1904	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	αναχώρησε με τη χήρα μητέρα του.
1934	150/4-12-1934	1903	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1919	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ		
1934	150/4-12-1934	1889	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1905 ή 1906	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	μετά το θάνατο του πατέρα του μετακάλεσε και τη χήρα μητέρα του το 1920
1934	150/4-12-1934	1914	Α	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920 & 1930	Ν.ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	έφυγε α' φορά το 1920 & ξαναγύρισε το 1930 για ένα τρίμηνο για να παντρευτεί

1934	151/11-12-1934	1899	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1924	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		το 1931 πολιτογραφήθηκε Βούλγαρος
1935	158/15-2-1935	1902	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1927 & 1932	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ		απέκτησε παλαιστινιακή υπηκοότητα άνευ αδείας
1935	164/7-10-1935	1856	A	ΠΡΟΞΕΝΙΚΑ ΜΗΤΡΩΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ	1925	ΝΙΚΑΙΑ - ΓΑΛΛΙΑ	X	αναγνωρίστηκε Γάλλος υπήκοος (subjects) το 1909
1935	164/7-10-1935	1888	A	ΠΡΟΞΕΝΙΚΑ ΜΗΤΡΩΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ	1925	ΝΙΚΑΙΑ - ΓΑΛΛΙΑ	X	πολιτογραφήθηκε Γάλλος το 1929
1935	167/20-11-1935	1905	A	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1920	ΗΠΑ		
1936	172/7-5-1936	1887	A	Δ. ΠΡΕΒΕΖΗΣ Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	1913	ΗΠΑ	X	
1938	217/7-7-1938	1881	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1917	ΙΤΑΛΙΑ - ΚΩΝ/ΠΟΛΗ		αναχώρησε με πορτογαλικό διαβατήριο
1938	217/7-7-1938	1886	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1937	ΤΕΛ-ΑΒΙΒ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	απέκτησε παλαιστινιακή υπηκοότητα το 1935
1938	220/28-7-1938	1906	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ Ν. ΕΒΡΟΥ	1917	ΤΟΥΡΚΙΑ	X	
1938	220/28-7-1938	1907	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ Ν. ΕΒΡΟΥ	1923	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	X	αναχώρησε με ελληνικό διαβατήριο
1938	220/28-7-1938	1900	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1931	ΧΑΪΦΑ ΠΑΛΙΣΤΙΝΗ		ενυπόγραφε δήλωση εκούσιας αναχώρησης
1938	228/8-11-1938	1878	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	μετά το 1913	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ		στην Κων/πολη εμφανιζόταν ως Ισπανός, αλλά το 1938 ζήτησε την εγγραφή του στα προξενικά μητρώα Κων/πολης
1938	228/8-11-1938	1881	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1922	ΤΟΥΡΚΙΑ	X	πρόκειται για πατέρα και γιο. Ο πατέρας διορίστηκε ως υπάλληλος σε εταιρεία στην Αν. Θράκη, και εμφανίστηκε ως Πορτογάλος υπήκοος
1938	228/8-11-1938	1920	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1922	ΤΟΥΡΚΙΑ	X	
1938	229/15-11-1938	1901	A	Δ. ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ	1907	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	X	από το 1907 έως το 1936 βρισκόταν στην Αίγυπτο, ήρθε στην Ελλάδα με αιγυπτιακό διαβατήριο
1938	232/6-12-1938	1897	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	X	αναχώρησε λάθρα
1938	232/6-12-1938	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	X	αναχώρησε λάθρα
1938	232/6-12-1938	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΗΠΑ	X	αναχώρησε λάθρα
1938	232/6-12-1938	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1922	ΗΠΑ	X	

1938	232/6-12-1938	1901	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1915	ΗΠΑ	X	μετανάστευσε
1938	232/6-12-1938	1897	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1915	ΗΠΑ		αναχώρησε λάθρα
1938	232/6-12-1938	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1912	ΗΠΑ		αναχώρησε λάθρα
1938	232/6-12-1938	1901	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1912	ΤΟΥΡΚΙΑ		αναχώρησε λάθρα
1938	232/6-12-1938	1900	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1912	ΙΤΑΛΙΑ		αναχώρησε λάθρα
1939	238/17-1-1939	1916	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1917	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		
1939	238/17-1-1939	1914	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1915	ΗΠΑ		
1939	238/17-1-1939	1896	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΙΤΑΛΙΑ		αναχώρησε λάθρα
1939	238/17-1-1939	1916	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1922	ΜΕΞΙΚΟ		
1939	238/17-1-1939	1916	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ		αναχώρησε λάθρα
1939	238/17-1-1939	1915	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΤΟΥΡΚΙΑ		αναχώρησε λάθρα
1939	238/17-1-1939	1915	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΗΠΑ		
1939	238/17-1-1939	1915	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΗΠΑ		
1939	238/17-1-1939	1916	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΤΟΥΡΚΙΑ		
1939	238/17-1-1939	1916	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΣΕΡΒΙΑ		
1939	238/17-1-1939	1906	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΓΑΛΛΙΑ		
1939	238/17-1-1939	1896	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1915	ΗΠΑ		αναχώρησε λάθρα
1939	238/17-1-1939	1915	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1914	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ		αναχώρησε λάθρα
1939	244/20-0-1939	1915	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1915	ΗΠΑ		
1939	244/20-0-1939	1916	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1928	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	X	ως βεβαιοί και ο Πρόεδρος της εν Καβάλα Ισραηλιτικής Κοινότητας
1939	244/20-0-1939	1900	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	ΠΡΟ ΠΟΛΛΩΝ ΕΤΩΝ	ΓΑΛΛΙΑ	X	ως βεβαιοί και ο Πρόεδρος της εν Καβάλα Ισραηλιτικής Κοινότητας
1939	244/20-0-1939	1914	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	ΠΡΟ ΠΟΛΛΩΝ ΕΤΩΝ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	X	ως βεβαιοί και ο Πρόεδρος της εν Καβάλα Ισραηλιτικής Κοινότητας

1939	244/20-0-1939	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	ΠΡΟ ΠΟΛΛΩΝ ΕΤΩΝ	Ν. ΥΟΡΚΗ - ΗΠΑ	Χ	
1939	244/20-0-1939	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1915	ΗΠΑ	Χ	ως βεβαιοί και ο Πρόεδρος της εν Καβάλα Ισραηλτικής Κοινότητας
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1882	A	Δ.ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1916	A	ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1890	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1888	A	ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1901	A	ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1908	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1913	A	ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1898	A	ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1917	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1881	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1915	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών

								Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1911	A	ΚΑΪΡΟ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1913	A	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1900	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1912	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1877	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1910	A	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1897	A	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1876	Γ	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων

[illegible]

							Ελλήνων υπηκόων	
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1918	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1915	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1908	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1901	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1912	A	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1912	A	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1911	A	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1906	A	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1909	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1912	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1905	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1916	A	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1906	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1901	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων

1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Γ	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1902	Α	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1914	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1916	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Γ	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Γ	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1915	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1904	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1890	Α	ΚΟΜΟΤΙΝΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1899	Α	ΔΡΑΜΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1913	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1903	Α	ΙΕΡΟΥΣ.	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών

[illegible]

1939	246/14-3-1939	1881	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1913	A	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1906	A	ΤΡΙΚΑΛΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1897	A	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1864	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1912	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1904	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1902	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1903	A	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1879	Γ	ΚΕΡΚΥΡΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1905	A	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1903	A	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1876	A	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	A	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1916	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1912	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1890	A	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	X	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών

								Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1895	Α	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1905	Α	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1895	Γ	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1902	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	ΑΓΝΩΣΤΗ	Α	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1913	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1877	Α	ΘΕΣ/ΝΙΚΗ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1907	Α	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	246/14-3-1939	1868	Γ	ΛΑΡΙΣΑ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πίνακας του ΥΠΕΞ 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1921	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1921	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1916	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΤΟΥΡΚΙΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΤΟΥΡΚΙΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1916	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		

1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1918	ΗΠΑ		αναχώρησε λάθρα
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1921	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	1897	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1916	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	1901	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		
1939	249/4-4-1939	1899	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1916	ΗΠΑ		
1939	249/4-4-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1916	ΗΠΑ		
1939	250/13-4-1939	1864	Γ	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πρόκειται για μάνα & κόρη που γεννήθηκαν στο Μοναστήρι Γιουγκοσλαβίας κάτοχοι γιουγκοσλαβικών διαβατηρίων που επανήλθαν το Σεπτέμβριο του 1936
1939	250/13-4-1939	1907	Γ	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1933	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πρόκειται για μάνα & κόρη που γεννήθηκαν στο Μοναστήρι Γιουγκοσλαβίας κάτοχοι γιουγκοσλαβικών διαβατηρίων που επανήλθαν το Σεπτέμβριο του 1936
1939	251/18-4-1939	1916	Α	Δ. ΞΑΝΘΗΣ	1921	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		αναχώρησε λάθρα
1939	253/2-5-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ	Χ	αναχώρησε λάθρα
1939	253/2-5-1939	1897	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	253/2-5-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1917	ΗΠΑ		
1939	253/2-5-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1917	ΗΠΑ		
1939	253/2-5-1939	1899	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	253/2-5-1939	1899	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	253/2-5-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1919	ΗΠΑ		
1939	253/2-5-1939	ΑΓΝΩΣΤΟ	Α	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1924	ΗΠΑ		

1939	253/2-5-1939	1895	A	Κ. ΟΡΕΣΤΙΑΔΟΣ Ν. ΕΒΡΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1939	259/13-6-1939	1910	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ Ν. ΕΒΡΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ		
1939	260/20-6-1939	1905	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1923	ΠΑΡΙΣΙ - ΓΑΛΛΙΑ		απέκτησε πορτογαλική ιθαγένεια στο Παρίσι, η οποία στη συνέχεια του αφαιρέθηκε
1939	260/20-6-1939	1880	A	Δ.ΚΑΒΑΛΑΣ	1924	ΠΑΡΙΣΙ - ΓΑΛΛΙΑ		Πρόκειται για δύο αδελφούς και τον ανήλικο γιο του πρώτου, που γεννήθηκε στην Ισπανία, όπου προφανώς ήταν νωρίτερα.
1939	260/20-6-1939	1883	A	Δ.ΚΑΒΑΛΑΣ	1924	ΠΑΡΙΣΙ - ΓΑΛΛΙΑ		Πρόκειται για δύο αδελφούς και τον ανήλικο γιο του πρώτου, που γεννήθηκε στην Ισπανία, όπου προφανώς ήταν νωρίτερα.
1939	260/20-6-1939	1917	A	ΙΣΠΑΝΙΑ	1924	ΠΑΡΙΣΙ - ΓΑΛΛΙΑ		Πρόκειται για δύο αδελφούς και τον ανήλικο γιο του πρώτου, που γεννήθηκε στην Ισπανία, όπου προφανώς ήταν νωρίτερα.
1939	264/18-7-1939	1905	A	Δ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ	1925	ΤΟΥΡΚΙΑ		
1939	265/25-7-1939	1890	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1911	ΗΠΑ		επέστρεψε στην Ελλάδα το 1936 με αμερικανικό διαβατήριο
1939	282/24-10-1939	1896	A	Δ. ΚΟΜΟΤΙΝΕΩΝ	1929	ΤΟΥΡΚΙΑ	Χ	
1939	282/24-10-1939	1905	A	Δ. ΚΟΜΟΤΙΝΕΩΝ	1929	ΤΟΥΡΚΙΑ	Χ	
1939	282/24-10-1939	1898	A	Δ. ΚΟΜΟΤΙΝΕΩΝ	1929	ΤΟΥΡΚΙΑ	Χ	
1939	282/24-10-1939	1897	A	Δ. ΚΟΜΟΤΙΝΕΩΝ	1929	ΤΟΥΡΚΙΑ	Χ	
1939	291/28-10-1939	1917	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1930	ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΥΙΑ		
1939	291/28-10-1939	1918	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ Ν. ΕΒΡΟΥ	1927	ΤΟΥΡΚΙΑ		
1939	291/28-10-1939	1918		Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ Ν. ΕΒΡΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	

Στον Πίνακα 4 εκτίθενται αναλυτικά στοιχεία για την ηλικία, το φύλο, τον τόπο καταγωγής, τη χρονολογία αναχώρησης και τον τόπο προορισμού των 223 Ελλήνων Εβραίων, από τους συνολικά 230 που αναχωρούν «άνευ προθέσεως επανόδου» αυτή την περίοδο, για τους οποίους είχαμε συγκεκριμένα στοιχεία από τα πρακτικά του Σ.Ι. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε επίσης να επισημάνουμε ότι δεν είναι μόνο αυτοί οι Έλληνες Εβραίοι που μεταναστεύουν και χάνουν την ελληνική ιθαγένεια – όπως άλλωστε είδαμε μπορεί να διαγράφονται απλώς από τα μητρώα αρρένων ως «αποβαλόντες την ελληνική ιθαγένεια» ή ως αλλοδαποί - απλά αυτοί μόνο αναφέρονται στο Σ.Ι..

Με βάση την κατηγοριοποίηση αυτή συνάγονται τα εξής:

- Από τα άτομα που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια οι περισσότεροι είναι άνδρες (211 άτομα) και οι λιγότερες - και μάλιστα με ελλιπή στοιχεία - είναι οι γυναίκες (μόλις 12). Γενικά, αν δει κάποιος τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Σ.Ι. θα επισημάνει ότι αφορούν κυρίως σε άνδρες. Αυτό εξηγείται από τη διοικητική πρακτική. Οι γυναίκες εγγράφονται μόνο στα δημοτολόγια, ενώ οι άνδρες και στα Μητρώα Αρρένων. Οι εγγραφές αυτές των ανδρών, επειδή συνδέονται με τη στρατολογική τους υποχρέωση, είναι πιο έγκυρες και τόσο η εγγραφή όσο και η διαγραφή γίνονται με διοικητικές πράξεις και με νομικό έρεισμα. Επιπλέον, η διαγραφή από τα Μητρώα αρρένων, είναι το αποτέλεσμα της απώλειας της ιθαγένειας και ακολουθείται κι από τη διαγραφή των μελών της οικογενείας, που χάνουν επίσης την ιθαγένεια. Επιπλέον, τα ανήλικα και άγαμα τέκνα που φεύγουν μαζί με τους γονείς τους χάνουν κι αυτά συγχρόνως με τους γονείς τους την ελληνική ιθαγένεια¹²³, αλλά δεν αναφέρονται στις σχετικές αποφάσεις και στα πρακτικά του Σ.Ι..
- Όσοι μεταναστεύουν προέρχονται κυρίως από τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα. Από τα στοιχεία των πρακτικών του Σ.Ι., για πρώτη φορά διαπιστώνεται ότι, εκτός από τους Σεφαραδίτες της Θεσσαλονίκης (56 άτομα), μεταναστεύουν σε ίδιο βαθμό και οι Σεφαραδίτες της Καβάλας (56 άτομα), μιας πόλης που χτυπήθηκε στο Μεσοπόλεμο από την καπνική κρίση. Ακολουθεί η Λάρισα (19 άτομα), η Πρέβεζα (13 άτομα), τα Ιωάννινα (6 άτομα), η Κομοτηνή, το Διδυμότειχο και η Κέρκυρα (5 άτομα από κάθε πόλη), τα Τρίκαλα (2 άτομα) και η Αθήνα, η Αλεξανδρούπολη, η Ξάνθη, η Δράμα, η Ορεστιάδα και η Πάργα (με 1 άτομο καθεμιά). Όπως παρατηρούμε, η μετανάστευση αφορά Έλληνες Εβραίους από τις «Νέες Χώρες» και κυρίως Σεφαραδίτες Εβραίους της Μακεδονίας, της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας, και λιγότερο Ρωμανιώτες των Ιωαννίνων ή της Πρέβεζας.
- Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι η διαπίστωση της αναχώρησης αυτών των ατόμων από το Σ.Ι. προκύπτει: α) μετά από αίτημα και έρευνα των τοπικών αρχών, του Δήμου ή της Κοινότητας κυρίως - σε συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές, κυρίως τη Δ/ση Αλλοδαπών - που δίνουν ακριβή στοιχεία, β) από τις Ελληνικές Προξενικές Αρχές στο εξωτερικό, στις οποίες συνήθως απευθύνονται οι ίδιοι οι «αλλογενείς» μετά την αναχώρησή τους, ή γ) από το Υπουργείο Στρατιωτικών, που τους αναζητά για κατάταξη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στην περίπτωση της Καβάλας το Σ.Ι. βασίζεται για να εκδώσει την απόφαση αποβολής το 1939 και σε πιστοποιητικό που εκδίδει ο Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας και επιβεβαιώνει την αποδημία τους¹²⁴.
- Ο κύριος όγκος της μετανάστευσης συμβαίνει από το 1914-1920, όταν φεύγουν 54 άτομα, ως οικονομικοί μάλλον μετανάστες για τις ΗΠΑ. Από αυτούς οι περισσότεροι

¹²³ Βλ. Σ.Ι. συν. 261/23-6-1939 υπόθεση 63^η : Ερώτημα: από πότε άρχεται η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας των αλλογενών ελλήνων υπηκόων, των εγκαταλιπόντων το ελληνικόν έδαφος, άνευ προθέσεως επανόδου».

¹²⁴ Σε πέντε υποθέσεις Εβραίων την Καβάλας, που μετανάστευσαν: οι τρεις προ πολλών ετών για Γαλλία, ΗΠΑ και Βουλγαρία, ο ένας το 1928 για Βουλγαρία και ο άλλος το 1915 για ΗΠΑ. Βλ. Σ.Ι. συν.244/20-02-1939.

που φεύγουν αυτή την περίοδο είναι Εβραίοι της Καβάλας (38 άτομα), άτομα νεαρής ηλικίας που μεταναστεύουν, λίγο πριν από την καπνική κρίση, στις ΗΠΑ. Οι υπόλοιποι προέρχονται από την Πρέβεζα (10 άτομα) που επίσης μεταναστεύουν κυρίως για τις ΗΠΑ. Από το 1920-1930, φεύγουν 25 συνολικά άτομα, κυρίως από την περιοχή του Έβρου (Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη και Διδυμότειχο) για την Τουρκία προς το τέλος μάλιστα αυτής της δεκαετίας. Περίπου από το 1930 Έλληνες Εβραίοι κατευθύνονται προς την Παλαιστίνη. Δυστυχώς από τον κατάλογο του Υπουργείου Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) «των 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων» είναι άγνωστη η ημερομηνία αναχώρησης 128 ατόμων¹²⁵.

- Ο κύριος προορισμός, όπως φαίνεται από τα πρακτικά του Σ.Ι. και κυρίως λόγω του «Πίνακα του ΥΠΕΞ των 130 Ισραηλιτών», είναι η Παλαιστίνη, όπου μεταναστεύουν 135 άτομα, δυστυχώς σε άγνωστη ημερομηνία (124 εγγραφές χωρίς χρονολογία αναχώρησης), οπότε δεν μπορούμε να υπολογίσουμε και σε ποια ηλικία αυτοί αναχωρούν. Η πλειοψηφία αυτών, δηλαδή οι 124, καταγράφεται στον κατάλογο του Υπουργείου Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) «των 130 Ισραηλιτών Ελλήνων υπηκόων»¹²⁶. Συγκεκριμένα μεταναστεύουν για την Παλαιστίνη: 47 άτομα από τη Θεσσαλονίκη, 2 από την Καβάλα, 2 από το Διδυμότειχο, 1 από την Κομοτηνή και 1 από τα Τρίκαλα. Όλα τα άτομα που είδαμε να προέρχονται από Λάρισα (19 άτομα), Ιωάννινα (6 άτομα), Κέρκυρα (5 άτομα), Ορεστιάδα, Δράμα, Πάργα και Αθήνα (από 1 άτομο η κάθε πόλη) μεταναστεύουν επίσης για την Παλαιστίνη. Δύο Εβραίοι από τη Θεσσαλονίκη αποκτούν και την «παλαιστινιακή υπηκοότητα». Ο ένας πήγε δύο φορές στην Παλαιστίνη, το 1927 και το 1932, απέκτησε «παλαιστινιακή υπηκοότητα» άνευ αδείας της ελληνικής κυβερνήσεως και κανονικά θα έπρεπε να εξεταστεί καταρχήν αν χάνει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 23 του Α.Ν. του 1856 κι όχι με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927¹²⁷. Προφανώς το Σ.Ι. προτίμησε τη δεύτερη διάταξη γιατί εφαρμόζεται κατά κανόνα σε αλλογενείς και είναι υποχρεωτική για τον Υπουργό, που απλά διαπιστώνει την αποδημία, ενώ ο πρώτος τρόπος εφαρμόζεται στους ομογενείς κυρίως και μάλιστα με φειδώ, για να μην αποκόψουν τις σχέσεις τους με την πατρίδα, εκτός κι αν υπάρχει ειδικός λόγος, για παράδειγμα ανθελληνική συμπεριφορά. Ο άλλος απέκτησε επίσης «παλαιστινιακή υπηκοότητα» το 1935¹²⁸. Τέλος, μόλις ένα άτομο υποβάλλει «ενυπόγραφη δήλωση εκούσιας αναχώρησης», που προέρχεται από τη Θεσσαλονίκη και φεύγει το 1931 για τη Χαΐφα σε ηλικία 31 ετών¹²⁹, ενώ αντίθετα έχουμε δει αρκετές τέτοιες δηλώσεις να υποβάλλονται στην περίοδο του Μεσοπολέμου από άλλες ομάδες αλλογενών.
- Ο αμέσως επόμενος τόπος προορισμού είναι οι Η.Π.Α. και κυρίως η Ν. Υόρκη, όπου μεταναστεύουν συνολικά 45 άτομα, σχεδόν όλοι ανήλικοι κάτω των 21, όταν φεύγουν. Οι περισσότεροι μεταναστεύουν στην Αμερική τη διετία 1919-1920 (9 και 13 άτομα αντίστοιχα). Η πλειοψηφία τους προέρχεται από την Καβάλα, όταν 25 άτομα, σχεδόν όλοι τους ανήλικοι - σε ορισμένες περιπτώσεις και μικρά παιδιά (8 άτομα) - μεταναστεύουν για την Αμερική κυρίως τη διετία 1915-1916 (12 άτομα) και 1918-1920 (9 άτομα), προφανώς για λόγους οικονομικούς και μάλλον προέρχονται από πιο φτωχές οικογένειες. Από την Πρέβεζα επίσης φεύγουν 12 άτομα γύρω στο 1920. Από τη Θεσσαλονίκη φεύγει μόνον ένας το 1911 που επιστρέφει το 1936 με αμερικανικό διαβατήριο και χάνει την ελληνική ιθαγένεια «ως αλλογενής εγκαταλιπών το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου»¹³⁰.

¹²⁵ Βλ. Σ.Ι. συν. 246/14-3-1939.

¹²⁶ Βλ. *ibid*.

¹²⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 158/15-2-1935.

¹²⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 217/7-7-1938.

¹²⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 220/28-7-1938.

¹³⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι., συν. 265/25-7-1939.

- Ο τρίτος τόπος μετανάστευσης είναι η Τουρκία, κυρίως η Κων/πολη. Φεύγουν συνολικά 15 άτομα: 5 από την Καβάλα, 4 από την Κομοτηνή και 3 από τη Θεσσαλονίκη, 2 από το Διδυμότειχο και 1 από την Αλεξανδρούπολη. Οι περισσότεροι φεύγουν από το 1912-1918 (6 άτομα) και το 1929 (4 άτομα). Εδώ, αντίθετα με άλλους προορισμούς, όπως οι ΗΠΑ, μεταναστεύουν άτομα μέσης ηλικίας (5 άτομα), με τις οικογένειές τους. Μάλιστα, οι δύο είναι από τη Θεσσαλονίκη, με ξένη υπηκοότητα. Ο ένας φεύγει μετά το 1913 για την Κων/πολη ως Ισπανός, αλλά το 1938 ζητά την εγγραφή του στα προξενικά μητρώα¹³¹. Ο άλλος φεύγει το 1922 έχοντας διοριστεί ως υπάλληλος σε εταιρεία στην Ανατ. Θράκη και εμφανίζεται ως Πορτογάλος¹³². Οι υπόλοιποι τρεις αυτής της ηλικίας φεύγουν το 1929 από την Κομοτηνή για την Τουρκία. Τα άτομα που έχουν γεννηθεί μετά το 1901 φεύγουν σε μικρή ηλικία επίσης για την Τουρκία, οι περισσότεροι ανήλικοι.
- Αρκετοί είναι κι όσοι μεταναστεύουν στη Βουλγαρία (10 άτομα) οι περισσότεροι στο διάστημα 1917-1918. Προέρχονται κυρίως από την Καβάλα (7 άτομα) και από τη Θεσσαλονίκη, το Διδυμότειχο και την Ξάνθη, το 1924, το 1923 και το 1921 αντίστοιχα. Αυτός που έφυγε από τη Θεσσαλονίκη το 1931 πολιτογραφήθηκε Βούλγαρος¹³³, ενώ αυτός που έφυγε από το Διδυμότειχο αναχώρησε με ελληνικό διαβατήριο¹³⁴.
- Για τη Γαλλία αναχωρούν 8 άτομα από το 1920-1925. Οι περισσότεροι μεταναστεύουν το 1924 από την Καβάλα (5 άτομα). Βέβαια, οι τρεις από αυτούς, δύο αδέρφια και ο γιος του πρώτου αδελφού, εγκαθίστανται στο Παρίσι, αφού προηγουμένως είχαν κατευθυνθεί, σε άγνωστο όμως χρόνο στην Ισπανία, όπου γεννήθηκε ο γιος του ενός¹³⁵. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση δύο Εβραίων, πατέρα και γιου, από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, που μεταναστεύουν οριστικά το 1925 στη Νίκαια και ο μεν πατέρας έχει ήδη αποκτήσει από το 1909 την ιδιότητα του Γάλλου υπηκόου (subjects), ο δε γιος πολιτογραφείται Γάλλος το 1929¹³⁶. Ξένη υπηκοότητα και μάλιστα πορτογαλική, απέκτησε στο Παρίσι και στη συνέχεια του αφαιρέθηκε και ο ένας Εβραίος που φεύγει από τη Θεσσαλονίκη για το Παρίσι το 1923¹³⁷. Σχεδόν όλοι όσοι μεταναστεύουν στη Γαλλία είναι ενήλικες, κάποιοι με τα παιδιά τους, και από τα στοιχεία που διαθέτουμε για εκείνη την περίοδο και ήδη εκθέσαμε, είναι μάλλον εύποροι.
- Τέλος, άλλοι τόποι προορισμού είναι: η Ιταλία, η Αίγυπτος, η Γιουγκοσλαβία, η Σερβία, η Αργεντινή, το Μεξικό. Στην Ιταλία μεταναστεύουν δύο Εβραίοι από την Καβάλα, που μάλιστα αναχώρησαν λάθρα το 1912 και το 1919 σε ηλικία 12 και 23 ετών αντίστοιχα¹³⁸, και ένας Εβραίος 36 ετών από τη Θεσσαλονίκη, που φεύγει το 1917 για την Ιταλία αρχικά με πορτογαλικό διαβατήριο, αλλά στη συνέχεια εγκαθίσταται στην Κωνσταντινούπολη¹³⁹. Στην Αίγυπτο μεταναστεύουν δύο άτομα, ένας από την Πρέβεζα που σε ηλικία 24 ετών φεύγει το 1914 για την Αλεξάνδρεια¹⁴⁰ και ένας από τα Τρίκαλα που σε ηλικία 6 ετών το 1907 βρίσκεται στην Αίγυπτο, όπου ζει μέχρι το 1936, οπότε και επιστρέφει στην Ελλάδα με αιγυπτιακό διαβατήριο, αλλά χάνει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927¹⁴¹. Για τη Σερβία και

¹³¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 228/8-11-1938.

¹³² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 228/8-11-1938.

¹³³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν.151/11-12-1934.

¹³⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 220/28-7-1938.

¹³⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 260/20-6-1939.

¹³⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 164/7-10-1935.

¹³⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 260/20-6-1939.

¹³⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 232/6-12-1938 & 238/17-1-1939.

¹³⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 217/7-7-1938.

¹⁴⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 148/20-11-1934.

¹⁴¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. , συν. 229/15-11-1938.

τη Γιουγκοσλαβία φεύγει από ένα άτομο από την Καβάλα το 1919 (αμέσως μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου) και το 1930 αντίστοιχα. Για την Αργεντινή και το Μεξικό, προφανώς ως οικονομικοί μετανάστες, φεύγουν από ένα άτομο επίσης από την Καβάλα το 1914 και το 1922 αντίστοιχα.

- Ο πρώτος Έλληνας Εβραίος, που χάνει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 στη συνεδρίαση 112/11-12-1933 του Σ.Ι., κατάγεται από την Πάργα και «ανεχώρησεν οικογενειακώς κατά το έτος 1920 εις Παλαιστίνην μηδέποτε επανακάμψας»¹⁴².
- Η πρώτη αποβολή ελληνικής ιθαγένειας Έλληνα Εβραίου, αλλά επειδή δεν πληροί τους όρους του άρθρου 4 της Συνθήκης των Αθηνών, «λόγω της υπ' αυτού γενομένης επιλογής υπέρ της οθωμανικής ιθαγενείας», συντελείται στην 60^η συνεδρίαση (8-12-1932) του Σ.Ι.
- Ο μόνος Έλληνας Εβραίος που χάνει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 23 του Α.Ν. 1856, επειδή πολιτογραφήθηκε στο εξωτερικό είναι η περίπτωση ενός Εβραίου της Θεσσαλονίκης που πολιτογραφήθηκε στη Γαλλία το 1925¹⁴³ και απέβαλε την ελληνική ιθαγένεια «από της υστέρας παροχής αυτώ υπό της Ελληνικής Κυβερνήσεως της κατά το άρθρον 23 Α.Ν. 1856 (...) αδείας αποκτήσεως της Γαλλικής Ιθαγενείας».

Συνοψίζοντας τα όσα είδαμε στους παραπάνω πίνακες, τα στοιχεία των οποίων προέρχονται από τα πρακτικά του Σ.Ι., μπορούμε να πούμε ότι στην περίοδο του μεσοπολέμου: α) το Σ.Ι. κατά κύριο λόγο ασχολείται με ζητήματα εφαρμογής των Συνθηκών, καθώς οι υποθέσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας αφορούν μόνο το 1/3 των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. και μάλιστα αρκετές από αυτές αφορούν και σε αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας από άρθρα των ίδιων των Συνθηκών, β) οι περισσότερες αποβολές συντελούνται την περίοδο 1932-1934, αλλά αφορούν σε άλλες ομάδες «αλλογενών» κι όχι σε Εβραίους, γ) οι υποθέσεις που απασχολούν το Σ.Ι. σχετικά με τους Έλληνες Εβραίους αφορούν κυρίως στην αναγνώριση ή μη ξένης υπηκοότητας, κυρίως Αυστριακής, Ιταλικής και Ισπανικής, δ) μόνο ο ένας στους τρεις Εβραίους, οι υποθέσεις των οποίων εξετάζονται από το Σ.Ι. αυτή την περίοδο, χάνει την ελληνική ιθαγένεια, ε) από τα 4.533 άτομα που χάνουν την Ε.Ι. με διάφορους τρόπους μόνο οι 250 είναι Έλληνες Εβραίοι, δηλαδή μόνο το 5,5% στο γενικό πληθυσμό, στ) από τους 3.476 συνολικά «αλλογενείς» που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, οι 230 μόνο είναι Εβραίοι, δηλαδή το 6,6%, ζ) βλέπουμε εδώ, για πρώτη φορά, από τα στοιχεία των πρακτικών του Σ.Ι., ότι, εκτός από τους Σεφαραδίτες της Θεσσαλονίκης, μεταναστεύουν σε μεγάλο βαθμό και οι Σεφαραδίτες της Καβάλας, μιας πόλης που χτυπήθηκε στο Μεσοπόλεμο από την κρίση στον καπνό (την κύρια παραγωγική δραστηριότητα της πόλης), η) φαίνεται οι περισσότεροι να μεταναστεύουν από τη Θεσσαλονίκη για την Παλαιστίνη, δυστυχώς σε άγνωστη ημερομηνία οι περισσότεροι και μετά το 1930 κάποιοι, κι αυτό οφείλεται κυρίως στον «Πίνακα του ΥΠΕΞ των 130 Ισραηλιτών» του 1939, θ) ο αμέσως επόμενος τόπος προορισμού είναι οι Η.Π.Α. και κυρίως η Ν. Υόρκη, όπου μεταναστεύουν συνολικά 45 άτομα, σχεδόν όλοι ανήλικοι κάτω των 21, όταν φεύγουν, οι περισσότεροι από την Καβάλα και την Πρέβεζα, ι) για την Τουρκία φεύγουν κυρίως από την Καβάλα πριν το 1920 και από την Κομοτηνή το 1929, ια) αρκετοί από την Καβάλα φεύγουν το 1917-1918 για τη Βουλγαρία και μάλιστα τη δική τους «άνευ επιστροφής» αναχώρηση βεβαιώνει και ο ραβίνος της κοινότητάς τους, ιβ) για τη Γαλλία φεύγουν επίσης το 1924-1925 οι περισσότεροι πάλι από την Καβάλα, ιγ) μόλις

¹⁴² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι., συν. 112/11-12-1933.

¹⁴³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι., συν. 144/16-10-1934.

ένας Εβραίος της Θεσσαλονίκης υποβάλλει «ενυπόγραφη δήλωση εκούσιας αναχώρησης», για την Παλαιστίνη σε αντίθεση με την πληθώρα τέτοιων δηλώσεων που υποβάλλονται στην ίδια περίοδο από άλλες ομάδες «αλλογενών» που αναχωρούν «άνευ προθέσεως επανόδου».

Παραδειγματικές περιπτώσεις από τα Πρακτικά του Σ.Ι. Ελλήνων Εβραίων που χάνουν την Ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927

Όπως αναφέραμε προηγούμενα, ο πρώτος Έλληνας Εβραίος αποβάλλει με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 την ελληνική ιθαγένεια το 1933. Στη συνέχεια, θα εκθέσουμε κάποιες περιπτώσεις απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας με αυτή τη νομική βάση, για να δούμε τις ενδείξεις εκείνες που θεωρούνται ως «τεκμήρια της προθέσεως μη επανόδου».

Η απόκτηση αλλοδαπής ιθαγένειας αποτελεί σημαντικό τεκμήριο μη επανόδου στην Ελλάδα. Έτσι, το Σ.Ι. αποφαινεται το 1934 για έναν Εβραίο από τη Θεσσαλονίκη που απέκτησε τη βουλγαρική ιθαγένεια το 1931, ως εξής: *«ο ρηθείς (...) είναι προφανώς αλλογενής – ισραηλίτης το θρήσκευμα- αναχωρήσας δε εξ Ελλάδος το 1924, εγκατεστάθη μονίμως εν Βουλγαρία, ένθα επολιτογραφήθη αποκτήσας την βουλγαρικήν ιθαγένειαν, γεγονός όπερ κατά την διάταξιν του άρθρου 4 παραγρ.3 του από 12 Αυγούστου 1927 Διατάγματος (...) αποτελεί εν συνδυασμώ της μονίμου εκεί εγκαταστάσεως, τεκμήριον περί προθέσεως μη επανόδου του εις την Ελλάδα»¹⁴⁴*. Ενδιαφέρον έχει και η περίπτωση που ένας Εβραίος από τη Θεσσαλονίκη αποκτά την *«Παλαιστινιακή υπηκοότητα»¹⁴⁵ άνευ αδείας της ελληνικής κυβερνήσεως»,* αλλά αντί να χάσει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 23 του Α.Ν. 1856 *«ως πολιτογραφηθείς στην αλλοδαπή άνευ αδείας της ελληνικής κυβερνήσεως»,* την χάνει το 1935 με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 ως αλλογενής που εγκατέλειψε το ελληνικό έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου¹⁴⁶. Η απόκτηση της ξένης ιθαγένειας συνιστά και τη διακοπή κάθε δεσμού με την Ελλάδα. Έτσι, Έλληνας Εβραίος επειδή *«εν τω εξωτερικώ ευρισκόμενος (απέκτησε την πορτογαλική το 1923 στο Παρίσι) εξεδήλωσε την βούλησίν του, όπως αποκόψη πάντα δεσμόν μετά της Ελλάδος δια της αποκτήσεως πορτογαλικής ιθαγενείας»,* κρίνεται από το Σ.Ι. ως *«ξένος υπήκοος αποβαλών την ελληνικήν ιθαγένειαν»* και διαγράφεται από τα μητρώα αρρένων¹⁴⁷.

Ακόμη δε κι όταν κάποιος εκφράζει ο ίδιος την επιθυμία να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, έχοντας όμως στο παρελθόν χρησιμοποιήσει αλλοδαπή ιθαγένεια ή διαβατήριο, τελικά χάνει την ελληνική. Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση ενός Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια με την αθρόα πολιτογράφηση το 1913, αλλά το 1917 αναχώρησε από τη Θεσσαλονίκη με πορτογαλικό διαβατήριο για την Ιταλία κι από εκεί αργότερα κατευθύνθηκε στην Κων/πολη, όπου και διέμενε. Αργότερα, επικαλούμενος την ελληνική ιθαγένεια, εξέφρασε την επιθυμία να επιστρέψει και να εγκατασταθεί στην Ελλάδα παίρνοντας ελληνικό διαβατήριο, ωστόσο η διοίκηση αντιμετωπίζει αυτή του την πρόθεση με δυσπιστία θεωρώντας ότι η απόφαση για επιστροφή στην Ελλάδα γίνεται : *«καθ' όσον το εν Κων/πολει Προξενείον της Πορτογαλίας αρνείται να χορηγήσῃ αὐτῷ διαβατήριον, εκδηλώσαν μάλιστα την πρόθεσιν όπως τῷ αφαιρέσει τα εις χείρας του πισ/κά*

¹⁴⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 151/11-12-1934.

¹⁴⁵ Ο όρος «παλαιστινιακή ιθαγένεια» είναι μάλλον αδόκιμος, καθώς για τους κατοίκους όλων των εδαφών που τέθηκαν υπό καθεστώς εντολής (mandate) τύπου Α, δηλαδή των εδαφών που ανήκαν προηγουμένως στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Ιράκ, Παλαιστίνη και Υπεριορδανία, Συρία και Λίβανος), δημιουργήθηκε νέα διακριτική υπηκοότητα (distinct nationality).

¹⁴⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 158/15-2-1935.

¹⁴⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 260/20-6-1939.

Πορτογαλικής Ιθαγενείας». Το Σ.Ι. λοιπόν στην εισήγησή του αναφέρει: «εφ' όσον ως προκύπτει εκ της ομολογίας του ενδιαφερομένου ανεχώρησεν εξ Ελλάδος δια ξένου διαβατηρίου από εικοσαετίας, ενώ εγνώριζεν ότι ήτο Έλλην υπήκοος εγγεγραμμένος εις τα μητρώα του Δήμου Θεσ/νικης, και δεν επανήλθεν έκτοτε εις την Ελλάδα, ταξιδεύων δια του ξένου διαβατηρίου και παριστών εαυτόν Πορτογάλον υπήκοον, φρονούμεν ότι ο ειρημένος δέον να υπαχθή εις το άρθρον 4 του από 12 Αυγούστου 1927 Δ/τος, ως αλλογενής εγκαταλιπών το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου και διαγραφή εκ των οικείων μητρώων αρρένων¹⁴⁸».

Η εγγραφή ή μη στα Προξενικά Μητρώα των Ελληνικών Αρχών στο εξωτερικό δηλώνει ότι κάποιος επιθυμεί να έχει σύνδεσμο με την Ελλάδα. Δεν φαίνεται όμως να το αποδέχονται πάντα οι ελληνικές αρχές, ειδικά όταν πρόκειται για Εβραίο που διαμένει για χρόνια στο εξωτερικό χρησιμοποιώντας αλλοδαπή ιθαγένεια, ακόμη κι όταν αυτός δηλώνει ότι θέλει να εγγραφεί. Όπως στην περίπτωση ενός Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη¹⁴⁹, που ήταν εγκατεστημένος για πολλά χρόνια στην Κων/πολη και όπως και ο ίδιος «ομολογεί» αναγκάστηκε να δεχθεί την Ισπανική ιθαγένεια, όταν δε ζήτησε να εγγραφεί στα ελληνικά προξενικά μητρώα, ο φάκελός του διαβιβάστηκε στο Σ.Ι., που αποφάνθηκε ότι αποβάλλει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927.

Σε κάποιες περιπτώσεις δεν λείπουν και τα ειρωνικά σχόλια. Τέτοια περίπτωση είναι αυτή ενός Έλληνα Εβραίου από τα Τρίκαλα¹⁵⁰ - που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια το 1881 - και αναχώρησε στα παιδικά του χρόνια για την Αλεξάνδρεια. Εκεί παρέμενε για αρκετά χρόνια ως Αιγύπτιος. Μάλιστα το 1935 πήρε αιγυπτιακό διαβατήριο, με το οποίο ταξίδεψε σε πολλές χώρες της Ευρώπης, και το 1936 επέστρεψε μ' αυτό στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε πια στο Βόλο. Η Υπηρεσία Αλλοδαπών, λόγω του ξένου διαβατηρίου του, τον κατέγραψε ως αλλοδαπό και του χορήγησε άδεια διαμονής. Μόνον όταν του ασκήθηκε ποινική δίωξη για παραβίαση του νόμου περί αλλοδαπών διατάξεων «ο ειρημένος τότε μόνον ενεθυμήθη ότι εγεννήθη εις Τρίκκαλα εκ πατρός Έλληνος υπηκόου και προέβαλε την Ελληνικήν Ιθαγένειαν». «Λαμβανομένου υπόψη ότι ο ειρημένος από του 1907 μέχρι του 1936 έζησεν εκτός της Ελλάδος υπό ξένην ιθαγένειαν ής πολλάκις εποιήσατο χρήσιν και μάλιστα ενώπιον των Ελληνικών Προξενικών Αρχών, ουδέποτε ισχυρισθείς ελληνικήν ιθαγένειαν ήν εθεώρησεν χρήσιμον μόνον όταν κατά το έτος 1936 επανήλθεν εν Ελλάδι και ότι καθ' όλον το διάστημα από της ενηλικότητός του μέχρι του 1936 είχε κατοικίαν εν των εξωτερικώ» υπάγεται κι αυτός στο άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και αποβάλλει την ελληνική ιθαγένεια.

Η κατοχή και η αποδημία με ελληνικό διαβατήριο, φαίνεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις «σώζει» από την αποβολή της ελληνικής ιθαγενείας, ενώ σε άλλες όχι. Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση Έλληνα Εβραίου που έφυγε το 1920 από το Βόλο για το Μάντσεστερ οικογενειακώς με ελληνικό διαβατήριο¹⁵¹ «εκδοθέντος κατόπιν ειδικής διαταγής του Υπουργείου των Εσωτερικών» και ζήτησε μάλιστα την απόκτηση της βρετανικής υπηκοότητας. Παρ' όλα αυτά το Σ.Ι. όχι μόνον δεν του αφαιρεί την ελληνική ιθαγένεια ως αλλογενοῦς, αλλά αποφαινεται ότι είναι Έλληνας από τις 20 Ιουνίου 1881, και μάλιστα το ότι θεωρήθηκε αλλοδαπός από πλάνη της διοίκησης, «ουδόλως δύναται να μεταβάλη την νομικήν αυτού κατάστασιν». Αντίθετα, Εβραίος από το Διδυμότειχο, που αναχώρησε για τη Βουλγαρία οικογενειακώς με ελληνικό κανονικό διαβατήριο το 1923 κρίνεται ότι αποβάλλει την

¹⁴⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 217/7-7-1938.

¹⁴⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 228/8-11-1938.

¹⁵⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 229/15-11-1938.

¹⁵¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 138/26-6-1934.

ελληνική ιθαγένεια ως «αλλογενής εγκαταλιπών το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου»¹⁵².

Το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 μπορεί να λειτουργήσει και για την απαλλαγή από τον εν δυνάμει εσωτερικό εχθρό, και μάλιστα πριν καν έρθει στην Ελλάδα. Έτσι, ένας Έλληνας Εβραίος που γεννήθηκε και έζησε στο εξωτερικό ως μόνιμος κάτοικος και δεν ήρθε στην Ελλάδα αποβάλλει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927. Στη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται ότι μάλλον βάρυνε ιδιαίτερα η πληροφορία της Αστυνομίας Αλεξανδρείας προς το Προξενείο ότι «ο περί ου ο πρόκειται είχε κατά καιρούς διαφόρους υπηκοότητας και ότι ευρίσκεται εις σχέσεις μετά των Σοβιετικών Αρχών Κων/πολεως και Οδησσού». Σύμφωνα λοιπόν με το Σ.Ι.¹⁵³ «ο εν λόγω (...) γεννηθείς εν τω εξωτερικώ εκ πατρός Έλληνας υπηκόου μη αποβαλόντος την ελληνικήν ιθαγένειαν μέχρι του θανάτου του, είναι αναμφισβητήτως Έλλην υπήκοος εκ γενετής. Εκ του γεγονότος όμως ότι ούτος ουδέποτε ήρθεν εις την Ελλάδα, ουδ' άσκησε οπωσδήποτε την ελληνικήν ιθαγένειαν, ην επεκαλέσθη μόνον όταν έπαυσεν αναγνωριζόμενος ως Ιταλός υπήκοος, τεκμαίρεται ότι η πρόθεσις αυτού όπως παραμείνη οριστικώς εις το εξωτερικόν και λύση πάντα δεσμόν και πάσαν σχέση μετά της Ελλάδος. Δεδομένου δ' ότι ούτος είχε αλλογενής και η πρόθεσις περί μη επανόδου αυτού κατά τ' ανωτέρω, είναι έκδηλος, απέβαλε την Ελληνικήν ιθαγένειαν σύμφωνας τω άρθρω 4 Δ/τος του 1927».

Υπάρχει δε περίπτωση να ζητά και το ίδιο το άτομο την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας, όπως στην περίπτωση ενός Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη, που ενώ είναι γραμμένος στο Δ. Θεσσαλονίκης με την αθρόα πολιτογράφηση, ζητά ο ίδιος με αίτησή στο Ελληνικό Προξενείο στο Τελ Αβίβ την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας με τις διατάξεις του άρθρου 4 του Δ/τος του 1927 το 1938. Αφού, εξετάστηκε ότι δεν υπέχει στρατιωτική υποχρέωση και δεν καταδιώκεται ή έχει καταδικαστεί στην Ελλάδα για κακουργήματα ή πλημμελήματα, και καθώς έχει αποκτήσει την «παλαιστινιακή υπηκοότητα» από το 1935, το Σ.Ι. εισηγείται ότι: «εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι ο ειρηνένος αλλογενής ών, δια της προ έτους εις Παλιστίνην μεταβάσεώς του οικογενειακώς, ως ο ίδιος ομολογεί και της αποκτήσεως κατά το έτος 1935 της Παλαιστινιακής υπηκοότητας, εγκατέλιπε το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου»¹⁵⁴ και αποφασίζει την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας

Τέλος, ενώ στις άλλες περιπτώσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας - ειδικά αυτές που διαπιστώνονται το 1933 και 1934 - από τις άλλες ομάδες «αλλογενών» βλέπουμε ότι δηλώνουν οι ίδιοι – ακόμη και με δήλωση σε συμβολαιογράφο – ότι μεταναστεύουν οριστικά ή φαίνεται ότι φεύγουν με διαβατήριο άνευ επιστροφής το 1925, 1928, 1933, στην περίπτωση των Εβραίων, έχουμε μόνο μια τέτοια «ενυπόγραφη δήλωση εκούσιας μετανάστευσης» σε συνεδρίαση το 1938, ενός Εβραίου της Θεσσαλονίκης που μεταναστεύει το 1931 για τη Χάιφα της Παλαιστίνης¹⁵⁵. Μάλιστα, ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση Έλληνα Εβραίου που ζητά για τον ίδιο και για το γιο του laissez-passer για Παλαιστίνη μετ' επιστροφής το 1933 και το Σ.Ι. γνωμοδοτεί ότι πρόκειται για Έλληνες την 1 Νοεμβρίου 1913 σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών «ως πρώην οθωμανοί υπήκοοι καταγόμενοι εξ Ιωαννίνων και κατοικούντες την 1 /14 Νοεμβρίου 1913 εν Παλαιά Ελλάδα»¹⁵⁶. Αντίθετα, κάποια χρόνια αργότερα, η ενυπόγραφη δήλωση για αναχώρηση οδηγεί αυτόματα σε αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας.

¹⁵² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 220/ 28-7-1938.

¹⁵³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 125/13-3-1934.

¹⁵⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 217/7-7-1938.

¹⁵⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 220/28-7-1938.

¹⁵⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 117/19-1-1934.

Βέβαια, στην περίπτωση των Ελλήνων Εβραίων, μπορεί να μην έχουμε ενυπόγραφες δηλώσεις από τους ίδιους αυτή την εποχή, αλλά έχουμε τον ίδιο τον κρατικό μηχανισμό της δικτατορίας του Μεταξά που συλλέγει στοιχεία και οδηγεί στην απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας 130 Έλληνες Εβραίους που μεταναστεύουν στην Παλαιστίνη, όπως θα δούμε αμέσως.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι η αποδημία με ολόκληρη την οικογένεια, η εκποίηση της περιουσίας, η εγγραφή ή μη στα προξενικά μητρώα που τηρούν οι ελληνικές προξενικές αρχές στο εξωτερικό, η κατοχή και η χρήση ξένου διαβατηρίου και κυρίως η κτήση ξένης ιθαγένειας, θεωρούνται ενδεικτικά τεκμήρια *«περί προθέσεως μη επανόδου»* και οδηγούν σε αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας. Σημαντικό επίσης θεωρείται ότι σ' αυτή την περίοδο αναφέρεται στα πρακτικά του Σ.Ι. μόνο μία περίπτωση *«ενυπόγραφης δήλωσης εκούσιας μετανάστευσης»* από Έλληνα Εβραίο, σε αντίθεση με την πληθώρα αυτού του τύπου δήλωσης από άλλους «αλλογενείς».

Ο πίνακας του Υπουργείου Εξωτερικών που περιλαμβάνει 130 «Ισραηλίτες Έλληνες υπηκόους μεταναστεύσαντας εξ Ελλάδος εις Παλαιστίνην οικογενειακώς και αποκτήσαντες εκείσε την Παλαιστινιακήν ιθαγένειαν¹⁵⁷».

Το Υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) το 1938 διαβίβασε στο Σ.Ι. πίνακα που περιλαμβάνει 130 *«Ισραηλίτες Έλληνες υπηκόους μεταναστεύσαντας εξ Ελλάδος εις Παλαιστίνην οικογενειακώς και αποκτήσαντες εκείσε την Παλαιστινιακήν ιθαγένειαν»* ζητώντας τη γνώμη του Υπουργείου Εσωτερικών (ΥΠΕΣ) σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 4 του Δ/τος του 1927 στους συγκεκριμένους πολίτες¹⁵⁸.

Ο πίνακας, εντούτοις, όπως αναφέρει το ίδιο το ΥΠΕΞ, είναι ελλιπής ως προς κάποια στοιχεία (πατρώνυμο, έτος γέννησης, δήμος στον οποίο είναι δημότες) και η συμπλήρωση τους καθίσταται αδύνατη, καθώς, όπως αναφέρει ο Πρόξενος της Ελλάδας στην Παλαιστίνη προς το ΥΠΕΞ το 1939 με έγγραφό του *«λόγω της συχνής ταυτωνυμίας των ισραηλιτών αποβαίνει δυσχερεστάτη η ανεύρεσις των εν τω πινάκι περιλαμβανομένων προσώπων, κατά δε την κατάρτησιν αυτού, εξήντηλυσεν όλον το περιθώριον των διαθεσίμων σχετικών δεδομένων, στηριχθείς κυρίως μεν επί των επισήμων ανακοινώσεων της εν Παλαιστίνη μεταναστευτικής υπηρεσίας, επικουρικώς δε επί των εν τοις προξενικοίς μητρώοις εγγραφών και άλλων γνωστών τη υπηρεσία αυτού στοιχείων»*. Το ίδιο δε το ΥΠΕΞ αναφέρει ότι ούτε το ίδιο αποπειράθηκε να συμπληρώσει τα ελλιπή αυτά στοιχεία, καθώς : *«εκτός του ότι θα απετελμάτωνα την υπόθεσιν, ης, λόγω της φύσεως αυτής, επιβάλλεται ο ταχύτερος κατά το δυνατόν τερματισμός, θα απέβαινε πιθανότατα και ματαία»*, εφόσον οι οικείες αστυνομικές αρχές δεν θα είχαν επαρκή στοιχεία για να συλλέξουν τις απαραίτητες πληροφορίες.

Κρίνοντας λοιπόν το Σ.Ι. *«επαρκείς τας ενδείξεις του εν λόγω πίνακος, εξ ών προκύπτει αναμφισβήτως ότι οι εν αυτώ εγγεγραμμένοι είνε άπαντες έλληνες υπήκοοι, οι δε εξ αυτών ισραηλίται [και εδώ παρατίθεται ο πίνακας] αναχωρήσαντες εξ Ελλάδος οικογενειακώς, απέκτησαν την παλαιστινιακήν ιθαγένειαν , εξ ου γεγονότος, εμφανίζοντος την μόνιμον εν Παλαιστίνη εγκατάστασιν αυτών, τεκμαίρεται σαφώς ότι εγκατέλιπον την Ελλάδα άνευ προθέσεως επανόδου εις αυτήν, εισηγούμεθα όπως οι ειρηνέμοι ισραηλίται, καθό αλλογενείς,*

¹⁵⁷ Ο όρος «παλαιστινιακή ιθαγένεια» είναι μάλλον αδόκιμος, καθώς η Παλαιστίνη ήταν υπό βρετανική εντολή και για τους κατοίκους όλων των εδαφών που τέθηκαν υπό καθεστώς εντολής τύπου Α, δηλαδή των εδαφών που ανήκαν προηγουμένως στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Ιράκ, Παλαιστίνη και Υπεριορδανία, Συρία και Λίβανος), δημιουργήθηκε νέα διακριτική υπηκοότητα (distinct nationality).

¹⁵⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 246/14-3-1939.

κριθώσιν ως αποβαλόντες την ελληνικήν ιθαγένειαν, συμφώνως τω άρθρω 4 του Δ/τος της 12 Αυγούστου 1927» γνωμοδοτεί ότι απέβαλαν την ελληνική ιθαγένεια με αυτές τις διατάξεις.

Από τα παραπάνω είναι εμφανές ότι:

α) Τα στοιχεία του πίνακα αυτού έχουν αντληθεί κυρίως από την έρευνα που διεξήγαγε ο Πρόξενος της Ελλάδας στην Παλαιστίνη συλλέγοντας στοιχεία πρωτίστως από τη Μεταναστευτική Υπηρεσία στη Παλαιστίνη και δευτερευόντως από τις εγγραφές στα Προξενικά Μητρώα. Εύλογο, καθώς οι αλλογενείς δεν εγγράφονταν συνήθως στα Ελληνικά Προξενικά Μητρώα του τόπου μετανάστευσής τους.

β) το Υπουργείο Εσωτερικών, και άρα και η κυβέρνηση Μεταξά, θεωρεί ύψιστης και άμεσης προτεραιότητας την υπόθεση της αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας από τα συγκεκριμένα πρόσωπα. Βέβαια, αυτή δεν είναι μια πολιτική που θα πρέπει να αποδοθεί σε ένα δικτατορικό καθεστώς μόνον, που μάλιστα δεν ήταν και αντισημιτικό, όπως το αντίστοιχο φασιστικό καθεστώς της Ιταλίας ή το ναζιστικό της Γερμανίας¹⁵⁹. Η αφαίρεση της ιθαγένειας από άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα και κατέχουν ξένα διαβατήρια, είναι ένα γεγονός που παρατηρείται σε όλη αυτή την περίοδο, και θα δούμε αναλυτικά παρακάτω και σε άλλες περιπτώσεις. Αργότερα δε, κατά την περίοδο της Κατοχής, θα θεσμοθετηθεί η αφαίρεση της ιθαγένειας από αλλογενείς Έλληνες υπηκόους που χρησιμοποίησαν τουλάχιστον για μια πενταετία ξένα διαβατήρια ή πιστοποιητικά ξένης ιθαγένειας¹⁶⁰.

Η Ελληνο-ισπανική συμφωνία της 7^{ης} Απριλίου 1936 «περί αναγνώρισεως ως Ισπανών υπηκόων των μελών 144 Ισραηλιτικών οικογενειών βιουσών εν Ελλάδι».

Το Σεπτέμβριο του 1938, επί κυβερνήσεως Ι. Μεταξά, ο βασιλιάς Γεώργιος Β' κυρώνει με νόμο¹⁶¹ την Ελληνοϊσπανική Συμφωνία «περί αναγνώρισεως ως Ισπανών υπηκόων των μελών 144 Ισραηλιτικών οικογενειών βιουσών εν Ελλάδι» που επήλθε στις 7 Απριλίου 1936 μετά από ανταλλαγή διακοινώσεων μεταξύ της κυβέρνησης Κ. Δεμερτζή και του Ραμόν Αμπέλλα, έκτακτου απεσταλμένου και πληρεξούσιου υπουργού της Ισπανίας. Στη διακοίνωσή της η ελληνική κυβέρνηση βεβαιώνει ότι: «έμεινε σύμφωνος μεθ' Υμών όπως αναγνώριση ως Ισπανούς υπηκόους τας 144 οικογενείας (...) απαρτιζομένας εκ των προσώπων των ρητώς απαριθμωμένων εν τω περί ου ο λόγος πίνακι.» Ο συγκεκριμένος πίνακας αντικαθιστά «οριστικώς πάντα προηγουμένως συνταχθέντα συνεπεία συμφωνιών επελθουσών εν τω παρελθόντι» μεταξύ των δύο κυβερνήσεων και οι οποίες επειδή ποτέ δεν επικυρώθηκαν θεωρούνται ότι δεν ισχύουν.

Στο σημείο αυτό, προφανώς, αναφέρεται στη διπλωματική συμφωνία του 1916 μεταξύ Ελλάδας και Ισπανίας. Αυτή όμως δεν κυρώθηκε με νόμο και έτσι δεν αναγνωρίζεται ως τέτοια, ως δηλαδή μια συμφωνία που, κατά παρέκκλιση των διατάξεων που ισχύουν, αναγνωρίζει κάποιους ως Ισπανούς. Αντίθετα, θεωρείται εσωτερική διοικητική πράξη, με την οποία, κατόπιν έρευνας και σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, τακτοποιήθηκε το ζήτημα της ιθαγένειας προσώπων που επικαλούνται την ισπανική ιθαγένεια, αλλά επειδή είχαν

¹⁵⁹ Αντίθετα με το καθεστώς Μουσολίνι, που στις 17 Νοεμβρίου 1938 ψήφισε νόμο που απαγόρευε τους γάμους μεταξύ Εβραίων και αρείων και παράλληλα επέβαλε αυστηρούς οικονομικούς και πολιτικούς περιορισμούς στους Ισραηλίτες της Ιταλίας, ή αντίθετα με τους φυλετικούς Νόμους της Νυρεμβέργης της 15 Σεπτεμβρίου 1935 της ναζιστικής Γερμανίας, ο Ι. Μεταξάς δεν ψήφισε κανένα φυλετικό νόμο για τους Εβραίους της Ελλάδας και δεν ανακήρυξε τον αντισημιτισμό επίσημο δόγμα. Βλ. Μπερνάρ Πιερρόν, ο.π. σελ. 251-252.

¹⁶⁰ Με την προσθήκη της διάταξης του άρθρου 5 του Α.Ν. 2280/1940 στο άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856.

¹⁶¹ Πρόκειται για τον Α.Ν. 1320/12-4-1938.

θεωρηθεί ως πρώην οθωμανοί υπήκοοι, γράφτηκαν στα μητρώα, επειδή απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών. Από αυτούς άλλοι μεν αναγνωρίστηκαν ως Ισπανοί κι άλλοι όχι.¹⁶²

Στη βάση αυτής της συμφωνίας, το Σ.Ι. συνεδριάζει στις 11 Νοεμβρίου 1938 για να γνωματεύσει : «*Επειδή τα άρρενα μέλη των εν τω πινάκι οικογενειών είναι εγγεγραμμένα εις τα μητρώα και δέον να διαγραφώσιν ως Ισπανοί υπήκοοι*» και γνωμοδοτεί ότι είναι Ισπανοί υπήκοοι. Βέβαια, παρατίθεται ολόκληρος ο πίνακας που περιλαμβάνει και τις γυναίκες. Συνολικά πρόκειται για 144 οικογένειες, δηλαδή 508 άτομα. Μετά από τη σύμφωνη γνώμη του Σ.Ι. στην συνεδρίαση 229/15-11-1938, εκδόθηκε η αριθ. 4089/1938 απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, με την οποία κρίθηκαν ως αλλοδαποί, Ισπανοί υπήκοοι, μόνο τα πρόσωπα που αναφέρονταν στο συγκεκριμένο πίνακα¹⁶³ και συνεπώς διαγράφηκαν από τα μητρώα αρρένων.

Έλληνες Εβραίοι που επικαλούνται αλλοδαπή ιθαγένεια και είναι κάτοχοι ξένων διαβατηρίων.

Κατά την εξέταση των πρακτικών του Σ.Ι. παρατηρούμε ότι συχνά σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου παραπέμπονται υποθέσεις Ελλήνων Εβραίων που επικαλούνται αλλοδαπή ιθαγένεια, κυρίως αυστριακή, ιταλική ή πορτογαλική, και που αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο στην αρχή σε σχέση με το τέλος αυτής της περιόδου. Αρχικά δηλαδή, στα πλαίσια της πολιτικής αφομοίωσης αυτών των πληθυσμών, αμφισβητείται η εγκυρότητα της απόκτησης της ξένης υπηκοότητας, ενώ προς το τέλος του μεσοπολέμου, η επίκληση της ξένης υπηκοότητας εκ μέρους των Εβραίων οδηγεί στη διαγραφή τους από τα μητρώα αρρένων ως αλλοδαπών ή στην αφαίρεση της ιθαγένειάς τους.

Χαρακτηριστική της πρώτης πολιτικής είναι η περίπτωση Εβραίου, για τον οποίο το Επταμελές Συμβούλιο του Υπουργείου Εξωτερικών είχε γνωμοδοτήσει¹⁶⁴ ότι ήταν Έλληνας σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών, επειδή κατοικούσε στη Θεσσαλονίκη την 1^η Νοεμβρίου 1913. Ο επιτετραμμένος της Τσεχοσλαβικής Πρεσβείας ζήτησε επανεξέταση του ζητήματος της ιθαγένειάς του σύμφωνα με τη Ελληνο-Αυστριακή Συμφωνία του 1914-1915¹⁶⁵ των κατοίκων της Θεσσαλονίκης, πρώην Οθωμανών υπηκόων, που αναγνωρίζονταν ως Αυστο-ούγγροι, προσκομίζοντας τον από 26 Φεβρουαρίου 1329 (δηλ. 1913) οθωμανικό ιραδέ, με τον οποίο του παρέχεται η άδεια για την αποβολή της οθωμανικής ιθαγένειας¹⁶⁶ και την αποδοχή της αυστριακής. Το 1931 ο μεγαλύτερος γιος του¹⁶⁷ αναγνωρίστηκε ως Τσεχοσλοβάκος¹⁶⁸, επειδή συμπεριλαμβανόταν στον κατάλογο της Ελληνο-Αυστροουγγρικής

¹⁶² Σχετικά με αυτή βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν, 143/9-10-1934.

¹⁶³ Βλ. Ι. Σταθόπουλος – Β. Βαρδάκης, Η ελληνική ιθαγένεια, Αθήνα, 1953, σελ. 53.

¹⁶⁴ Στη συνεδρίαση του Επταμελούς Συμβουλίου του ΥΠΕΞ με αριθ. 284 .

¹⁶⁵ Υπήρχε πίνακας των κατοίκων Θεσσαλονίκης, πρώην Οθωμανών υπηκόων, που αναγνωρίζονταν ως Αυστροούγγροι υπήκοοι σύμφωνα με την 1914-1915 Συμφωνία Ελλάδας-Αυστροουγγαρίας. Το 1916 η Αυστροουγγρική Πρεσβεία στην Αθήνα ζήτησε με διακοίνωσή της στις 30/12 Φεβρουαρίου 1916 την αναγνώριση ως αυστριακών υπηκόων και της συζύγου και των ανήλικων τέκνων (κάτω των 24 ετών) των αναγνωρισθέντων το 1914 αυστριακών υπηκόων. Στη διακοίνωση αυτή όμως το ΥΠΕΞ απάντησε με το αριθ. 3197/2-3-1916 έγγραφό του ότι θα αναγνωρισθούν ως αυστριακοί υπήκοοι μόνο οι σύζυγοι των προσώπων που αναγράφονται στον πρώτο κατάλογο κι όχι τα ανήλικα τέκνα. Βλ. Σ.Ι. πρακτικά συν. 337/1931.

¹⁶⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 8 του Τουρκικού Νόμου για την Ιθαγένεια του 1869.

¹⁶⁷ Στη συνεδρίαση του Επταμελούς Συμβουλίου του ΥΠΕΞ με αριθ. 337/12-1-1931.

¹⁶⁸ Με τη Συνθήκη ειρήνης του Αγίου Γερμανού (28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου 1919) «οι διαφέροντες της πλειονότητας του πληθυσμού κατά τη φυλήν και την γλώσσαν δημόται χώρας αποτελούσης πρότερον μέρος της πρώην Αυστρο-Ουγγρικής Μοναρχίας δύνανται εντός εξ μηνών από της ενάρξεως της ισχύος της συνθήκης ταύτης να επιλέξωνται υπέρ της Ιταλίας, της Πολωνίας, της Ρουμανίας, του Σερβο-Κροατο-Σλοβενικού ή Τσεχοσλαβικού Κράτους, εφόσον η πλειονότης του εν τη χώρα ταύτη πληθυσμού αποτελείται εκ προσώπων

Συμφωνίας του 1914-1915. Το 1932, ο δεύτερος γιος του υπέβαλε στο δήμαρχο Θεσσαλονίκης δήλωση αποποίησης της ελληνικής ιθαγένειας, με το άρθρο 14 παρ. ε' του Α.Ν. 1856, επικαλούμενος Τσεχοσλαβική υπηκοότητα και η Γεν. Διοίκηση Μακεδονίας ζήτησε τη γνωμοδότηση του Σ.Ι., το οποίο αποφάνθηκε ότι ο πατέρας είναι Τσεχοσλοβάκος υπήκοος και ο γιος είναι Έλληνας, διότι για μεν τον πατέρα έχει δοθεί άδεια αποβολής της οθωμανικής υπηκοότητας με αυτοκρατορικό ιραδέ το 1913 και συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο της Ελληνο-Αυστροουγγρικής Συμφωνίας του 1914-1915, αλλά ο γιος, παρέμεινε οθωμανός, καθώς η οθωμανική άδεια αποβολής της ιθαγένειας, που δόθηκε στον πατέρα του, είναι αυστηρά προσωπική και δεν περιλαμβάνει τα ανήλικα τέκνα, ενώ ούτε και η αναγραφή του στον πρόσθετο κατάλογο της αυστροουγγρικής πρεσβείας είναι ισχυρή, καθώς δεν αναγνωρίζονται τα ανήλικα (κάτω των 24 ετών) τέκνα ως αυστριακοί. Έτσι όντας Οθωμανός την 1^η Νοεμβρίου 1913 που κατοικούσε στη Θεσσαλονίκη, απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια. Επίσης, το Σ.Ι. αναθεωρεί και την απόφαση του 1931 με την οποία ο μεγαλύτερος αδελφός κρίθηκε Τσεχοσλοβάκος και κρίνεται κι αυτός πλέον Έλληνας.

Αντίθετα, μετά το 1938, οι περισσότεροι κάτοχοι ξένων διαβατηρίων κρίνονται αλλοδαποί ή χάνουν την ελληνική ιθαγένεια. Μάλιστα, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση, που η κατοχή ξένου διαβατηρίου και η κτήση ξένης υπηκοότητας, ειδικά όταν συνδέεται με αναχώρηση από την Ελλάδα, έχει ως αποτέλεσμα το Σ.Ι. να εισηγείται με τρόπο αντιφατικό, δηλαδή να κριθούν ως αλλοδαποί υπήκοοι που δεν απέκτησαν ποτέ την ελληνική ιθαγένεια «ή άλλως» ότι απέβαλαν την ελληνική ιθαγένεια ως «εγκαταλιπόντες το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου» και να γνωμοδοτεί τελικά με τον ίδιο τρόπο¹⁶⁹. Μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις το Σ.Ι. προβαίνει σε αντισημιτικά και ειρωνικά σχόλια : «Αλλά ο πολυμήχανος ισραηλίτης δεν κατέλιπε τον αγώνα της οπωσδήποτε και δι' οίων δήποτε μέσων πολιτοποιήσεώς του». Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε αυτή την πρακτική ως «προεξαγγελτική» για το άρθρο 5 του Α.Ν. 2280/1940, με το οποίο στερούνται την ελληνική ιθαγένεια όσοι αλλογενείς χρησιμοποιούν ξένα πιστοποιητικά ιθαγένειας ή διαβατήρια για περισσότερο από μια πενταετία.

Υπάρχει βέβαια και η περίπτωση που ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος ζητά αρχικά την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας και στη συνέχεια επαναχωρεί και ζητά την αναγνώρισή του ως Έλληνα. Ρωμανιώτης Εβραίος που γεννήθηκε το 1900 στα Γιάννενα¹⁷⁰ και κατά την κατάληψη της πόλης και την υπογραφή της Συνθήκης των Αθηνών κατοικούσε μαζί με τον πατέρα του στην πόλη, το 1919 αναχώρησε για την Ιταλία και το 1923 υπέβαλε στο ελληνικό προξενείο στη Νάπολη δήλωση περί επιλογής υπέρ της οθωμανικής υπηκοότητας, σύμφωνα με τη Συνθήκη των Αθηνών. Ωστόσο, το 1931, ζήτησε με δύο αιτήσεις του την αναγνώριση της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Σεβρών *«περί της προστασίας των εν Ελλάδι μειονοτήτων»*, ως οθωμανός που γεννήθηκε στα Γιάννενα από γονείς που κατοικούσαν στην πόλη στις 8 Αυγούστου 1924. Το Σ.Ι. αποφάνθηκε ότι απέβαλε την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών, αφού επέλεξε την οθωμανική και μετέφερε την κατοικία του εκτός Ελλάδας, και έτσι δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως Έλληνας με τη Συνθήκη των Σεβρών.

Βλέπουμε λοιπόν ότι:

α) Οι Εβραίοι, συνεχίζοντας μια παράδοση που ξεκινά από την οθωμανική αυτοκρατορία με το καθεστώς των διομολογήσεων και της προστασίας από τις ξένες

ομιλούντων την ιδίαν γλώσσαν και εχόντων την αυτήν φυλήν προς τους ειρημένους δημότας». Βλ. και Πρακτικά Σ.Ι. συν. 62/23-12-1932).

¹⁶⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 227/1-11-1938, συν.250/13-4-1939, συν. 265/25-7-1939

¹⁷⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 60/8-12-1932.

ευρωπαϊκές δυνάμεις, που τους διευκολύνει επαγγελματικά και κυρίως εμπορικά, συνεχίζουν να ακολουθούν την ίδια πρακτική και στο νεοελληνικό κράτος. Προβάλλουν την ξένη υπηκοότητα, αν και οι περισσότεροι έχουν αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με την αθρόα πολιτοποίηση το 1913 με την ένταξη των Νέων Χωρών στο νεοελληνικό κράτος, ενώ τα παιδιά κάποιων από αυτούς ζητούν να υποβάλλουν δήλωση αποποίησης¹⁷¹ της ελληνικής ιθαγένειας. Κάποιοι από αυτούς ζητούν αργότερα να τους αναγνωρισθεί η ελληνική ιθαγένεια. Αυτό ίσως μαρτυρά τη σύγχυση, στην οποία βρίσκονται, βλέποντας τη Θεσσαλονίκη να αποσπάται από μια αυτοκρατορία και να μετατρέπεται από μοναδική έξοδο στη θάλασσα μιας τεράστιας ενδοχώρας σε ένα λιμάνι και μάλιστα περιφερειακό, του ελληνικού κράτους. Κάποιοι Εβραίοι μάλιστα επιλέγουν αρχικά την Οθωμανική υπηκοότητα, και αργότερα ζητούν την ελληνική.

β) Το ελληνικό κράτος, από τη μεριά του, παλινωδεί ως προς τη πολιτική που εφαρμόζει για τη ιθαγένεια. Έτσι, στην αρχή της περιόδου του μεσοπολέμου, εφαρμόζοντας πολιτική αφομοίωσης, αμφισβητεί την εγκυρότητα της ξένης υπηκοότητας και τους αναγνωρίζει ως Έλληνες. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι Εβραίοι που ζητούν την αναγνώριση ξένης υπηκοότητας, συνήθως Ιταλική, Ισπανική, Πορτογαλική ή Αυστριακή, στα πρώτα χρόνια του Μεσοπολέμου, θεωρούνται από το Σ.Ι. ως πρώην Οθωμανοί υπήκοοι που, επειδή κατοικούσαν στη Θεσσαλονίκη την 1^η Νοεμβρίου 1913, απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών¹⁷². Αντίθετα, αργότερα, κυρίως από το 1938, η κατοχή ξένου διαβατηρίου και ειδικά όταν συνδέεται με αναχώρηση από την Ελλάδα, έχει ως αποτέλεσμα, όπως είδαμε, την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας¹⁷³ ή τη διαγραφή τους από τα μητρώα αρρένων ως αλλοδαπών¹⁷⁴. Άλλωστε, όπως αναφέρεται σε πρακτικά του Σ.Ι. «*εάν είχε συνειδησιν της ελληνικής του ιθαγένειας*» δεν θα παρέμενε με ξένη υπηκοότητα¹⁷⁵.

¹⁷¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 31/5-5-1932, συν. 18/22-1-1932, συν. 33/24-5-1932

¹⁷² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 18/22-1-1932 (άτομο που επικαλείται Ιταλική υπηκοότητα), συν. 31/5-5-1932 (επικαλείται Ισπανική υπηκοότητα), συν. 33/24-5-1932 (επικαλείται Ισπανική υπηκοότητα), συν. 41/19-7-1932 (επικαλείται Πορτογαλική υπηκοότητα), συν. 67/7-2-1933 (επικαλείται αμερικανική υπηκοότητα), συν. 89/27-6-1933 (επικαλείται Ιταλική υπηκοότητα), συν. 121/14-2-1934 (επικαλείται βρετανική υπηκοότητα), συν. 146/1934 (δύο άτομα επικαλούνται Πορτογαλική υπηκοότητα και ένας Ιταλική) κ.α.

¹⁷³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 228/8-11-1938.

¹⁷⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 227/1-11-1938.

¹⁷⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 261/23-6-1939.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ ΠΟΛΕΜΟ (1940-1949)

«Τα γεγονότα του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου επηρέασαν τον θεσμόν της ιθαγενείας, ο οποίος υπέστη σοβαράς μεταβολάς και ουσιώδη αναθεώρησιν, ως προς την φύσιν και την θεμελίωσιν αυτού¹⁷⁶», τονίζεται σε ένα από τα εγχειρίδια για την ελληνική ιθαγένεια.

Έτσι, το 1940, επί ποδός πολέμου, το καθεστώς Μεταξά επεξεργάζεται την τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων για την ιθαγένεια¹⁷⁷ και την εισαγωγή για πρώτη φορά των διοικητικών μέτρων α) της στέρησης της ελληνικής ιθαγενείας και β) της έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια¹⁷⁸. Ο σκοπός των διατάξεων προφανής : *«Η κατά την διάταξιν ταύτην αφαιρέσεις της ελληνικής ιθαγενείας από του κτησαμένου ταύτην αλλογενοῦς, παρά τας σοβαράς αυτής συνεπειάς, δεν δύναται να θεωρηθῇ υπό νομικὴν ἔποψιν ως ποινή, ἢς οἱ ὅροι δεν συντρέχουσι δια ταύτην, ἀλλ' ἀποτελεῖ διοικητικὸν μέτρον σκοποῦν ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἐλληνικὴν πολιτείαν ἀπὸ ἐπικινδύνων ἢ μὴ ἐμπνεόντων ἐμπιστοσύνην προσώπων, ἀτίνα, στερούμενα ἐθνικῆς συνειδήσεως, δύνανται νὰ εἶναι ἐθνικῶς μάλλον ἐπιβλαβή, ὅταν διατηρῶσι τὴν ἐλληνικὴν ιθαγένειαν¹⁷⁹».*

Οι Έλληνες Εβραίοι, ως «αλλογενείς» και ως άτομα που, όπως είδαμε, συχνά για οικονομικούς λόγους επικαλούνται ξένη υπηκοότητα ή ταξιδεύουν με ξένα διαβατήρια, είναι από εκείνες τις ομάδες που απειλούνται περισσότερο από την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 23^α του Α.Ν. 1856¹⁸⁰ που ορίζει ότι μπορεί να στερηθούν την ελληνική ιθαγένεια οι αλλογενείς που χρησιμοποιούν επί μια πενταετία τουλάχιστον ξένα διαβατήρια ή πιστοποιητικά ξένης ιθαγενείας με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών μετά από γνώμη του Σ.Ι. Πρόκειται για ένα μέτρο που αποδεικνύει για ακόμη μια φορά τη διαφορετική αντιμετώπιση των αλλογενών από τους ομογενείς και τη μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκονται οι πρώτοι, καθώς το ελληνικό κράτος, ήδη με το Ν.120/1914, σε αντίθεση με το συγκεκριμένο μέτρο έχει αποδεχτεί την πολυϊθαγένεια των ομογενών μεταναστών¹⁸¹.

Το άλλο μέτρο που εισάγεται από το καθεστώς Μεταξά είναι η έκπτωση, που αφορά ομογενείς και αλλογενείς, αλλά όχι εκ γενετής Έλληνες, θεωρώντας εκ προοιμίου ότι αυτοί δεν είναι δυνατόν να προβούν σε πράξεις που επιφέρουν την έκπτωση, όπως οι ακόλουθες. Έτσι, αρχικά: α) *«η ενέργεια πράξεων αντιβαίνουσών εις την δημόσιαν τάξιν, την εσωτερικὴν ἢ εξωτερικὴν ασφάλειαν του Κράτους και εις το κοινωνικὸ καθεστῶς»,* β) *«η ενέργεια προς ὄφελος ξένου κράτους πράξεων ασυμβίβαστων προς τὴν ιδιότητα του Ἑλλήνος πολίτου και ἀντιθέτων προς τὰ συμφέροντα της Ελλάδος»* και γ) η λιποταξία, αποτελούν τις περιστάσεις για τις οποίες μπορεί να απαγγελθεί η έκπτωση.

¹⁷⁶ Απόσπασμα από την εισαγωγή του καθηγητή Διεθνούς Δικαίου της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών και της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών Σπ. Καλογερόπουλου-Στρατη, τον Αύγουστο του 1953 στο εγχειρίδιο Ελληνικής Ιθαγενείας των Ι. Σταθόπουλου – Β. Βαρδάκη, σελ. ιβ'.

¹⁷⁷ Πρόκειται για τον Α.Ν. 2280/1940 (ΦΕΚ 117/6-4-1940).

¹⁷⁸ Πρόκειται για τα άρθρα 5 και 6 του Α.Ν. 2280/1940, τα οποία προσθέτουν στον ΑΝ. 1857 τα άρθρα 23^α και 28^α αντίστοιχα. Για τη στέρηση και την έκπτωση ως διοικητικών μέτρων αναφερθήκαμε και στο Κεφάλαιο 1 της παρούσας εργασίας.

¹⁷⁹ Απόφαση του Β' Τμήματος του ΣτΕ αριθ. 466/1945

¹⁸⁰ Με το άρθρο 5 του Α.Ν. 2280/1940.

¹⁸¹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, ο.π. σελ. 85.

Το 1943, η κυβέρνηση Ι. Ράλλη της «Ελληνικής Πολιτείας» προσθέτει και τον όρο της «*αναξιοσύνης*¹⁸²». Το Σ.Ι. γνωμοδοτεί υπέρ της έκπτωσης για άτομα που «*ενέργησαν προς όφελος ξένου κράτους και δη εχθρικού με πράξεις ασυμβίβαστες με την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη και σε αντίθεση με τα συμφέροντα της Ελλάδος*»¹⁸³. Μετά την Απελευθέρωση, ο όρος «*Εθνική αναξιοσύνη*» αποτελεί αδίκημα που δικάζεται από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων και βαρύνει όσους συνεργάστηκαν «*μετά του εχθρού κατά τρόπον ανάξιον Έλληνας Πολίτου*» θίγοντας «*την Εθνικήν Αξιοπρέπειαν*» και διευκολύνοντας έτσι «*το έργον της κατοχής*»¹⁸⁴. Ωστόσο, κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, «*η αναξιοσύνη του Ν. 580/1943 είναι διάφορος και γενικωτέρα νομικώς της εννοίας της αναξιοσύνης της υπ' αριθμ. 6/1945 Συν.Πράξεως, διότι της πρώτης κρίνεται διοικητικώς το σύνολον της διαγωγής και αναξιοσύνης του πολίτου δια πάντα χρόνον, εν ώ η δευτέρα είναι ποινικόν αδίκημα δια τας πράξεις κατά την ξενικήν κατοχήν*» (ΣτΕ 2348/1947 και 1390/1948). Ακόμη σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ, η απαλλαγή από το δικαστήριο δωσιλόγων δεν δεσμεύει τη διοίκηση «*ήτις δύναται να εκτιμήση άλλως τα εφ' ων εστηρίχθη το δικαστήριον περιστατικά*», ενώ η καταδίκη σε δικαστήριο δωσιλόγων κάποιου ως «*ενόχου εθνικής αναξιοσύνης υποχρεώνει την διοίκεισιν συνεπεία του δεδικασμένου τούτου, εις την έκδοσιν αποφάσεως εκπτώσεως από της ελληνικής ιθαγενείας*» (ΣτΕ 1126/1948). Στο Συμβούλιο Ιθαγένειας δε, στην αριθ. 445/7.7.1944 συνεδρία, αναφέρεται και σε πρόσωπα που «*βαρύνονται με αντεθνικήν δράσιν κατά χρόνον προγενέστερον της Κατοχής ταύτης*»¹⁸⁵. Με έκπτωση παραπέμφθηκαν στη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο μόνο δύο Εβραίοι, από τους οποίους μόνον ο ένας τελικά έχασε την ελληνική ιθαγένεια¹⁸⁶, ενώ για τον δεύτερο εκφράστηκαν αμφιβολίες.

Είναι εύλογο μια χώρα σε εμπόλεμη κατάσταση να προστατεύεται από τους εξωτερικούς εχθρούς. Στον Εμφύλιο όμως, στα «εθνικώς επιβλαβή» άτομα συγκαταλέγονται πλέον και οι ιδεολογικοί εχθροί εγκαινιάζοντας έτσι μια μακρά περίοδο, που φτάνει μέχρι σχεδόν τη μεταπολίτευση, κατά την οποία ο ιδεολογικός εχθρός ταυτίζεται με τον εξωτερικό εχθρό και υπαγορεύεται από το φόβο του κομμουνιστικού κινδύνου. Η αρχή γίνεται σε μια δύσκολη φάση του Εμφυλίου από την κυβέρνηση Θεμ. Σοφούλη με το ΑΖ' Ψήφισμα του 1947 «*περί αποστερήσεως της ελληνικής ιθαγενείας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εν τω εξωτερικώ*»¹⁸⁷, με το οποίο μπορούν να αποστερηθούν την ελληνική ιθαγένεια Έλληνες πολίτες που ζουν προσωρινά ή μόνιμα στο εξωτερικό και οι οποίοι «*διαρκούσης της παρούσης ανταρσίας δρῶσιν αποδεδειγμένως αντεθνικώς ή ενισχύωσιν καθ' οιονδήποτε τρόπον τον κατά του κράτους διεξαγόμενον συμμαχικόν αγώνα*». Από τη μελέτη των πρακτικών του Σ.Ι. δεν βρέθηκαν Έλληνες Εβραίοι που να έχουν στερηθεί την ελληνική ιθαγένεια με αυτόν τον τρόπο¹⁸⁸, παρόλο που κάποιοι συμμετείχαν στις τάξεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και ήταν κομμουνιστές. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο δεν συμπεριλάβαμε στους πίνακες που ακολουθούν αυτόν τον τρόπο αποστέρησης της ελληνικής ιθαγένειας.

¹⁸² Με το άρθρο 2 του Ν. 580/1943. Βλ. και στο Αγγελική Παπάζογλου, «*Η έκπτωση της Ελληνικής Ιθαγένειας των Δωσιλόγων της Κατοχής (1940-1950)*» στην Επετηρίδα 2008-2009 του Π.Μ.Σ. Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία του Πανετίου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σελ. 93-113

¹⁸³ Βλ. ο.π. σελ. 107. Στο ίδιο άρθρο αναφέρονται επίσης οι βασικές μορφές που έλαβε η συνεργασία με τον εχθρό, όπως σταχυολογήθηκαν από τις γνωμοδοτήσεις του Σ.Ι.

¹⁸⁴ Άρθρο 4 του Α.Ν. 533/1945. Βλ. Αγγελική Παπάζογλου, «*Η έκπτωση της Ελληνικής Ιθαγένειας των Δωσιλόγων της Κατοχής (1940-1950)*» στην Επετηρίδα 2008-2009 του Π.Μ.Σ. Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία του Πανετίου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σελ. 93-113

¹⁸⁵ Βλ. Αγγελική Παπάζογλου, ο.π., σελ. 97.

¹⁸⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 469/21-8-1946.

¹⁸⁷ ΑΖ' Ψήφισμα της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής (ΦΕΚ 267/1947). Καταργήθηκε με το Ν.Δ. 4234/1962 (ΦΕΚ 116/30-7-1962) με το οποίο θεσπίστηκαν οι νέες βάσεις για την έκπτωση των προσώπων «των αντεθνικώς δρώντων» στο εξωτερικό. Έχουμε αναφερθεί σχετικά στο Κεφάλαιο 1 της παρούσας εργασίας.

¹⁸⁸ Σε μόνο μια περίπτωση Έλληνα Εβραίου μαχητή του ΕΛΑΣ, το 1957 το Σ.Ι. προτίμα την έκπτωση με το άρθρο 20 ΚΕΙ (συν. 691/1957, περίπτωση που θα δούμε ξεχωριστά στο επόμενο Κεφάλαιο).

Ενώ ο Εμφύλιος είναι σε εξέλιξη, το 1947 το Υπουργείο Εσωτερικών στέλνει εγκύκλιο¹⁸⁹ προς τους Γενικούς Διοικητές, Νομάρχες και Επαρχούς Μακεδονίας και Θράκης σχετικά με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και τη δυνατότητα εφαρμογής του κατά τη συγκεκριμένη περίοδο καθώς, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, *«πολλά πρόσωπα, βεβαρημένα δι' εγκληματικής και αντεθνικής δράσεως, ανεχώρησαν εξ Ελλάδος και κατέφυγον εις το Εξωτερικόν»*. Το νομοθετικό μέτρο με το οποίο αφαιρέθηκε στο Μεσοπόλεμο η ελληνική ιθαγένεια από τους «αλλογενείς», κατά κύριο λόγο μέλη μειονοτικών ομάδων, ώστε να επιτευχθεί εθνική ομοιομορφία και ομοιογένεια, τώρα εφαρμόζεται ξανά, αλλά με διαφορετικό σκοπό, την εθνικοποίηση των συνειδήσεων. Ο ορισμός του «αλλογενοῦς» πια αλλάζει και διευρύνεται, καθώς ως «αλλογενής» *«λογίζεται κι εκείνος όστις δια της αντεθνικής του δράσεως ιδία κατά την τελευταίαν πολεμικήν περίοδον απέδειξεν ότι στερείται Ελληνικής συνειδήσεως»*. Με τη συγκεκριμένη εγκύκλιο δίνεται η εντολή στις δημοτικές και κοινοτικές αρχές να συντάξουν σχετικό πιστοποιητικό για όλους όσους έφυγαν μέχρι 31 Μαρτίου 1946, στο οποίο θα αναφέρουν *«εάν ο αποδημήσας βαρύνεται με συνεργασία μετά του εχθρού κατά την διάρκεια της Κατοχής ή με αντεθνικάς ενέργειας κατά την μετέπειτα περίοδον»* εξισώνοντας τους εθνικούς εχθρούς και τους δωσίλογους με τους ιδεολογικούς εχθρούς. Δεν γνωρίζουμε εάν Έλληνες Εβραίοι ανήκαν σ' αυτούς τους καταλόγους, καθώς η διαγραφή τους γινόταν χωρίς να απαιτείται γνώμη του Σ.Ι..

Οι Έλληνες Εβραίοι που απέμειναν από το Ολοκαύτωμα και επέστρεψαν.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είναι αλληλένδετα συνδεδεμένος με την εφαρμογή της «Τελικής Λύσης» και το Ολοκαύτωμα (Shoah) των 6.000.000 Εβραίων. Στην Ελλάδα το ποσοστό των Εβραίων που εξοντώθηκαν¹⁹⁰ είναι - σε σύγκριση με το ποσοστό του συνολικού εβραϊκού πληθυσμού – μεταξύ των πρώτων στην Ευρώπη. Ολόκληρες περιοχές καθίστανται "Judenrein" («καθαρές» από Εβραίους, κατά τη ναζιστική ορολογία), ειδικά στη Θράκη, στη Μακεδονία, στην Ήπειρο και στα νησιά (εκτός της Ζακύνθου), όπου το ποσοστό φτάνει και στο 99% σε ορισμένες πόλεις. Η Θεσσαλονίκη, χάνει το 96% του εβραϊκού πληθυσμού, και τίποτα στη μεταπολεμική πόλη δεν θυμίζει τη «madre Israel». Η ελληνική εβραϊκή κοινότητα καθίσταται στο εξής και για πολλά χρόνια «αόρατη» για την ελληνική κοινωνία και την επίσημη ιστορία.

«Αόρατη» επίσης και η συμμετοχή των Ελλήνων Εβραίων στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο¹⁹¹ και στην Εθνική Αντίσταση¹⁹², στις τάξεις κυρίως του ΕΛΑΣ. Για χρόνια αποσιωπάται

¹⁸⁹ Το με αρ. πρωτ. 949/14-3-1947 έγγραφο του Υπουργείου Εσωτερικών. (Βλ. Ι. Σταθόπουλος – Β. Βαρδάκης, σελ. 230-231).

¹⁹⁰ Τα ποσοστά ποικίλλουν: Ο Μ. Μαζάουερ αναφέρει ότι «ίσως το 90% των Ελληνοεβραίων σκοτώθηκαν παρόλο που είναι δύσκολο να βρεθούν ακριβείς αριθμοί, αφού δεν υπάρχουν επακριβείς λεπτομέρειες ούτε για το πόσοι Εβραίοι υπήρχαν στην Ελλάδα όταν άρχισαν οι εκτοπίσεις ούτε για το πόσοι ξέφυγαν ή επέζησαν από τα στρατόπεδα. "όταν ξέσπασε ο πόλεμος υπήρχαν 70.000-80.000 Εβραίοι στην Ελλάδα, από τους οποίους πάνω από 50.000 ζούσαν στη Θεσσαλονίκη. Λιγότεροι από 10.000 επέζησαν». Στην ουσία θεωρώντας ότι εξοντώθηκε περίπου το 70%. Βλ. Μ. Mazower, Στην Ελλάδα του Χίτλερ, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1994. σελ. 285. Ο Χάγκεν Φλάϊσερ ανεβάζει το ποσοστό στο 83% (60.000 εξοντώθηκαν σε σύνολο 72.000 ανθρώπων. Βλ. εισήγηση Hagen Fleischer, Greek Jewry and Nazi Germany: The Holocaust and its antecedents, στο συλλογικό τόμο του Α' Συμποσίου της Εταιρείας Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, «Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια», Γαβριηλίδης, Αθήνα 1995, σελ. 199. Τέλος, σύμφωνα με το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο (Κ.Ι.Σ.) Ελλάδας το ποσοστό απωλειών ανέρχεται στο 86% (σε σύνολο 77.377 Εβραίων πριν το γερμανικό διωγμό, οι εναπομείναντες είναι μόνο 10.228 άτομα), στην έκδοση του Κ.Ι.Σ. Ελλάδας με τη Γ.Γ. Νέας Γενιάς «Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, Μνημεία και μνήμες», σελ. 199.

¹⁹¹ Όταν ξέσπασε ο πόλεμος, περίπου 13.000 Εβραίοι – απόστρατοι, εθελοντές και επίστρατοι – εντάχθηκαν ως στρατιώτες και υπαξιωματικοί στον ελληνικό στρατό και διακρίθηκαν για τον ηρωισμό τους, όπως ο συνταγματάρχης Μορδοχάιος Φριζής. Βλ. Steven Bowman, Η Αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα, μεταφρ. Ισαάκ Μπενμαγιόρ, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα, 2012, σελ. 24.

και συντηρείται από την εδραιωμένη αντίληψη στην ελληνική κοινωνία ότι οι Εβραίοι δεν πολεμούν. Η απαλλαγή από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις είναι ένα από τα επιχειρήματα για την έλλειψη εθνικού φρονήματος των Εβραίων. Επιπλέον, η μονόπλευρη θέαση της ιστορίας, που παρουσιάζει τους Εβραίους μόνο ως θύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έχει συμβάλει στο να εκτοπιστεί από τη συλλογική ιστορική μνήμη η συμμετοχή τους στον ένοπλο αγώνα¹⁹³.

Δεν είναι αντικείμενο της παρούσας εργασίας οι λόγοι για τους οποίους το ποσοστό των διασωθέντων είναι τόσο μικρό ή με ποιους τρόπους οργανώθηκε η διάσωση. Αξίζει όμως να ασχοληθούμε με τη μεταχείριση που έτυχαν στην Κατοχή οι Εβραίοι που ζούσαν στην Ελλάδα και παράλληλα διατήρησαν και στον Μεσοπόλεμο την ξένη υπηκοότητα που διέθεταν ήδη από την οθωμανική αυτοκρατορία. Στους περίπου 500 Εβραίους Τούρκους υπηκόους, από τους οποίους οι 200 ζούσαν στη Μακεδονία και στη Θράκη, επιτράπηκε να πάνε στην ουδέτερη Τουρκία κι από εκεί οι περισσότεροι προωθήθηκαν στη Συρία και αρκετοί στην Παλαιστίνη. Οι Ιταλοί υπήκοοι, ως σύμμαχοι των Γερμανών, στάλθηκαν στην Αθήνα που ανήκε στην ιταλική ζώνη κατοχής υπό την επίβλεψη του ιταλικού προξενείου. Οι Πορτογάλοι υπήκοοι συνελήφθησαν στις 25 Μαρτίου 1944 στην Αθήνα και στάλθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Οι 380 Ισπανοί υπήκοοι παρουσιάστηκαν αυτοβούλως στη Γκεστάπο, πιστεύοντας ότι οι γερμανικές αρχές θα τους στείλουν στη Ισπανία. Αυτοί αρχικά στάλθηκαν στο στρατόπεδο Μπέργκεν-Μπέλσεν και μετά στη Βαρκελώνη κι από εκεί στην Καζαμπλάνκα, όπου προστέθηκαν κι άλλοι 400 Ισπανοί υπήκοοι, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν Εβραίοι της Θεσσαλονίκης που είχαν εγκατασταθεί στη Γαλλία. Κάποιοι από αυτούς στάλθηκαν στο στρατόπεδο Νουζειράτ, νότια της Γάζας. Μετά την Απελευθέρωση, οι ελληνικές αρχές, θεωρώντας ότι είχαν συνεργαστεί με τις κατοχικές δυνάμεις, δεν τους επέτρεψαν να επιστρέψουν¹⁹⁴. Η ελληνική κυβέρνηση αρνείται, μετά την Απελευθέρωση, να αποκτήσουν άδειες επιστροφής οι Εβραίοι που έζησαν στην Ελλάδα χωρίς να γίνουν Έλληνες υπήκοοι, κυρίως πρώην κάτοικοι Θεσσαλονίκης, και, όπως θα δούμε κι από πρακτικά του Σ.Ι., διαγράφονται κι αυτοί που τυχόν ήταν εγγεγραμμένοι.

Αλλά κι όσους επέστρεψαν μετά την Απελευθέρωση τους περίμενε η πίκρα της επιστροφής. Βρήκαν ξένους ιδιοκτήτες στα σπίτια και στα μαγαζιά τους, λίγους εναπομείναντες συγγενείς και μια χώρα σε εμφύλιο πόλεμο. Παράλληλα, στο διάστημα 1948-1949 οργανώνεται με τη βοήθεια του Εβραϊκού Πρακτορείου ή της JOINT, το μεγαλύτερο κύμα μετανάστευσης προς την Παλαιστίνη (1948-1951). Οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν αντιδρούν στην προοπτική αναχώρησης των Ελλήνων Εβραίων για την Παλαιστίνη, ενώ μερικές φορές διευκολύνουν την κατάσταση, προσποιούμενες ότι δεν αντιλαμβάνονται τη μεγάλη επιχείρηση κρυφής μετανάστευσης που γίνεται στο ελληνικό έδαφος¹⁹⁵.

Για τους Έλληνες Εβραίους λοιπόν εκδίδεται η αριθμ.621/4-8-1949 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου¹⁹⁶ με την οποία εγκρίνεται η αναχώρηση από την Ελλάδα «των Ελληνικής υπηκοότητος στρατευσίμων (υπηρετούντων και μη) Ισραηλιτών εις το Κράτος του Ισραήλ, εφ' όσον ούτοι ήθελον παραλάβει μεθ' εαυτών και άπαντα τα μέλη της οικογενείας των, και δηλώσωσι τόσον ούτοι όσον και ταύτα ότι δεν πρόκειται να επανέλθωσιν εις την Ελλάδα και ότι επιθυμούν να αποβάλωσι την Ελληνικήν υπηκοότητα». Η δήλωσή τους, που υποβάλλεται στο Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως, δεν ανακαλείται και ο Υπουργός Εσωτερικών

¹⁹² Από 650 – 1.000 περίπου Εβραίοι μαχητές σε ένα σύνολο 30.000 ανταρτών. Βλ. Steven Bowman, Η Αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα, μεταφρ. Ισαάκ Μπενμαγιόρ, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα, 2012, σελ. 26.

¹⁹³ Βλ. Steven Bowman, Η Αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα, μεταφρ. Ισαάκ Μπενμαγιόρ, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα, 2012, σελ. 18.

¹⁹⁴ Βλ. Ι. Σιμπή-Κ. Λάμψα, Η ζωή απ' την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948), Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σελ. 118-121.

¹⁹⁵ Βλ. Ι. Σιμπή-Κ. Λάμψα, ο.π., σελ. 159.

¹⁹⁶ Βλ. Ι. Σταθόπουλος – Β. Βαρδάκης, ο.π. σελ. 195-196.

εκδίδει απόφαση αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας και εντολή διαγραφής από τα μητρώα αρρένων. Το διαβατήριο (ατομικό ή ομαδικό) εκδίδεται από το Υπουργείο Εσωτερικών. Ακριβώς η ίδια διαδικασία είχε προηγηθεί τον Δεκέμβριο του 1948 για τους Αρμένιους¹⁹⁷ που είχαν ελληνική ιθαγένεια. Το τελευταίο αυτό νομοθετικό μέτρο δίνει το τελειωτικό χτύπημα στις εναπομείνουσες εβραϊκές κοινότητες που είχαν αποδεκατιστεί στην Κατοχή.

Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας των Ελλήνων Εβραίων στην περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου μέσα από τα Πρακτικά του Συμβουλίου Ιθαγενείας.

Στη συνέχεια, θα δούμε τα αριθμητικά στοιχεία που συλλέξαμε από τη μελέτη των πρακτικών του Σ.Ι. για την Κατοχή και τον Εμφύλιο, όπως και ορισμένες ενδιαφέρουσες και χαρακτηριστικές υποθέσεις.

Συνολικά, για τη συλλογή και καταγραφή των στοιχείων των Πινάκων που ακολουθούν εξετάσαμε τους τόμους 10 έως και 16 των Πρακτικών του Σ.Ι. που αναφέρονται στα έτη 1940 έως και 1949 και περιλαμβάνουν 289 συνεδριάσεις στις οποίες εξετάστηκαν 1.574 υποθέσεις που αφορούσαν 2.387 άτομα.

Συγκεκριμένα, στον Πίνακα 4 δίνουμε μια γενική εικόνα των συνεδριάσεων του Σ.Ι. στην περίοδο αυτή της Κατοχής και του Εμφυλίου. Στον Πίνακα 5 θα δούμε μια γενική εικόνα των απωλειών της ελληνικής ιθαγένειας ανά νομική βάση. Στον Πίνακα 6 την εικόνα των υποθέσεων και της απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους. Τέλος, στον Πίνακα 7 δίνονται στοιχεία των Ελλήνων Εβραίων που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια την ίδια περίοδο και αφορούν την ηλικία, το φύλο, τον τόπο καταγωγής, τον τόπο προορισμού και την ημερομηνία αναχώρησής τους από την Ελλάδα.

¹⁹⁷ Με την αριθμ. 1075/9-12-1948 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου. Βλ. ο.π. σελ. 195.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ ΤΟΥ Σ.Ι. ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ & ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΠΟΒΟΛΕΣ (άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, άρθρο 23 Α.Ν. 1856, άρθρο 25 Α.Ν. 1856)			ΣΤΕΡΗΣΗ άρθρο 23 ^α Α.Ν. 1856 (άρθρο 5 Α.Ν. 2280/1940)			ΕΚΠΤΩΣΗ άρθρο 28 ^α Α.Ν. 1856 (άρθρο 6 Α.Ν. 2280/1940)		
				ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ
1940	51	522	719	313	462	4	5	5	5			
1941	26	233	287	121	127	7	0	0	0			
1942	41	283	432	32	56	42	2	2	2			
1943	29	84	123	6	14	11	3	5	3	8	9	0
1944	12	31	47	1	4	0	1	1	0	4	4	0
1945	10	14	29	0	0	0	1	1	0	1	1	0
1946	25	101	154	3	3	2	3	3	1	28	33	1
1947	41	162	234	0	0	0	4	4	0	24	31	0
1948	20	68	220	1	1	1	0	0	0	8	14	0
1949	34	76	142	0	0	0	0	0	0	12	13	0
ΣΥΝΟΛΟ	289	1574	2387	477	667	67	19	21	11	85	105	1

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΑΠΟΒΟΛΗΣ - ΣΤΕΡΗΣΗΣ & ΕΚΠΤΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

ΕΤΟΣ	ΑΠΟΒΟΛΗ -ΑΡΘΡ. 4 Δ/γμα 1927				ΑΡΘΡΟ 25 Α.Ν. 1856	ΑΡΘΡΟ 23 Α.Ν.1856	ΣΤΕΡΗΣΗ ΑΡΘΡΟ 23α Α.Ν. 1856 (άρθρο 5 Α.Ν. 2280/1940) ΑΤΟΜΑ	ΕΚΠΤΩΣΗ ΑΡΘΡΟ 28 ^α Α.Ν.1856 (άρθρο 6 Α.Ν. 2280/1940) ΑΤΟΜΑ
	ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ					
	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ				
1940	237	256	8	135	0	1	5	0
1941	113	119	0	0	0	8	0	0
1942	26	50	0	0	1	5	2	0
1943	4	12	0	0	0	0	5	9
1944	1	4	0	0	0	0	1	4
1945	0	0	0	0	0	0	1	1
1946	3	3	0	0	0	0	3	33
1947	0	0	0	0	0	0	4	31
1948	1	1	0	0	0	0	0	14
1949	0	0	0	0	0	0	0	13
ΣΥΝΟΛΟ	385	445	8	135	1	14	21	105

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΑΠΩΛΕΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

ΕΤΟΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΠΟΒΟΛΗ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ					ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ		ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΞΕΝΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ	ΔΗΛΩΣΗ ΑΠΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΔΙΑΓΡΑΦΗ ΩΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ (άτομα)	ΕΚΠΤΩΣΗ Άρθρο 28 ^α Α.Ν. 1856
			ΑΡΘΡΟ 4 Δ/γμα 1927				ΑΡΘΡΟ 23 Α.Ν. 1856	ΑΡΘΡΟ 23α Α.Ν. 1856	ΨΗΦΙΣΜΑ ΛΖ'				
			ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ								
			ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ							
1940	35	44	3	3	1	1	0	5	0	2	0	23	0
1941	20	35	2	6	0	0	1	0	0	0	0	22	0
1942	84	126	20	42	0	0	0	2	0	0	0	39	0
1943	25	47	3	11	0	0	0	3	0	0	0	10	0
1944	2	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
1945	1	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1946	6	6	2	2	0	0	0	1	0	0	0	0	1
1947	4	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1948	3	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1949	3	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	183	284	31	65	1	1	1	11	0	2	0	95	1

Πριν να παραθέσουμε τα συμπεράσματα με βάση τους πίνακες, θα θέλαμε να κάνουμε δύο γενικές παρατηρήσεις: α) στην παρούσα περίοδο δεν έχουν καταμετρηθεί οι στερήσεις ιθαγένειας με το ΛΖ΄ Ψήφισμα, που από τα πρακτικά του Σ.Ι. φαίνεται ότι δεν αφορούν καθόλου τους Έλληνες Εβραίους, β) ουσιαστικά στην περίπτωση των Ελλήνων Εβραίων, φαίνεται από τα πρακτικά του Σ.Ι., ότι έχουμε απώλεια της ιθαγένειάς τους μόνο μέχρι το 1943, οπότε και ουσιαστικά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού των Ελλήνων Εβραίων οδηγείται προς εξόντωση στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Από την εξέταση, τώρα, των παραπάνω πινάκων παρατηρούμε γενικά τα εξής:

- Από τους Πίνακες 4 και 6, εξετάζοντας τις υποθέσεις αποβολή - στέρησης και έκπτωσης σε σχέση με το σύνολο των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν για γνωμοδότηση στο Σ.Ι. σε όλη αυτή την εποχή, παρατηρούμε ότι σε ένα σύνολο 1574 υποθέσεων: α) οι 477 αφορούν σε υποθέσεις αποβολής της ιθαγένειας (με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και τα άρθρα 23 και 25 του Α.Ν. 1856), δηλ. ένα ποσοστό 30,3% και από αυτές οι 32 αφορούν σε Εβραίους, δηλ. ένα ποσοστό 2%, β) μόνο οι 19 αφορούν σε υποθέσεις στέρησης ιθαγένειας, δηλ. ένα ποσοστό 1,2%, και από αυτές οι 11 αφορούν σε Εβραίους, δηλ. ένα ποσοστό 0,6%, και γ) οι 85 υποθέσεις αναφέρονται σε έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια, δηλ. ένα ποσοστό 5,4%, και από αυτές η 1 μόνο αφορά σε έκπτωση Εβραίου, δηλ. σε ποσοστό 0,06%.

Γενικά, το 36,9% των υποθέσεων στην περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου, αφορούν σε απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας με έναν από τους τρεις τρόπους, αποβολή, στέρηση ή έκπτωση (χωρίς να έχουμε υπολογίσει το ΛΖ΄ Ψήφισμα). Επίσης το 2,66% επί του γενικού συνόλου αφορούν σε απώλειες Εβραίων, που αντιστοιχεί όμως στο 66% των καταμετρημένων στο συγκεκριμένο πίνακα υποθέσεων απώλειας.

- Από τον Πίνακα 4, εξετάζοντας με βάση τα άτομα που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια, παρατηρούμε ότι σε σύνολο 2.387 ατόμων που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι.: α) οι 667 αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια, δηλ. ένα ποσοστό 27,9%, και από αυτούς οι 67 είναι Εβραίοι, δηλ. ένα ποσοστό 10%, β) οι 21 στερούνται την ελληνική ιθαγένεια, δηλ. 0,87%, και από αυτούς οι 10 είναι Εβραίοι, δηλ. ένα ποσοστό, 47,6%, και γ) οι 105 εκπίπτουν από την ελληνική ιθαγένεια, δηλ. ένα ποσοστό 4,4% και από αυτούς μόνον 1 είναι Εβραίος (0,9%).

Γενικά, το 33,2% περίπου των ατόμων που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. έχασαν την ελληνική ιθαγένεια με έναν από τους τρεις τρόπους, αποβολή, στέρηση ή έκπτωση. Επίσης το 3,24% επί του γενικού συνόλου αφορούν σε απώλειες Εβραίων, που αντιστοιχεί όμως στο 58,5% των ατόμων που απώλεσαν την ελληνική ιθαγένεια.

- Από το συνδυασμό των Πινάκων 5 και 6, εξετάζοντας στην περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου τις υποθέσεις που αφορούν μόνο σε αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος 1927, παρατηρούμε ότι α) σε σύνολο 393 υποθέσεων (385 ατομικές υποθέσεις αποβολής και 8 ομαδικές υποθέσεις αποβολής) οι 32 αφορούν Εβραίους, δηλ. περίπου το 8%, και β) σε σύνολο 580 ατόμων που χάνουν ως «αλλογενείς» την ελληνική ιθαγένεια (445 άτομα που χάνουν σε ατομικές υποθέσεις αποβολής και 135 άτομα που χάνουν σε ομαδικές υποθέσεις αποβολής), οι 66 είναι Εβραίοι, δηλ. περίπου το 11,4%.
- Από ο συνδυασμό των Πινάκων 4 και 6, παρατηρούμε ότι σε σύνολο 1.574 υποθέσεων που παραπέμπονται στο Σ.Ι. αυτήν την περίοδο, οι 183 μόνο αφορούν σε Έλληνες Εβραίους (11,6%). Από αυτές τις 183 υποθέσεις που εισάγονται στο Σ.Ι. οι

141 αφορούν σε αποβολή και αποστέρηση της ελληνικής ιθαγένειας ή σε διαγραφή τους ως αλλοδαπών, δηλαδή ένα ποσοστό 77%.

- Δεν υπάρχει ομαδική αποβολή αυτή την περίοδο που να αφορά σε Εβραίους αλλογενείς. Μόνο ένας Εβραίος από την Ξάνθη συμπεριλαμβάνεται σε μια ομαδική απόφαση αποβολής ιθαγένειας το 1940¹⁹⁸, ενώ οι υπόλοιπες ομάδες αλλογενών αποβάλλουν την ελληνική ιθαγένεια σε 8 ομαδικές αποβολές των 135 ατόμων συνολικά.
- Οι περισσότεροι Έλληνες Εβραίοι αποβάλλουν την ελληνική ιθαγένεια το 1942. Αποβάλλουν 42 «αλλογενείς» Έλληνες Εβραίοι σε σύνολο 50 «αλλογενών» που αποβάλλουν την ελληνική ιθαγένεια την ίδια χρονιά (δηλ. σε ποσοστό 84%).
- Η έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια δεν φαίνεται να αφορά τους Εβραίους, αφού στα συνολικά 105 άτομα μόνον ένας Εβραίος χάνει την ελληνική ιθαγένεια με αυτόν τον τρόπο.
- Αντίθετα, η στέρηση με το άρθρο 23^α του Α.Ν. 1856 φαίνεται να αφορά σχεδόν αποκλειστικά Εβραίους, αφού αυτοί είναι αλλογενείς που συχνά και κατά παράδοση, όπως είδαμε, έχουν κι άλλη υπηκοότητα την οποία κατά περίπτωση επικαλούνται και ταξιδεύουν με ξένα διαβατήρια. Έτσι, το 1940 όλα τα άτομα που χάνουν με αυτόν τον τρόπο είναι Εβραίοι. Στο σύνολο δε των ατόμων σχεδόν το 50% είναι Εβραίοι.
- Εντύπωση προκαλεί στον Πίνακα 6, η διαγραφή 95 Εβραίων ως αλλοδαπών από το 1940-1943.
- Από το Μάιο του 1942 έχουμε πολλές αποφάσεις που κρίνονται ως αλλοδαποί όσοι δεν κατοικούσαν στις Ν. Χώρες. Διαγράφονται ως αλλοδαποί 95 άτομα μόνο ως το 1943. Φαίνεται ότι αυτές οι αποφάσεις αποτελούν μέρος ενός γενικότερου σχεδιασμού, καθώς την ίδια περίοδο κρίνονται ως αλλοδαποί και οι Κιρκάσιοι (καθώς το άρθρο 5 του Δ/τος του 1927 καταργήθηκε με το άρθρο 7 του Α.Ν. 2280/1940) και οι Αρμένιοι (με το άρθρο 11 του Α.Ν. 2280/1940).

Στη συνέχεια θα δούμε τον Πίνακα 7 στον οποίο περιλαμβάνονται οι Έλληνες Εβραίοι που αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και παράλληλα δίνονται στοιχεία σχετικά με την ηλικία, το φύλο, την καταγωγή, την οικογενειακή τους κατάσταση, το χρόνο αναχώρησής τους από την Ελλάδα και τον τόπο του προορισμού τους.

¹⁹⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 296/30-1-1940.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7:

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΠΟΥ ΧΑΝΟΥΝ ΤΗΝ Ε.Ι. ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 4 ΤΟΥ Δ/τος 1927 ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ & ΣΤΟΝ ΕΜΦΥΛΙΟ

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΦΥΛΟ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝ. ΕΓΓΡΑΦΗΣ	ΗΜΝΙΑ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗΣ	ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
1940	292/2-1-1940	1899	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1917	ΦΙΛΙΠ/ΠΟΛΗ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		
1940	292/2-1-1940	1915	A	Δ. ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ				γεννήθηκε στο εξωτερικό (Αλεξάνδρεια) και είναι μόνιμος κάτοικος εξωτερικού - κατά πλειοψηφία απόφαση
1940	296/30-1-1940	ΑΓΝΩΣΤΟ	A	Δ. ΞΑΝΘΗΣ	ΠΡΟ ΕΤΩΝ	ΤΟΥΡΚΙΑ	Χ	σε ομαδική απώλεια 21 μουσουλμάνων
1940	305/2-4-1940	1917	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1920	ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΥΙΑ		
1941	343/14-1-1941	1919	A	Δ. ΞΑΝΘΗΣ	1930	ΓΑΛΛΙΑ		ανυπότακτος, δεν κατέλειπε ακίνητη περιουσία την κινητή την πήρε μαζί του
1941	343/14-1-1941	1919	A	Δ. ΞΑΝΘΗΣ	1930	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ανυπότακτος, δεν κατέλειπε ακίνητη περιουσία την κινητή την πήρε μαζί του
1941	343/14-1-1941	1905	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1932	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	Πρόκειται για τα μέλη της ίδιας οικογένειας. Είναι η πρώτη φορά που αναφέρονται μαζί με το σύζυγο, η σύζυγος, η ανήλικη κόρη και η πεθερά.
1941	343/14-1-1941	1908	Θ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1932	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1941	343/14-1-1941	1933	Θ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1932	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1941	343/14-1-1941	1875	Θ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1932	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	370/27-1-1942	1890	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1918 ή 1920	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ - ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ		ανυπότακτος - πούλησε το πατρικό του σπίτι στη Θεσσαλονίκη, εγκαταστάθηκε μόνιμα στις Βρυξέλλες και παντρεύτηκε εκεί.
1942	371/3-2-1942	1880	A	Δ. ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΒΑΡΝΑ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	Χ	πρόκειται για πατέρα και γιο, που απέκτησαν τη βουλγαρική υπηκοότητα και από το 1927/1928 έπαψαν να πληρώνουν το τέλος πιστοποιητικού ιθαγενείας και διέκοψαν σχέσεις με το προξενείο
1942	371/3-2-1942	1914	A	Δ. ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΒΑΡΝΑ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	Χ	
1942	372/10-2-1942	1884	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1914 ή 1915	ΑΓΝΩΣΤΟΣ	Χ	επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη το 1923-1924 και αναχώρησε ξανά χωρίς να επανέλθει

1942	372/10-2-1942	1883	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1927	ΤΕΛ-ΑΒΙΒ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	η οικογένειά του τον ακολούθησε τον επόμενο χρόνο - εκποίησε την περιουσία του
1942	373/17-2-1942	1858	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1915	ΜΑΣΣΑΛΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	πατέρας και γιος - επί 25ετία δεν γράφτηκαν στα Προξενικά Μητρώα
1942	373/17-2-1942	1901	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1915	ΜΑΣΣΑΛΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	
1942	373/17-2-1942	1891	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1919	ΜΑΣΣΑΛΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ		παντρεύτηκε στη Μασσαλία - δεν ήρθε σε επαφή με την Ελληνική Προξενική Αρχή
1942	378/24-3-1942	1911	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1933	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	πατέρας και γιος - εκποίησαν μιαν οικίαν - ένορκες βεβαιώσεις αναχώρησης από το Πρόεδρο της Ισραηλ. Κοινότητας και έναν εβραίο έμπορο
1942	378/24-3-1942	1879	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1933	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	378/24-3-1942	1868	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1925	ΜΑΣΣΑΛΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	δεν ήρθε σε επαφή με την Ελληνική Προξενική Αρχή
1942	379/31-3-1942	1916	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	συγγενείς α' βαθμού - αναχώρησαν με κανονικό ελληνικό διαβατήριο - εκποίησαν κινητή και ακίνητη περιουσία - για τους 6 από αυτούς ανακλήθηκε η αποβολή το 1945 (συν. 455/6-7-1945)
1942	379/31-3-1942	1876	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1880	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1906	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1913	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1918	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1924	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΚΩΝ/ΠΟΛΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1906	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942	1914	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1927	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	379/31-3-1942		A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1920	ΜΑΣΣΑΛΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ		
1942	384/26-5-1942	1889	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1924	ΓΑΛΛΙΑ		ο πατέρας του Πορτογάλος υπήκοος
1942	384/26-5-1942	1911	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1940	ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ-ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	κατέθεσε δήλωση ότι αναχωρεί για Παλαιστίνη χωρίς πρόθεση επανόδου - στα Ιεροσόλυμα απέκτησε Ισπανική ιθαγένεια
1942	390/14-7-1942	1917	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1938	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	1900	A	Δ. ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ	1922	ΤΟΥΡΚΙΑ		το 1922 υπηρετούσε στον ελληνικό στρατό και παρέμεινε στην Τουρκία όπου παντρεύτηκε και απέκτησε την τουρκική ιθαγένεια
1942	397/1-9-1942	1875	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	μέλη της ίδιας οικογένειας
1942	397/1-9-1942	1913	A	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	

1942	397/1-9-1942	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	1882	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	1910	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1942	397/1-9-1942	1916	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	μέλη της ίδιας οικογένειας
1942	397/1-9-1942	1913	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1934	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ		
1942	398/8-9-1942	1869	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1917	ΠΑΡΙΣΙ	Χ	
1942	398/8-9-1942	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1917	ΠΑΡΙΣΙ	Χ	μέλη της ίδιας οικογένειας - ο πατέρας απέκτησε την αυστριακή και ακολούθως την Τσεχοσλοβακική υπηκοότητα - δεν διατηρεί επαφή με το ελληνικό προξενείο.
1942	398/8-9-1942	1908	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1917	ΠΑΡΙΣΙ	Χ	
1942	398/8-9-1942	1913	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1917	ΠΑΡΙΣΙ	Χ	
1942	398/8-9-1942	1922	Γ	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1917	ΠΑΡΙΣΙ	Χ	
1942	401/20-10-1942	1902	Α	Δ. ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ	ΠΡΟ του 1912	ΒΑΡΝΑ-ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	Χ	απέκτησε βουλγαρική υπηκοότητα το 1936, αλλά το 1939 δήλωσε στο ελληνικό προξενείο ότι επιθυμεί να διατηρήσει την ελληνική ιθαγένεια.
1943	411/26-1-1943	1888	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1943	411/26-1-1943	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1943	411/26-1-1943	1917	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1943	411/26-1-1943	1920	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	μέλη της ίδιας οικογένειας
1943	411/26-1-1943	1922	Α	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1943	411/26-1-1943	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1943	411/26-1-1943	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	1935	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	Χ	
1943	424/18-5-1943	1902	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1918	ΓΑΛΛΙΑ		παντρεύτηκε εκεί - δεν γράφτηκε στα προξενικά μητρώα - η έρευνα ξεκίνησε όταν ζήτησε το 1939 πιστοποιητικό εγγραφής από το Δ. Θεσ/νικής μέσω συγγενούς του
1943	431/5-10-1943	1882	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1916	ΛΥΩΝ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	μέλη της ίδιας οικογένειας - αναχώρησαν με ελληνικό διαβατήριο - δεν γράφτηκαν στα μητρώα του ελληνικού υποπροξενείου
1943	431/5-10-1943	1908	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1916	ΛΥΩΝ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	
1943	431/5-10-1943	1914	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1916	ΛΥΩΝ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	

1946	461/5-6-1946	1904	A	Δ. ΚΑΒΑΛΑΣ Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ	1917	ΠΑΡΙΣΙ	X	δεν άφησε περιουσία - δεν έχει επαφή με το ελληνικό προξενείο
1946	461/5-6-1946	1913	A	Δ. ΞΑΝΘΗΣ	1930	ΛΥΩΝ-ΓΑΛΛΙΑ		
1948	542/17-9-1948		A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1932	ΓΑΛΛΙΑ		πολιτογραφήθηκε Πορτογάλος μόλις έφτασε στη Γαλλία.

Από τη μελέτη του Πίνακα 7 μπορούμε να συμπεράνουμε τα ακόλουθα:

- Από το Δ. Διδυμοτείχου φεύγουν 33 άτομα, όλοι στο Μεσοπόλεμο μεταξύ 1927 και 1935, με τις οικογένειές τους για Παλαιστίνη κυρίως. Αυτοί, σε αντίθεση με όσα είδαμε στην προηγούμενη περίοδο, φεύγουν οικογενειακώς και έτσι αποβάλουν και την ελληνική ιθαγένεια. Έτσι, το 1932, φεύγει μια τετραμελής οικογένεια και είναι η πρώτη φορά που αναφέρονται μαζί με το σύζυγο, η σύζυγος, η ανήλικη κόρη και η πεθερά. Το 1933, δύο άτομα, πατέρας και γιος, έφυγαν για Παλαιστίνη, αφού «εκποίησαν μιαν οικίαν», σύμφωνα με ένορκες βεβαιώσεις αναχώρησης από το Πρόεδρο της ισραηλ. Κοινότητας και έναν εβραίο έμπορο. Το 1934, αναχωρούν 10 άτομα, μέλη στην ουσία δύο οικογενειών. Το 1935, αναχωρεί επίσης μια επταμελής οικογένεια και ο τελευταίος αναχωρεί το 1938. Για την Κων/πολη αναχωρούν 7 άτομα - συγγενείς α' βαθμού μεταξύ τους¹⁹⁹ – το 1927 με κανονικό ελληνικό διαβατήριο, αφού πρώτα εκποίησαν την κινητή και ακίνητη περιουσία τους. Για τους 6 από αυτούς ανακλήθηκε η αποβολή το 1945, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Επίσης, δύο μέλη της αυτής οικογένειας ακολούθησαν διαφορετική κατεύθυνση, πήγαν στην Παλαιστίνη την ίδια χρονιά και με τις ίδιες συνθήκες.

- Από το Δ. Θεσσαλονίκης φεύγουν 20 άτομα και ταυτόχρονα αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια στην περίοδο του Μεσοπολέμου επίσης. Οι περισσότεροι φεύγουν για Γαλλία (Παρίσι, Λυών και Μασσαλία) από το 1915-1919, πάλι ως οικογένειες, χωρίς κάποιος να έρθει σε επαφή με τις ελληνικές προξενικές αρχές εκεί. Το 1915, πατέρας και γιος φεύγουν για Μασσαλία. Εκεί κατευθύνεται το 1919 και ακόμη ένα άτομο, που μάλιστα παντρεύτηκε στη συνέχεια εκεί. Το 1916, μια τριμελής οικογένεια αναχωρεί με ελληνικό διαβατήριο για τη Λυών. Το 1917, μια πενταμελής οικογένεια αναχωρεί για το Παρίσι με παράλληλα χρήση αυστριακής και στη συνέχεια τσεχοσλοβακικής υπηκοότητας, μάλλον κάποιος εύπορος έμπορος με την οικογένειά του. Ένα χρόνο αργότερα ακολουθεί κι ένας ακόμη Εβραίος της Θεσσαλονίκης, ο οποίος στη συνέχεια, παντρεύεται στο Παρίσι. Από το 1920-1925, φεύγουν για Μασσαλία δύο ακόμη άτομα και ένας για Γαλλία – χωρίς να γνωρίζουμε ακριβή προορισμό - και μάλιστα με πορτογαλική υπηκοότητα. Ένας ανυπότακτος Εβραίος έφυγε το 1918 ή το 1920, αφού πούλησε το πατρικό του σπίτι, για την Κων/πολη αρχικά και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στις Βρυξέλλες, όπου και παντρεύτηκε. Το 1932, ένα άτομο έφυγε πάλι για Γαλλία και αμέσως μόλις έφτασε πολιτογραφήθηκε Πορτογάλος. Μόνον ένας έφυγε το 1927 για το Τελ Αβίβ και επέστρεψε μετά από ένα χρόνο για να πάρει και την οικογένειά του για εγκατάσταση στην Παλαιστίνη.

- Το μόνο άτομο που φεύγει από τη Θεσσαλονίκη το 1940, είναι ένας Εβραίος που πηγαίνει για εγκατάσταση στην Παλαιστίνη και μάλιστα καταθέτει δήλωση ότι αναχωρεί για Παλαιστίνη χωρίς πρόθεση επανόδου. Όταν έφτασε στα Ιεροσόλυμα όμως απέκτησε Ισπανική ιθαγένεια.

- Από την Κέρκυρα αναχωρούν σε άγνωστη ημερομηνία, μάλλον προ του 1912, τρία άτομα, τα δύο από αυτά πατέρας και γιος, για τη Βάρνα στη Βουλγαρία, μάλιστα απέκτησαν και βουλγαρική υπηκοότητα. Ο ένας το 1938 δήλωσε στο ελληνικό προξενείο ότι επιθυμεί να διατηρήσει την ελληνική ιθαγένεια, αλλά το αποτέλεσμα ήταν να τη χάσει με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927. Ο άλλος Εβραίος έχοντας καταγωγή από την Κέρκυρα, γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αλεξάνδρεια, αλλά παρόλα αυτά το Σ.Ι. αποφασίζει κατά πλειοψηφία – κι όχι ομόφωνα, όπως συνήθως – ότι αποβάλλει την ελληνική ιθαγένεια²⁰⁰.

¹⁹⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 455/6-7-1945.

²⁰⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 292/2-1-1940.

- Από την Ξάνθη φεύγουν 4 άτομα. Τρεις φεύγουν το 1930, οι δύο για Γαλλία (ο ένας μάλιστα για τη Λυών) και ένας για τη Βουλγαρία. Ένας Εβραίος της Ξάνθης έφυγε σε άγνωστο χρόνο (προ ετών) για την Τουρκία και συμπεριλαμβάνεται στη μοναδική ομαδική αποβολή που υπάρχει Εβραίος σ' αυτή την περίοδο.

- Από την Καβάλα φεύγουν τρία άτομα στο διάστημα 1917-1920, για Παρίσι, Φιλιππούπολη Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβία.

- Τέλος ένα άτομο φεύγει χωρίς πρόθεση επανόδου από τα Ιωάννινα. Ο συγκεκριμένος το 1922 υπηρετούσε στον ελληνικό στρατό και παρέμεινε στην Τουρκία όπου παντρεύτηκε και απέκτησε την τουρκική ιθαγένεια.

- Παρατηρούμε ότι σχεδόν όλες οι αποβολές αναφέρονται σε αναχωρήσεις που έγιναν σε χρόνο προγενέστερο και μάλιστα οι περισσότερες στο Μεσοπόλεμο (στις 60 από τις 65 περιπτώσεις). Για 4 περιπτώσεις δεν γνωρίζουμε τον ακριβή χρόνο αναχώρησης, αλλά εικάζουμε ότι μάλλον αναφέρονται στη χρονική περίοδο του Μεσοπολέμου. Μόνο σε μία περίπτωση η αποβολή αναφέρεται στο 1940 και είναι η περίπτωση του Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που καταθέτει στις αρχές υπεύθυνη δήλωση ότι αναχωρεί για Παλαιστίνη χωρίς πρόθεση επανόδου οικογενειακώς. Αλλά κι αυτός όταν έφτασε απέκτησε ισπανική υπηκοότητα.

- Όσοι φεύγουν για την Παλαιστίνη, οι 28 από τους 65, δηλ. ένα ποσοστό 43%, αναχωρούν μετά το 1927, κυρίως μεταξύ 1934 και 1935. Για τη Γαλλία έχουν αναχωρήσει στο πρώτο διάστημα μεταξύ 1915 και 1918 κυρίως οι 19 από τους 65, δηλ. ένα ποσοστό 29,2%. Για την Τουρκία αναχωρεί μετά το 1920 περίπου το 15%. Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, ότι αρχικά φεύγουν λόγω για λόγους οικονομικούς για τη Γαλλία, ενώ η αναχώρηση για την Παλαιστίνη συμβαίνει αργότερα.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι: α) σε σχέση με το σύνολο των υποθέσεων που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. για γνωμοδότηση αυτή την περίοδο, οι υποθέσεις αποβολής, στέρησης και έκπτωσης – χωρίς όμως να έχουμε καταμετρήσει τις περιπτώσεις στέρησης με το ΛΖ΄ Ψήφισμα, που συντελούνται για μεγάλο αριθμό ατόμων ανά συνεδρίαση – αντιπροσωπεύουν το 36,9% των υποθέσεων, β) από τις 183 υποθέσεις Ελλήνων Εβραίων που παραπέμπονται στο Σ.Ι. (11,6% επί των γενικών υποθέσεων) οι 141 αφορούν σε αποβολή και στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας ή σε διαγραφή τους ως αλλοδαπών, δηλαδή το 77% των υποθέσεων τους παραπέμπεται με το ερώτημα της απώλειας, γ) οι υποθέσεις των Ελλήνων Εβραίων στην ουσία εισάγονται για γνωμοδότηση ως το 1943, αφού από το σημείο αυτό και στο εξής αρχίζει και η μαζική εξόντωσή τους στα πλαίσια της «Τελικής Λύσης». Μάλιστα το 1942 αποβάλλουν την ελληνική ιθαγένεια 42 «αλλογενείς» Έλληνες Εβραίοι σε σύνολο 50 «αλλογενών» που τη χάνουν την ίδια χρονιά (δηλ. το 84%) και σε σύνολο 65 Εβραίων που τη χάνουν σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου (δηλ. 64,6%), δ) από τις 393 υποθέσεις που αφορούν μόνο σε αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος 1927, παρατηρούμε ότι οι 32 αφορούν Εβραίους, δηλ. το 8%. Σε σύνολο 580 ατόμων που χάνουν ως «αλλογενείς» την ελληνική ιθαγένεια οι 66 είναι Εβραίοι, δηλ. το 11,4%, ε) δεν υπάρχει ομαδική αποβολή αυτή την περίοδο που να αφορά σε Εβραίους αλλογενείς, αφού μόνο 1 άτομο, Εβραίος της Ξάνθης, συμπεριλαμβάνεται σε μια ομαδική απόφαση το 1940, στ) η στέρηση με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856 φαίνεται να αφορά σχεδόν αποκλειστικά σε Εβραίους, αφού αυτοί είναι οι «αλλογενείς» που συχνά και κατά παράδοση έχουν κι άλλη υπηκοότητα, την οποία κατά περίπτωση επικαλούνται, και ταξιδεύουν με ξένα διαβατήρια. Έτσι, το 1940 όλα τα άτομα που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με αυτόν τον τρόπο είναι Εβραίοι, ενώ στο σύνολο των ατόμων αυτής της περιόδου που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια μ' αυτόν τον τρόπο, σχεδόν το 50% είναι Εβραίοι, ζ) αντίθετα, η αποστέρηση της ελληνικής

ιθαγένειας με το ΛΖ'/1947 Ψήφισμα δεν αφορά καθόλου τους Έλληνες Εβραίους, ενώ αντίθετα ένα μεγάλο κομμάτι των αριστερών συμπολιτών τους χάνει την ελληνική ιθαγένεια μ' αυτόν τον τρόπο, η) η έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια δεν φαίνεται επίσης να αφορά τους Εβραίους, αφού σε σύνολο 105 ατόμων μόνον ένας Εβραίος χάνει την ελληνική ιθαγένεια «λόγω αναξιότητας», θ) από το 1940-1943 διαγράφονται 95 Εβραίοι ως αλλοδαποί. Οι διαγραφές αυτές εντάσσονται στο πλαίσιο μάλλον μιας γενικότερης πολιτικής, αφού από το Μάιο του 1942 έχουμε πολλές αποφάσεις του Σ.Ι. με τις οποίες κρίνονται ως αλλοδαποί όσοι δεν κατοικούσαν στις Νέες Χώρες και παράλληλα την ίδια περίοδο κρίνονται ως αλλοδαποί και οι Κιρκάσιοι και οι Αρμένιοι, ι) σχεδόν όλες οι αποβολές Ελλήνων Εβραίων με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 αναφέρονται σε αναχωρήσεις που έγιναν σε χρόνο προγενέστερο και μάλιστα οι περισσότερες στο Μεσοπόλεμο. Μόνο σε μία περίπτωση η αποβολή αναφέρεται στο 1940 και είναι η μοναδική περίπτωση Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που καταθέτει στις αρχές και υπεύθυνη δήλωση ότι αναχωρεί για Παλαιστίνη χωρίς πρόθεση επανόδου οικογενειακώς, ια) από τους Έλληνες Εβραίους που παραπέμπονται στο Σ.Ι. και αποβάλουν σ' αυτή την περίοδο την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, οι περισσότεροι κατάγονται από το Διδυμότειχο και αναχωρούν κυρίως στο τέλος του Μεσοπολέμου για την Παλαιστίνη, ιβ) λιγότεροι είναι οι Θεσσαλονικείς Εβραίοι που αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια αυτή την περίοδο, γιατί αναχώρησαν «άνευ προθέσεως επανόδου» για τη Γαλλία κυρίως στις αρχές του Μεσοπολέμου, 1915-1919.

Στη συνέχεια θα δούμε μερικές ενδιαφέρουσες περιπτώσεις αποβολής, αποστέρησης και έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια.

Παραδειγματικές περιπτώσεις από τα Πρακτικά του Σ.Ι. Ελλήνων Εβραίων που χάνουν την Ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 στην Κατοχή και τον Εμφύλιο

Στη συνέχεια, θα εκθέσουμε κάποιες περιπτώσεις απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας Ελλήνων Εβραίων, που συναντάμε στα πρακτικά του Σ.Ι., επειδή «εγκατέλιπον την Ελλάδα άνευ πνεύματος επανόδου».

Η αναχώρηση με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ή η δημιουργία οικογένειας στο εξωτερικό, καθώς και η εκποίηση της περιουσίας αποτελούν «τεκμήρια μη επανόδου». Έτσι, ένας Εβραίος από τη Θεσσαλονίκη που γεννήθηκε το 1890 και γράφτηκε στα μητρώα αρρένων με την αθρόα πολιτογράφηση²⁰¹, έφυγε το 1918 ή 1920 για Κων/πολη κι από εκεί για Βρυξέλλες όπου εγκαταστάθηκε και παντρεύτηκε. Από τη Θεσσαλονίκη έφυγαν και τα αδέρφια του. Πριν αναχωρήσει πούλησε το πατρικό του σπίτι στη Θεσσαλονίκη, που ήταν και η μοναδική του περιουσία. Όλα αυτά αποτελούν για το Σ.Ι. τεκμήρια αναχώρησης χωρίς πρόθεση επανόδου. Για πρώτη φορά βλέπουμε ότι πληροφορίες παρέχει εκτός από τη Δ/νση Αλλοδαπών και το Στρατολογικό Γραφείο Θεσ/νικης, που αναφέρει ότι είναι ανυπότακτος. Ανυπότακτους Εβραίους που αποβάλλουν την ελληνική ιθαγένεια έχουμε και σε ακόμα δύο περιπτώσεις²⁰², καθώς αφού ζουν στο εξωτερικό δεν έχουν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις.

Η διακοπή των σχέσεων με τις ελληνικές προξενικές αρχές στο εξωτερικό και η κτήση ξένης ιθαγένειας παραμένουν τεκμήρια της «άνευ προθέσεως επανόδου εγκαταλείψεως του

²⁰¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 370/27-1-1942.

²⁰² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 343/14-1-1941.

ελληνικού εδάφους». Πατέρας και γιος, εγγεγραμμένοι στο Δ. Κέρκυρας με έτος γέννησης 1880 και 1914 αντίστοιχα, φεύγουν, άγνωστο πότε, για τη Βάρνα της Βουλγαρίας και αποκτούν τη βουλγαρική ιθαγένεια. Από το 1927/1928 παύουν να καταβάλουν το τέλος πιστοποιητικού ιθαγένειας και διακόπτουν τις σχέσεις τους με το εκεί ελληνικό προξενείο. Το Σ.Ι. εισηγείται ότι: «*Η εν τη αλλοδαπή μόνιμος εγκατάστασις αυτών μετά των οικογενειών των και η πρόσκτησις της βουλγαρικής υπηκοότητος είναι ικανά τεκμήρια περί της προθέσεως αυτών όπως μη επανέλθωσιν εις Ελλάδα*²⁰³». Σε παρόμοια επίσης περίπτωση, πατέρα και γιου που το 1915 φεύγουν από τη Θεσσαλονίκη για τη Μασσαλία, το Σ.Ι., στηριζόμενο σε έγγραφο του Ελληνικού Προξενείου στη Μασσαλία που αναφέρει ότι : «*οι περί ών πρόκειται δεν είναι εγγεγραμμένοι εις το παρά τω Προξενείω τηρούμενον μητρώο Ελλήνων υπηκόων, δεν κατέχουσι προξενικόν πιστοποιητικόν ελληνικής ιθαγενείας και ουδαμόθεν προκύπτει ότι από του έτους 1915, ότε απεδήμησαν εξ Ελλάδος, ήλθον εις επαφήν μετά του ρηθέντος Γενικού Προξενείου ή άλλης πινός Ελληνικής Προξενικής Αρχής*», εισηγείται και αποφασίζει την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας τους²⁰⁴. Τέλος, το ΥΠΕΞ διαβιβάζει ερώτημα του Γεν. Προξ. Παρισίων αν μπορεί να εγγράψει στα Προξενικά Μητρώα το 1948 έναν Εβραίο, που είναι γραμμένος στα μητρώα αρρένων του Δ. Θεσσαλονίκης με τη Συνθήκη των Αθηνών και πολιτογραφήθηκε Πορτογάλος το 1932 μόλις έφτασε στη Γαλλία. Το Σ.Ι. αποφασίζει την αποβολή της ιθαγένειάς του: «*επειδή εκ του γεγονότος της προσκτήσεως ξένης ιθαγενείας, εν συνδυασμώ προς το της μονίμου εγκαταστάσεως εν τη αλλοδαπή συνάγεται κατά την κρίσιν του Συμβουλίου η πρόθεσις του περί ού πρόκειται περί μη επανόδου του εις Ελλάδα*²⁰⁵».

Δήλωση Εβραίου ότι αναχωρεί χωρίς πρόθεση επανόδου και έκδοση ελληνικού διαβατηρίου για έναν ταξίδι, που να αναφέρεται στα πρακτικά του Σ.Ι. αυτής της περιόδου βρίσκουμε μόνο μία φορά το 1942. Εβραίος εγγεγραμμένος στα μητρώα αρρένων Δ. Θεσσαλονίκης με έτος γέννησης 1911 (αθρόα πολιτογράφηση) αναχωρεί με τη σύζυγό του με ελληνικό διαβατήριο το Φεβρουάριο του 1940 για τα Ιεροσόλυμα, αφού έχει υποβάλει δήλωση το Δεκέμβριο του 1939 ότι αναχωρεί χωρίς πρόθεση επανόδου²⁰⁶. Το Ελληνικό Προξενείο στα Ιεροσόλυμα αναφέρει ότι απέκτησε εκεί Ισπανική ιθαγένεια. Στα πρακτικά του Σ.Ι. στην περίοδο του Μεσοπολέμου συναντήσαμε άλλη μια περίπτωση Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που καταθέτει τέτοια ενυπόγραφη δήλωση «περί εκουσίας αναχωρήσεώς του εξ Ελλάδος» και αναχωρεί το 1931 για τη Χαΐφα Παλαιστίνης²⁰⁷. Αντιθέτως, τέτοιες δηλώσεις συναντήσαμε αρκετές φορές στην ίδια περίοδο, αλλά από άλλες μειονοτικές ομάδες²⁰⁸.

Η πρώτη φορά που φαίνεται ότι η μετανάστευση για την Παλαιστίνη παίρνει «εθνικό χαρακτήρα», καθώς στο εισηγητικό του Σ.Ι. για πρώτη φορά αναφέρεται η Παλαιστίνη ως «Ισραηλιτική Εστία», αφορά σε έναν Εβραίο από τη Θεσσαλονίκη - εγγεγραμμένο στα μητρώα αρρένων έτους 1883 με τη Συνθήκη των Αθηνών - που αναχωρεί το 1927 για την Παλαιστίνη και μετά από ένα χρόνο αναχωρεί και η γυναίκα του με τα δύο παιδιά τους. Το 1934 επισκέπτεται τη Θεσσαλονίκη για ένα εικοσαήμερο και το 1936 - και ενώ βρίσκεται στο εξωτερικό - με πληρεξούσιο εκποιεί ολόκληρη την ακίνητη περιουσία του. Από όλα τα παραπάνω και «*της εγκαταστάσεώς του μετά της οικογενείας του εν Τελ-Αβίβ της*

²⁰³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 371/3-2-1942.

²⁰⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 373/17-2-1942.

²⁰⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 542/17-9-1948.

²⁰⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 384/26-5-1942.

²⁰⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 220/28-7-1938.

²⁰⁸ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε αυτές τις περιπτώσεις : «*λαβόντες άδειας μεταναστεύσεως παρά της Νομ/χίας συνεπεία δηλώσεως αυτών δι' ής παρητούντο της ελληνικής ιθαγενείας ως μεταναστεύοντες οριστικώς και άνευ προθέσεως επανόδου*». Ενδεικτικά αναφέρουμε: Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 109/22-11-1933 (2 περιπτώσεις), συν. 111/5-12-1933 (7 υποθέσεις), συν. 113/18-12-1933 (1 υπόθεση) κ.α.

*Παλαιστίνης, ισραηλιτικής εστίας, συνάγεται ότι εγκατέλιπε την Ελλάδα άνευ πνεύματος επανόδου*²⁰⁹».

Όπως είδαμε, λοιπόν, η αναχώρηση με ολόκληρη την οικογένεια, η εκποίηση της περιουσίας και η δημιουργία οικογένειας στο νέο τόπο κατοικίας, αποτελούν τεκμήρια για την «άνευ προθέσεως επάνοδο» των αλλογενών. Επιπλέον, η μη εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων, η κτήση ξένης ιθαγένειας, η αναχώρηση με ξένο διαβατήριο και η έλλειψη επαφής με το ελληνικό προξενείο του τόπου εγκατάστασης αποτελούν επίσης τεκμήρια μόνιμης διαβίωσης στο εξωτερικό και παράλληλα δηλώνουν για πρώτη φορά έλλειψη εθνικής συνειδησης. Για πρώτη φορά, επίσης, η μετανάστευση στην Παλαιστίνη παίρνει «εθνικό χαρακτήρα», και παράλληλα, έχουμε μόνο μία «δήλωση εκούσιας μετανάστευσης» Έλληνα Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη για την Παλαιστίνη.

Παραδείγματα μοναδικών περιπτώσεων ανάκλησης απόφασης αποβολής και μίας «Κρυμμένης αποβολής» ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927

Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι στην περίοδο αυτή της Κατοχής και του Εμφυλίου, έχουμε και την ανάκληση μίας αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας που επήλθε με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927²¹⁰. Πρόκειται για μέλη της ίδιας οικογένειας που το 1927 έφυγαν με ελληνικό διαβατήριο από το Διδυμότειχο για την Κων/πολη, αφού εκποίησαν την περιουσία τους και συνεπώς έχασαν την ελληνική ιθαγένεια²¹¹. Την ανάκληση τη ζήτησαν οι ίδιοι με έγγραφό τους προς το Ελληνικό Προξενείο της Κων/πολης αναφέροντας ότι δεν εγκατέλειψαν την Ελλάδα με πρόθεση μη επανόδου. Το Σ.Ι., αφού ζήτησε την άποψη του Προξενείου, που το πληροφόρησε ότι σχεδόν αμέσως γράφτηκαν στα προξενικά μητρώα και είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους απέναντι στο προξενείο, διαπιστώνει ότι «*καταπίπτει η προϋπόθεση αυτή*» και ανακαλεί την απόφασή του²¹².

Είδαμε, επίσης, προς το τέλος της περιόδου του Μεσοπολέμου, το Σ.Ι. να γνωμοδοτεί με αντιφατικό τρόπο, δηλαδή να κριθεί κάποιος ως αλλοδαπός υπήκοος που δεν απέκτησε ποτέ την ελληνική ιθαγένεια «ή άλλως» ότι απέβαλε την ελληνική ιθαγένεια ως «εγκαταλιπών το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου», δηλαδή ή είναι αλλοδαπός οπότε διαγράφεται ή είναι Έλληνας αλλά και πάλι διαγράφεται ως αλλογενής που εγκατέλειψε την Ελλάδα χωρίς πρόθεση επιστροφής. Εδώ, έχουμε περίπτωση που στο εισηγητικό κάποιος αποβάλει με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, αλλά στο διατακτικό το Σ.Ι. γνωμοδοτεί ότι είναι αλλοδαπός. Εβραίος από τη Ζάκυνθο γεννημένος το 1915 αναχωρεί, χωρίς να αφήσει κινητή ή ακίνητη περιουσία στην Ελλάδα, με τη σύζυγό του το 1937 για το Τελ Αβίβ, όπου και έκτοτε εγκαθίσταται. Στο εισηγητικό το Σ.Ι. αναφέρει: «*κατά τα ιστορηθέντα ούτος, όστις είναι αλλογενής, εγκατέλιπεν το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου και τούτω τω λόγω απέβαλεν την ελληνικήν ιθαγένειαν δυνάμει του άρθρου 4 του από 12/8/1927 Π.Δ. περί κυρώσεως και τροποποιήσεως διατάξεων του Αστικού Νόμου. Επομένως είναι αλλοδαπός και πρέπει να διαγραφή ούτος εκ του μητρώου αρρένων του ως άνω δήμου Ζακυνθίων*». Το Συμβούλιο «*δεχόμενον την εισηγήσιν γνωμοδοτεί ότι ο (...) είναι αλλοδαπός*»²¹³.

²⁰⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 372/10-2-1942.

²¹⁰ Αρκετές ανακλήσεις αποβολών θα συναντήσουμε στα πρακτικά του Σ.Ι. που αναφέρονται στη μεταπολεμική περίοδο.

²¹¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 379/31-3-1942.

²¹² Αντίθετα, πληθώρα ανακλήσεων αποφάσεων αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας θα δούμε στην επόμενη περίοδο που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία, δηλαδή από το 1950-1965.

²¹³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 394/11-8-1942.

Παραδειγματική περίπτωση στέρησης ιθαγένειας με το άρθρο 5 Α.Ν. 2280/1940 (άρθρο 23^ο Α.Ν. 1856) σε «αλλογενείς» που χρησιμοποιούν ξένα διαβατήρια.

Η συγκεκριμένη διάταξη, όπως είδαμε στους πίνακες, αλλά όπως θα δούμε εξετάζοντας και κάποιες περιπτώσεις, αφορά σχεδόν το 50% ή και παραπάνω των Ελλήνων Εβραίων, αφού αυτοί είναι που κατά κύριο λόγο παράλληλα με την ελληνική κατέχουν κι άλλη υπηκοότητα και κάνουν χρήση ξένων διαβατηρίων. Έχουμε για ακόμη μια φορά στην ιστορία της ελληνικής ιθαγένειας διάκριση σε βάρος των αλλογενών, αφού το ελληνικό κράτος δεν φαίνεται να απασχολείται το ίδιο με την πολυϊθαγένεια των υπερπόντιων ομογενών Ελλήνων, τουναντίον μάλιστα, θεωρεί εθνικό συμφέρον οι τελευταίοι να διατηρήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Παράλληλα, ειδικά για τους Έλληνες Εβραίους, φαίνεται να δίνεται λύση στο πρόβλημα αυτών που εμφανίζονται ως ξένοι υπήκοοι, ήδη από την οθωμανική αυτοκρατορία και συνεχίζουν ακόμη και στο νεοελληνικό κράτος για οικονομικούς λόγους να κάνουν χρήση αυτής της πρακτικής. Επίσης, είδαμε από το Σ.Ι. σε κάποιες περιπτώσεις κατοχής ξένου διαβατηρίου ή κτήσης ξένης υπηκοότητας, να γνωμοδοτεί αντιφατικά ότι κάποιος γι' αυτό το λόγο είναι αλλοδαπός ή διαφορετικά, αν κριθεί Έλληνας, ότι αποβάλλει την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927.

Ακριβώς μια χαρακτηριστική περίπτωση αυτής της πολιτικής είναι και αυτή ενός Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη, που είναι γραμμένος στα μητρώα αρρένων του έτους 1896, αλλά παράλληλα είναι καταγεγραμμένος στην Υπηρεσία Αλλοδαπών ως Τσεχοσλοβάκος υπήκοος²¹⁴. Το Σ.Ι. το 1938 γνωμοδοτεί ότι είναι αλλοδαπός, καθώς η μητέρα του απέκτησε την αυστριακή υπηκοότητα γι' αυτήν και τα ανήλικα παιδιά της – με άδεια με τουρκικό ιραδέ – και ορκίστηκαν στο Γεν. Προξενείο της Αυστρίας τον Ιούλιο του 1913. Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η Μοραβία, όπου ήταν γραμμένοι, υπήχθη στην Τσεχοσλοβακία και έτσι απέκτησαν κι αυτοί την τσεχοσλοβάκικη υπηκοότητα. Το 1939 – μετά από προσφυγή του ενδιαφερόμενου – το Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.τ.Ε) ακυρώνει την απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, για το λόγο ότι η άδεια της τουρκικής κυβέρνησης για την κτήση της αυστριακής υπηκοότητας το 1914 *«ουδεμίαν μεταβολήν δύναται να επιφέρει στο άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών»*. Αναπέμπεται η υπόθεση στο Σ.Ι. για νέα κρίση, αλλά τελικά αναβάλλεται η γνωμοδότηση για να εξακριβωθεί αν συντρέχει στο πρόσωπο του ενδιαφερόμενου η τουρκική ιθαγένεια το 1913. Στην εισήγηση, ωστόσο, αναφέρεται ότι *«προσθετόν (...) τελών συνεχώς και αδιαλείπτως υπό αυστριακήν κατ' αρχάς και βραδύτερον υπό Τσεχοσλαυικήν ιθαγένειαν (...) ουδέποτε άλλοτε διεκδίκησεν είτε την ελληνικήν ιθαγένειαν είτε την ατελή εν τοις μητρώοις αρρένων (...) εγγραφήν, αλλά τουναντίον όλως, απέκρουεν επιμόνως την ελληνικήν ιθαγένειαν, διατεινόμενος πάντοτε ότι κέκτηται Τσεχοσλαυικήν υπηκοότητα»*. Στη νέα συνεδρίαση, στις 2-7-1940, η Υπηρεσία Αλλοδαπών Θεσσαλονίκης δεν μπόρεσε να εξακριβώσει πού κατοικούσε ο ίδιος και η μητέρα του την 1 Νοεμβρίου 1913, κατά βάσιμες όμως πληροφορίες κατοικούσαν στη Θεσσαλονίκη, κι αυτό ενισχύεται κι από την απογραφή του 1913, σύμφωνα με την οποία πραγματοποιήθηκε η ατελής εγγραφή του στα μητρώα αρρένων. Κρίνεται λοιπόν Έλληνας με το άρθρο 4 της Συνθήκης των Αθηνών. Ο Υπουργός των Εσωτερικών όμως, λίγες ημέρες αργότερα, αναπέμπει την υπόθεση στο Σ.Ι. για να γνωμοδοτήσει αν συντρέχει λόγος στέρησης της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 5 του Α.Ν. 2280/1940. Σύμφωνα με την εισήγηση του Σ.Ι. στη νέα συνεδρίαση τον Αύγουστο του 1940, αποφαινεται ότι όντως στο πρόσωπό του συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις του συγκεκριμένου άρθρου: *«είναι αλλογενής, καθό ισραηλίτης, τελεί δ' από του 1913 συνεχώς και αδιαλείπτως υπό Αυστριακήν και βραδύτερον υπό Τσεχοσλαυικήν ιθαγένειαν, χρησιμοποιών έγγραφα περί της ιθαγένειας ταύτης (...) ουδέποτε διεκδίκησας μέχρι του 1939 την ελληνικήν ιθαγένειαν, αλλά τουναντίον αποκρούσας επιμόνως την ιθαγένειαν ταύτην,*

²¹⁴ Για την υπόθεση αυτή βλ. πρακτικά Σ.Ι. συν. 228/1938, 287/1939, 318/1940 και 324/1940.

διατεινόμενος πάντοτε Τσεχοσλαβικήν υπηκοότητα». Χρησιμοποιώντας, σχεδόν αυτούσια τη θέση που εξέφρασε αρχικά το Σ.Ι. αποφασίζει τη στέρηση της ιθαγένειας στο συγκεκριμένο πρόσωπο.

Η μοναδική περίπτωση στα Πρακτικά του Σ.Ι. έκπτωσης «λόγω αναξιότητας» από την ελληνική ιθαγένεια Έλληνα Εβραίου.

Στη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου έχουμε μόνο μια περίπτωση που τελικά αποφάνθηκε το Σ.Ι. για την έκπτωση Έλληνα Εβραίου από την ελληνική ιθαγένεια λόγω αναξιότητας²¹⁵.

Το Υπουργείο Δημ. Τάξεως – η Δ/νση Υπηρ. Αλλοδαπών θέτει το ερώτημα της έκπτωσης λόγω αναξιότητας του συγκεκριμένου ανθρώπου. Αυτός γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1888 και απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση το 1915. Ωστόσο, το 1926 προσκόμισε στο Γραφείο Κινήσεως Ξένων Κέρκυρας πιστοποιητικό του Ιταλικού Προξενείου Κέρκυρας ότι αναγνωρίζεται ως Ιταλός υπήκοος και του χορηγήθηκε δελτίο ταυτότητας αλλοδαπού και καταχωρήθηκε στα βιβλία αλλοδαπών με ιταλική υπηκοότητα. Πριν από την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου *«εξεδηλούτο αναφανδόν και άνευ επιφυλάξεως υπέρ της Ιταλίας και του φασιστικού καθεστώτος»*. Μετά από την κατάληψη της Κέρκυρας από τους Ιταλούς, συνεργάστηκε στενά με τις ιταλικές αρχές, προπαγάνδιζε υπέρ των Ιταλών και έδειξε διαγωγή *«αισχροτάτη»* έναντι του ελληνικού πληθυσμού. Οι Ιταλοί τον χρησιμοποιούσαν για τη μεταφορά των τροφίμων που έστελναν οι συγγενείς των κρατουμένων στο στρατόπεδο του Λαζαρέτο και αυτός τους εκβίαζε, έπαιρνε διάφορα χρηματικά ποσά, κρατούσε μέρος από τα τρόφιμα, κατασκόπευε τους κρατούμενους και τους κατέδιδε στον διοικητή του στρατοπέδου, ενώ έκλεβε ακόμα κι από τα τρόφιμα που έδιναν οι Ιταλοί στους κρατούμενους. Καταδικάστηκε από το δικαστήριο δοσίλογων για ενάμιση χρόνο *«επί εκβίασει»*. Το Σ.Ι. εισηγείται ότι *«λαμβάνομένης της κατά τα άνω από εθνικής απόψεως διαγωγής του, είνε ανάξιος της ελληνικής υπηκοότητος»*. Στο Σ.Ι. ζήτησε ακρόαση και ο ίδιος, ο οποίος ανέφερε ότι όλα αυτά είναι συκοφαντίες ορισμένων προσώπων που είναι εχθρικοί απέναντί του και επιχείρησαν να σπιλώσουν την τιμή της οικογένειάς του με ανήθικες προτάσεις προς τη σύζυγό του κι ότι μπορεί να προσκομίσει βεβαιώσεις έγκριτων μελών της κοινωνίας της Κέρκυρας για την ελληνοπρεπή διαγωγή του κατά το διάστημα της Κατοχής. Τελικά, το Σ.Ι. τον θεωρεί έκπτωτο *«λόγω αναξιότητας»*²¹⁶.

²¹⁵ Είχε παραπεμφθεί κι ακόμη μία περίπτωση Έλληνα Εβραίου, αλλά η υπόθεσή του αναβλήθηκε και το Σ.Ι. δεν αποφάνθηκε γι' αυτόν.

²¹⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 469/21-8-1946.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ

ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1950-1965

Η μεταπολεμική περίοδος στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τη συνέχιση των ιδεολογικοπολιτικών αντιπαλοτήτων και των κοινωνικών ανακατατάξεων της δεκαετίας του 1940 και κυρίως του Εμφυλίου πολέμου. Οι αντιπαλότητες αυτές εντασσόμενες στα πλαίσια της νέας αμερικανικής ψυχροπολεμικής λογικής περί «ολοκληρωτισμού» και του αντικομμουνισμού, που ασπάζεται η Δεξιά κυβερνητική παράταξη, οδηγούν σε διαχωρισμό των πολιτών, βάσει των πολιτικών και κοινωνικών τους φρονημάτων. Έτσι, στο εξής οι πολίτες διακρίνονται σε «εθνικόφρονες» και «μη εθνικόφρονες», σε «υγιώς σκεπτόμενους» και σε «υπόπτους»²¹⁷, και η «εθνική συνείδηση» σχετίζεται με το πολιτικό φρόνημα των πολιτών. Πρόκειται για κατηγορίες ρευστές, *«αφού μπορούσε ο καθένας να μεταπέσει σε αυτήν ανά πάσα στιγμή, αν έδινε το παραμικρό δείγμα αμφισβήτησης του κράτους των νικητών και του συστήματος αξιών που αυτό εξέφραζε. Επρόκειτο (...) για την ελληνική εκδοχή του «εσωτερικού εχθρού», ο οποίος κατασκευάζεται ακόμη και όταν στην πραγματικότητα δεν υπάρχει, για να δικαιολογηθούν κάθε είδους εκτροπές από τη νομιμότητα»*²¹⁸. Επιπλέον, ελέγχεται η «νομιμοφροσύνη» των πολιτών στο καθεστώς, μέσω του αστυνομικού ελέγχου των πολιτικών τους πεποιθήσεων²¹⁹, και παράλληλα θεσπίζεται και ένα πλέγμα διατάξεων, όπως η διοικητική εκτόπιση και το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων.

Δεν νοείται λοιπόν να δούμε τόσο το νέο Σύνταγμα του 1952, όσο και το νέο Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (Κ.Ε.Ι.) που ψηφίζεται το 1955 (Ν.Δ. 3370/1955) παρά μόνο σε συνάρτηση με το μεταπολεμικό πολιτικό σκηνικό τόσο στην Ελλάδα, όπου με εξαίρεση ένα μικρό διάλειμμα άσκησης κεντρικής πολιτικής (1952, 1964-1965), στην πολιτική σκηνή κυριαρχεί το Παλάτι και η Δεξιά (1953-1963 και 1965-1966), ενώ παράλληλα προβάλλει απειλητικά ο φόβος του «κομμουνιστικού κινδύνου» στα πλαίσια και του Ψυχρού πολέμου.

Επιπλέον, και η στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας για πολιτικούς λόγους διατηρείται και μετά από τα γεγονότα που προκάλεσαν την εισαγωγή της - το Δεκέμβριο του 1947 «διαρκούς της ανταρσίας» - με συνταγματική ισχύ στο θετικό δίκαιο της χώρας, και το κράτος δεν στρέφεται μόνον εναντίον των «συμμοριτών» της περιόδου 1946-1949, αλλά κι εναντίον των αριστερών αντιστασιακών της Κατοχής²²⁰. Αποτελεί δε μια από τις συνιστώσες της δημόσιας ζωής της μεταπολεμικής Ελλάδας²²¹ με επιπτώσεις που συνεχίστηκαν μέχρι τη μεταπολίτευση.

Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας στο νέο Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ).

Μέχρι το 1954 έχουμε το νομικό πλαίσιο για την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας που είδαμε στις δύο προηγούμενες περιόδους. Με το νέο ΚΕΙ του 1955 οι περιπτώσεις της

²¹⁷ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σελ. 9.

²¹⁸ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη Νεοελληνική Ιστορία 1800-2010, Πόλις, Αθήνα 2011, σελ. 387.

²¹⁹ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας, Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σελ. 480.

²²⁰ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, ο.π., σελ. 494.

²²¹ Βλ. Ν. Αλιβιζάτος, ο.π. σελ. 488.

αποβολής, της στέρησης και της έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια εντάσσονται στο κεφάλαιο Β' του νόμου «περί απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας». Εδώ, θα εξετάσουμε εκείνες τις περιπτώσεις που μας ενδιαφέρουν στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα άρθρα δηλαδή 19 και 20 του ΚΕΙ.

Το άρθρο 19 του ΚΕΙ αποτελεί στην ουσία, αλλά με πιο ήπιους και επιεικείς όρους, τη συνέχιση από το 1955 και εξής του άρθρου 4 του Δ/τος του 1927. Αφορά κι αυτό μόνο «αλλογενείς» που εγκατέλειψαν το ελληνικό έδαφος «άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως», μόνο που εδώ η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας είναι δυνητική και επέρχεται από το χρόνο έκδοσης της απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών²²², ενώ με το άρθρο 4 η απώλεια επέρχεται αυτοδίκαια από το χρόνο διαπίστωσης της πρόθεσης αυτής και η απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών είναι απλά διαπιστωτική. Τα μέλη της οικογένειας των «αλλογενών» δεν χάνουν την ελληνική ιθαγένεια μαζί με τους γονείς, αλλά πρέπει πια να αναφέρονται ρητά στην απόφαση απώλειας για να χάσουν την ελληνική ιθαγένεια. Αρμόδιο γνωμοδοτικό όργανο παραμένει το Συμβούλιο Ιθαγένειας (Σ.Ι.). Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του ΚΕΙ ως τεκμήρια της «προθέσεως μη επανόδου» θεωρούνται: η αποδημία όλων των μελών της οικογένειας, η εκποίηση των περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται στην Ελλάδα, η διάλυση επιχείρησης, η μη ενεργός άσκηση της ελληνικής ιθαγένειας κ.λ.π., ενώ σύμφωνα με την εγκύκλιο εφαρμογής του ΚΕΙ «*ουσιώδες εν προκειμένω κριτήριο θέλει αποτελέει, ως νοείται, η εθνική διαγωγή*». Για το λόγο αυτό, στα έγγραφα των προξενείων πρέπει να αναφέρεται ρητά αν ο αλλογενής είναι εγγεγραμμένος στα προξενικά μητρώα ή όχι, αν είναι συνεπής στις υποχρεώσεις του προς το προξενείο (κυρίως καταβολή τελών για τα πιστοποιητικά ιθαγένειας) και αν «*η εθνική τούτου συμπεριφορά είναι η συνάδουσα προς την του Έλληνα πολίτου*²²³».

Το άρθρο 20 του ΚΕΙ αποτελεί συνέχεια των διατάξεων περί έκπτωσης που ίσχυαν στο παρελθόν και περιλαμβάνει τρεις περιπτώσεις: α) όταν κάποιος κατά παράβαση του άρθρου 14 του ΚΕΙ²²⁴ αποκτά «τη βουλήσει» του αλλοδαπή ιθαγένεια, β) όταν δεχθεί την ανάληψη δημόσιας υπηρεσίας σε αλλοδαπή πολιτεία και εμμένει σ' αυτή, παρά τη ρητή επιταγή του Υπουργού Εσωτερικών να απέχει από αυτή μέσα σε ορισμένη προθεσμία, και γ) όταν κάποιος που διαμένει στο εξωτερικό «*ενήργησε προς όφελος αλλοδαπής Πολιτείας πράξεις ασυμβιβάστους προς την ιδιότητα του Έλληνα και αντιθέτους προς τα συμφέροντα της Ελλάδος*».

Στην πρώτη περίπτωση, όμως, με μια πολυπληθή ελληνική ομογένεια στο εξωτερικό - κυρίως στις ΗΠΑ, στον Καναδά ή στην Αυστραλία - ποιος Υπουργός Εσωτερικών θα αρνηθεί τη διπλή ιθαγένεια και θα προβεί σε έκπτωση από την ελληνική; Άλλωστε, όπως τονίζεται και σε έγγραφο της ελληνικής διοίκησης «*συμφέρον ημών είναι να διατηρούν οι Έλληνες της κατηγορίας ταύτης, παράλληλως προς την αλλοδαπήν και την Ελληνικήν των ιθαγένειαν*» και το δικαίωμα του Υπουργού «*ασκείται μετά φειδούς και εφ' όσον συντρέχουν και άλλοι προς*

²²² Σύμφωνα με τη σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.), οι διατάξεις του άρθρου 19, κατόπιν της κατάργησης με το άρθρο 31 του άρθρου 4 του Δ/τος της 12.8.1927, εφαρμόζονται και σε περιπτώσεις που η αναχώρηση έχει λάβει χώρα πριν από την έναρξη της ισχύος τους, ενώ και ο χρόνος απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας μπορεί να προσδιορίζεται και αναδρομικά με την υπουργική απόφαση (αποφ. Σ.τ.Ε αριθμ. 2169/1960, 2753/1964 και 2928/1965). Βλ. Σ. Γραμμένος, Το Δίκαιον της Ελληνικής Ιθαγένειας, Αθήνα 1970, σελ. 52.

²²³ Εγκύκλιος 199/10-12-1955.

²²⁴ Σύμφωνα με το οποίο «*αποβάλλει την ελληνικήν ιθαγένειαν όστις κατόπιν αδείας α) απέκτησε τη βουλήσει αυτού αλλοδαπήν ιθαγένειαν ή β) ανεδέχθη δημόσιαν υπηρεσίαν παρ' αλλοδαπής Πολιτείας, εφ' όσον η αναδοχή συνεπάγεται κτήσιν της ιθαγένειας της Πολιτείας ταύτης*». Στην περίπτωση αυτή, «*η αποβολή είναι το αποτέλεσμα ουχί της εκδηλωθείσης βουλήσεως, αλλά της συνεπεία ταύτης ληφθείσης αποφάσεως της Πολιτείας*» (Απόφαση ΣτΕ αριθμ. 1081/40) καθώς «*αποκόπτεται δια παντός ο εμφανής δεσμός, όστις συνδέει το Κράτος με τον πολίτην*» και βεβαίως κανένα κράτος δεν θα μπορούσε να αφήσει ένα τόσο σοβαρό θέμα στην κρίση «των υπηκόων» του, γι' αυτό και «*η Πολιτεία ρυθμίζει τούτο κατά τρόπον κυριαρχικόν*» (Έλλη Κρίση-Νικολετοπούλου, Η ιθαγένεια, 1965, Κεφ.Γ' παρ. 12) Βλ. στο Σ. Γραμμένος, ο.π. σελ. 36-37.

τούτο λόγοι (π.χ. ανθελληνική διαγωγή του προσώπου)²²⁵». «Ουδέποτε» λοιπόν, «κινείται κατ' αυτών η προς τούτο διαδικασία άνευ αποχρώντος λόγου, ως π.χ. ένεκα ανθελληνικής διαγωγής (μη συνιστώσης περίπτωση του εδ.γ')²²⁶». Η τρίτη περίπτωση, που στην ουσία αποτελεί τη συνέχεια του ΛΖ' /1947 Ψηφίσματος στη μεταπολεμική περίοδο, αφορά, σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του ΚΕΙ τους Έλληνες του εξωτερικού κυρίως που «επιλήσμονες των προς την Πατρίδα υποχρεώσεων των, καθίστανται όργανα των επιβουλευομένων αυτήν ταύτην την ύπαρξιν της Ελλάδος και κατά συνέπειαν ουδαμώς υποχρεούται η Πολιτεία να παρέχη την προστασίαν αυτής εις τους ούτω κατ' αυτής δρώντας».

Παράλληλα, ισχύει και το Ν.Δ. 4234/23.7.1962 «περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων την ασφάλειαν της χώρας»²²⁷, που αποτελεί «ανάπτυξιν των διατάξεων του εδ.γ' του άρθρου 20 του ΚΕΙ» προσθέτοντας με το άρθρο 4 και τους «δρώντες ή δράσαντες αντεθνικώς», κι ενώ με το άρθρο 20 του ΚΕΙ η έκπτωση είναι δυνητική για τον Υπουργό με το άρθρο 4 του Ν.Δ. 4234/1962 είναι υποχρεωτική²²⁸.

Ωστόσο, από τα Πρακτικά του Σ.Ι. της μεταπολεμικής αυτής περιόδου 1950-1965, τους Έλληνες Εβραίους αφορά σχεδόν αποκλειστικά το άρθρο 19 του ΚΕΙ και το άρθρο 20 εδ. α'. Δεν προκύπτει έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 20 εδ.γ', ούτε και με το Ν.Δ. 4234/23.7.1962, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση δεν υπήρχε με το ΛΖ' Ψήφισμα.

Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας των Ελλήνων Εβραίων στη μεταπολεμική περίοδο 1950-1965 μέσα από τα Πρακτικά του Συμβουλίου Ιθαγενείας.

Στη συνέχεια, θα δούμε τα αριθμητικά στοιχεία που συλλέξαμε από τη μελέτη των πρακτικών του Σ.Ι. για τη μεταπολεμική περίοδο καθώς και ενδιαφέρουσες και χαρακτηριστικές υποθέσεις.

Συνολικά, για τη συλλογή και την καταγραφή των Πινάκων της περιόδου 1950-1965 που ακολουθούν, μελετήσαμε τους τόμους 17 έως και 23 των Πρακτικών του Σ.Ι, στους οποίους περιλαμβάνονται 204 συνεδριάσεις, στις οποίες παραπέμφθηκαν 1.229 υποθέσεις που αφορούσαν 46.952 άτομα.

Στον Πίνακα 8 παρουσιάζουμε μια γενική εικόνα των συνεδριάσεων και των υποθέσεων αυτής της περιόδου. Στον Πίνακα 9 απαριθμούμε τις περιπτώσεις απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας, εκτός από την περίπτωση της αποστέρησης με το ΛΖ'/1947 Ψήφισμα και το Ν.Δ. 4234/23.7.1962, όπως επίσης και τους άρθρου 20 εδ.γ' του ΚΕΙ, που αφορούν τους αριστερούς Έλληνες πολίτες, αλλά δεν αφορούν καθόλου τους Έλληνες Εβραίους. Ο Πίνακας 10 αφορά αποκλειστικά την απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους σ' αυτή την περίοδο. Σ' αυτή την περίοδο δεν διαθέτουμε στοιχεία για την καταγωγή, την ηλικία, το φύλο, τον τόπο προορισμού και το χρόνο της αναχώρησης των Ελλήνων Εβραίων που αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 ή με το άρθρο 19 του ΚΕΙ, γιατί όλες οι αποφάσεις είναι ομαδικές και σ' αυτές καταγράφονται μόνο τα ονοματεπωνυμικά στοιχεία όσων χάνουν την ελληνική ιθαγένεια, ωστόσο καταφέραμε να καταγράψουμε κάποια από αυτά τα στοιχεία στον Πίνακα 11.

²²⁵ Το με αρ. πρωτ. 86188/27-11-1965 έγγραφο του Τμήματος Ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών προς το εν Ρόττερδαμ Βασ. Προξενείο της Ελλάδος. Βλ. στο Σ. Γραμμένος, ο.π. σελ.41-42.

²²⁶ Βλ. στο Στ. Γραμμένος, ο.π. σελ. 56

²²⁷ ΦΕΚ 116/30.7.1962.

²²⁸ Βλ. Στ. Γραμμένος, ο.π. σελ. 57-58.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1950-1965

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΠΟΒΟΛΗ (ΑΡΘΡΟ 4 Δ/ΤΟΣ 1927 & ΑΡΘΡΟ 19 ΚΕΙ)			ΣΤΕΡΗΣΗ (ΑΡΘΡΟ 23 ^α Α.Ν. 1856)			ΕΚΠΤΩΣΗ (ΑΡΘΡΟ 28 ^α Α.Ν. 1856 & ΑΡΘΡΟ 20 ΚΕΙ)			ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΑΠΩΛΕΙΑΣ	
				ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ
1950	10	22	222	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1951	12	26	211	0	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0
1952	15	49	1186	0	0	0	3	4	1	0	0	0	0	0
1953	9	28	146	3	3	1	1	2	0	0	0	0	0	0
1954	15	42	1228	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1955	11	36	2382	4	5	2				1	1	1	0	0
1956	18	136	6648	29	2572	6				2	2	2	32	8
1957	13	107	8661	13	2299	370				3	3	1	33	6
1958	13	96	7646	12	4355	371				1	1	0	75	3
1959	12	86	7704	11	3965	141				6	6	0	92	4
1960	12	63	2283	16	1768	79				2	1	0	5	1
1961	12	81	2194	11	1260	29				1	1	1	63	0
1962	12	71	1794	12	1195	227				10	10	10	59	4
1963	13	122	1829	14	803	168				14	14	9	67	6
1964	13	124	1177	11	559	107				0	0	0	114	3
1965	14	140	1641	12	1374	39				1	1	1	90	0
ΣΥΝΟΛΟ	204	1229	46952	148	20158	1540	5	8	3	41	40	25	630	35

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΩΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1950-1965

ΕΤΟΣ	ΑΡΘΡ. 4 Δ/γμα 1927				ΑΡΘΡΟ 19 ΚΕΙ				ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΑΠΩΛΕΙΑΣ		ΑΡΘΡΟ 23 Α.Ν.1856	ΑΡΘΡΟ 23α Α.Ν. 1856 (αρθ.5 Α.Ν. 2280/1940) - άτομα	ΑΡΘΡΟ 20 ^α ΚΕΙ
	ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ		ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ						
	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΤΟΜΑ	ΕΒΡΑΙΟΙ			
1950	0	0	0	0							0	0	
1951	0	0	0	0							0	2	
1952	0	0	0	0							0	4	
1953	3	3	0	0							0	2	
1954	0	0	0	0							0	0	
1955	0	0	0	0	4	5	0	0	0	0	0		1
1956	3	7	0	0	12	18	14	2547	32	8	0		2
1957	0	0	0	0	2	2	9	3152	33	6	2		3
1958	0	0	0	0	0	0	12	4355	75	3	0		1
1959	0	0	0	0	0	0	11	3965	92	4	0		6
1960	0	0	0	0	2	7	12	1773	5	1	1		2
1961	0	0	0	0	0	0	11	1260	63	0	0		1
1962	0	0	0	0	1	2	10	1063	59	4	0		10
1963	0	0	0	0	3	3	11	800	67	6	0		14
1964	0	0	0	0	0	0	11	559	114	3	0		0
1965	0	0	0	0	2	2	10	1372	90	0	0		1
ΣΥΝΟΛΟ	6	10	0	0	26	39	111	20846	630	35	3	8	41

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΑΠΩΛΕΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1950-1965

ΕΤΟΣ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΑΠΟΒΟΛΗ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ						ΑΠΩΛΕΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ				ΑΡΘΡΟ 23α Α.Ν. 1856	ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΑΠΩΛΕΙΑΣ	ΑΡΘΡΟ 20 ^α ΚΕΙ	ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΞΕΝΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ
			ΑΡΘΡΟ 4 Δ/γμα 1927				ΑΡΘΡΟ 19 ΚΕΙ									
			ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ		ΑΤΟΜΙΚΕΣ		ΟΜΑΔΙΚΕΣ							
			ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ		ΑΤΟΜΑ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	ΑΤΟΜΑ					
1950	0	0	0	0	0	0					0			0		
1951	1	4	0	0	0	0					2			0		
1952	2	2	0	0	0	0					1			0		
1953	2	2	1	1	0	0					0			0		
1954	4	4	0	0	0	0					0			1		
1955	2	3						1	2	0	0		0	1	0	
1956	19	59						2	2	6	46		8	2	0	
1957	26	443						1	1	9	428		6	1	0	
1958	17	384						0	0	9	353		3	0	0	
1959	14	146						0	0	8	137		4	0	0	
1960	13	80						1	4	11	75		1	0	0	
1961	10	35						0	0	9	34		0	1	0	
1962	13	235						1	2	8	222		4	10	0	
1963	30	190						1	1	11	167		6	9	0	
1964	11	112						0	0	8	107		3	0	0	
1965	7	41						1	1	5	39		0	0	0	
ΣΥΝΟΛΟ	171	1740	1	1	0	0		8	13	84	1608	3	35	24	1	

Βλέποντας κανείς τους παραπάνω πίνακες, παρατηρεί ότι στην πρώτη μεταπολεμική πενταετία 1950-1955 δεν έχουμε γενικά απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας, καθόλου εκπτώσεις από την ελληνική ιθαγένεια και ελάχιστες στερήσεις με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι μια εποχή εθνικής συμφιλίωσης, όπου σταματούν οι απώλειες με κάθε τρόπο της προηγούμενης εποχής της Κατοχής και του Εμφυλίου. Κάθε άλλο, έχουμε ομαδικές αποστερήσεις χιλιάδων προσώπων, με το νομικό οπλοστάσιο της εποχής του Εμφυλίου, το ΛΖ'/1947 Ψήφισμα, που όμως εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσας εργασίας, αφού δεν βρέθηκε ούτε ένας Έλληνας Εβραίος στα πρακτικά του Σ.Ι. που να χάνει την ελληνική ιθαγένεια με αυτόν τον τρόπο, όπως και με το Ν.Δ. 4234/1962. Υπήρχαν βεβαίως αριστεροί Εβραίοι που έλαβαν μέρος στην Αντίσταση και μετά στον Εμφύλιο πόλεμο. Παρόλα αυτά όμως το ελληνικό κράτος συνεχίζει να τους αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο από τους Έλληνες της ίδιας περιόδου, με το ίδιο προπολεμικό νομικό πλαίσιο απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας, θεωρώντας τους «αλλογενείς» που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια επειδή αποδημούν οριστικά από τη χώρα. Πρωτεύον ζήτημα για τους νικητές του Εμφυλίου στην πρώτη αυτή μεταπολεμική πενταετία είναι να αντιμετωπιστεί ο «κομμουνιστικός κίνδυνος». Ελάχιστα ενδιαφέρουν οι ομάδες των «αλλογενών» και ειδικά των Εβραίων που πια, μετά και την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, κατευθύνονται μαζικά προς τα εκεί. Από τα 46.952 άτομα που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. συνολικά αυτή την περίοδο, δεν έχασαν μόνο τα 20.206 την ελληνική ιθαγένεια (δηλαδή το 43% περίπου), αλλά πολύ περισσότερα αν προσθέσει κάποιος και αυτούς που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το ΛΖ' /1947 Ψήφισμα, οπότε το ποσοστό των συνολικών απωλειών υπερβαίνει κατά πολύ αυτό το ποσοστό.

Από το 1955 έως το 1965, έχουμε πια το νέο Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ) και οι αλλογενείς χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 19 του ΚΕΙ. Από τον Πίνακα 9, παρατηρούμε ότι σταματά σχεδόν η εξατομικευμένη εξέταση των υποθέσεων απώλειας και έχουμε σχεδόν αποκλειστικά ομαδικές απώλειες των αλλογενών.

Από τη συσχέτιση των Πινάκων 9 και 10 παρατηρούμε τα εξής:

- Σε 111 ομαδικές υποθέσεις απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 19 του ΚΕΙ που αφορούν συνολικά 20.846 άτομα, οι 1.608 είναι Έλληνες Εβραίοι, δηλαδή το 7,7% περίπου.
- Από τα 49 άτομα που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια σε ατομικές υποθέσεις αποβολής ή απώλειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 ή το άρθρο 19 του ΚΕΙ, τα 14 είναι Έλληνες Εβραίοι, δηλαδή το 28,5% περίπου.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι από το 1960 και εξής, οι ομαδικές αποβολές/απώλειες ιθαγένειας γίνονται και με τα δύο νομικά πλαίσια, και με το άρθρο 4 του Ν.Δ. 1927 και με το άρθρο 19 του ΚΕΙ παράλληλα στην ίδια υπόθεση, ανάλογα με το ποιος είναι ο χρόνος αναχώρησης.

Επίσης, έχουμε μία περίπτωση οικογένειας Ελλήνων Εβραίων, που στην ίδια συνεδρίαση²²⁹ χάνουν την ελληνική ιθαγένεια δύο φορές και σε ομαδική απόφαση αποβολής ιθαγένειας (μαζί με άλλους 139 «αλλογενείς») και σε ξεχωριστή ατομική απόφαση αποβολής των ίδιων ως μελών της αυτής οικογένειας.

Οι στερήσεις ιθαγένειας με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856, που αφορούν τους αλλογενείς που χρησιμοποιούν πάνω από μια πενταετία ξένα διαβατήρια ή πιστοποιητικά ξένης ιθαγένειας σταματούν το 1954 και από το 1955 έχουμε το νέο νομικό πλαίσιο, το άρθρο 20 ΚΕΙ, απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας «ένεκεν εκπτώσεως». Και πάλι εδώ

²²⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 721/23-3-1960.

παρατηρούμε ότι η έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια που αφορά τους Έλληνες Εβραίους συντελείται με το εδάφιο α', λόγω απόκτησης ξένης ιθαγένειας «οικεία βουλήσει» και κατά παράβαση του άρθρου 14 του ΚΕΙ, κι όχι με το εδάφιο γ', λόγω αντεθνικής συμπεριφοράς, ισχύοντας στην ουσία όσα ήδη αναφέραμε για το ΛΖ'/1947 Ψήφισμα. Έτσι:

- Από τις 8 συνολικά στερήσεις ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856, οι 3 αφορούν Έλληνες Εβραίους, δηλαδή το 37,5%.
- Από τα 41 άτομα που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 20 εδ.α' του ΚΕΙ, τα 24 είναι Έλληνες Εβραίοι, δηλαδή το 58,5% και αφορούν αποκλειστικά άτομα που πήγαν στο Ισραήλ και απέκτησαν την ισραηλινή ιθαγένεια με το Νόμο της Επιστροφής το 1950.

Από το 1955 ξεκινούν ανακλήσεις αποβολών κυρίως με το άρθρο 4 του Δ/τος 1927 και από το 1960 συντελούνται, αλλά σε μικρότερο βαθμό, ανακλήσεις απωλειών με το άρθρο 19 ΚΕΙ, που αφορούν όλες τις ομάδες των «αλλογενών». Έτσι:

- Από τα 630 άτομα των οποίων ανακαλείται η απόφαση αποβολής ή απώλειας, τα 35 είναι Έλληνες Εβραίοι, δηλαδή 5,5%.

Γενικά, από το συνδυασμό των Πινάκων 8 και 10, παρατηρούμε ότι από τις 1229 συνολικά υποθέσεις που παραπέμπονται στο Σ.Ι. για κρίση, μόνο οι 171 υποθέσεις αφορούν σε Έλληνες Εβραίους (13,9%). Από αυτές όμως τις 171 υποθέσεις, οι 121, δηλαδή το 70,7% των υποθέσεων των Ελλήνων Εβραίων που παραπέμπονται στο Σ.Ι. αυτή την περίοδο, αφορούν κυρίως στο ερώτημα της απώλειας της ιθαγένειάς τους, όπως άλλωστε και το μεγαλύτερο μέρος των υποθέσεων γενικά που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. αυτή την περίοδο.

Στη συνέχεια, θα δούμε συγκεντρωμένα σε πίνακα τα στοιχεία που αφορούν τους Έλληνες Εβραίους που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια ατομικά με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 ο πρώτος το 1953, και οι υπόλοιποι με το άρθρο 19 ΚΕΙ. Δυστυχώς, όπως αναφέραμε στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, δεν είναι δυνατόν να συλλέξουμε στοιχεία για το φύλο, την ηλικία, τον τόπο προέλευσης, την ημερομηνία αναχώρησης και τον τόπο προορισμού όσων χάνουν την ελληνική ιθαγένεια σε ομαδικές αποφάσεις. Υπάρχουν βέβαια ατομικοί φάκελοι για τον καθένα στο αρχείο του Υπουργείου Εσωτερικών, αλλά δεν μπορούν να ανευρεθούν, καθώς δεν είναι καταχωρημένοι στο ηλεκτρονικό σύστημα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11:

**ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΠΟΥ ΧΑΝΟΥΝ ΤΗΝ Ε.Ι. ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 4 ΤΟΥ Δ/τος 1927 & ΤΟ ΑΡΘΡΟ 19 ΚΕΙ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1950-1965**

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΑΠΟΒΟΛΗΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΦΥΛΟ	ΔΗΜΟΣ/ΚΟΙΝ. ΕΓΓΡΑΦΗΣ	ΗΜΝΙΑ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗΣ	ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
1953	624/17-3-1953	1910	Α	ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟΥ		ΜΟΝΙΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ		απέβαλε την ελληνική ιθαγένεια με δύο αποφάσεις του Υπουργείου Εσωτερικών χωρίς τη γνωμοδότηση του Σ.Ι. - προσέφυγε στο ΣτΕ - εισάγεται η υπόθεσή του - κρίθηκε ανυπότακτος στον πόλεμο και δεν πλήρωσε ποτέ τέλη διαμονητηρίων
1955	661/29-11-1955	1918	Α	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1943	ΓΑΛΛΙΑ	Χ	πρόκειται για ζευγάρι που υπέβαλε το 1955 δήλωση ότι στερούνται προθέσεως επανόδου και ζητούν να αποβάλουν την ελληνική ιθαγένεια.
1955	661/29-11-1955	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1943	ΓΑΛΛΙΑ	Χ	

1956	665/9-2-1955	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	Δ. ΒΟΛΟΥ	ΠΡΟ ΕΤΩΝ	ΠΑΡΙΣΙ - ΓΑΛΛΙΑ		χήρα Έλληνα Εβραίου από το Βόλο, που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια με το γάμο της, ενώ είχε η ίδια βουλγαρική υπηκοότητα - χρόνια εγκατεστημένη στη Γαλλία, χωρίς πρόθεση επανόδου- ζητά να αποβάλει την ελληνική ιθαγένεια για να τύχει αποζημιώσεως από τη Γαλλία.
1956	671/21-6-1956	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	ΑΓΝΩΣΤΟ	ΑΓΝΩΣΤΗ	ΙΣΡΑΗΛ - ΒΡΑΖΙΛΙΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ		γνωρίζουμε μόνο ότι το 1952 έφυγε από το Ισραήλ, αφού απέκτησε ισραηλινή υπηκοότητα και πήγε αρχικά στη Βραζιλία και μετά στον Καναδά - όταν χάνει την ελληνική ιθαγένεια είναι εγκαταστημένη στο Μόντρεαλ
1957	686/23-5-1957	1923	Α	Δ. ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ	1951	ΙΣΡΑΗΛ		Έφυγε υποβάλλοντας δήλωση με την 621/1949 Πράξη του Υ.Σ. με laissez-passer για το Ισραήλ. Επανήλθε το 1956 και το 1957 ανακλήθηκε η απόφαση αποβολής.
1960	721/23-3-1960	1897	Α	Δ. ΚΕΡΚΥΡΑΙΩΝ	1939	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ -ΤΟΥΡΚΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	ο πατέρας γεννήθηκε στη Βουλγαρία και έμεινε εκεί μέχρι το 1939 που έφυγε με βουλγαρικό διαβατήριο για την Τουρκία, όπου παρέμεινε μέχρι το 1958 ως άπατρις - στη συνέχεια με laissez-passer από τις τουρκικές αρχές αναχώρησε για τη Γαλλία - μέλη τα ίδιας οικογένειας τα παιδιά ζουν στην Αμερική με
1960	721/23-3-1960	1925	Α	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	1939	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ -ΤΟΥΡΚΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ-ΗΠΑ	Χ	
1960	721/23-3-1960	1924	Γ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	1939	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ -ΤΟΥΡΚΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ-ΗΠΑ	Χ	
1960	721/23-3-1960	ΑΓΝΩΣΤΟ	Γ	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	1939	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ -ΤΟΥΡΚΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	

								αμερικανική υπηκοότητα.
1962	746/18-4-1962	1901	A	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ		ΚΑΪΡΟ - ΑΙΓΥΠΤΟΣ	Χ	πρόκειται για δύο αδέρφια
1962	746/18-4-1962	1907	A	ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ		ΚΑΪΡΟ - ΑΙΓΥΠΤΟΣ	Χ	
1963	757/26-3-1957	1913	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΠΡΟ του 1940	ΠΑΡΙΣΙ - ΓΑΛΛΙΑ		διαγράφηκε το 1955 ως ανύπαρκτος
1965	784/9-4-1965	1905	A	Δ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1930	ΜΑΣΣΑΛΙΑ-ΓΑΛΛΙΑ	Χ	εκτελέστηκε από τους Γερμανούς στο στρατόπεδο συγκέντρωσης & εξόντωσης Μαϊντανεκ το 1943

Από τον πίνακα 11 παρατηρούμε τα εξής:

- Από τους 14 Έλληνες Εβραίους που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια «άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως», οι 9 κατευθύνθηκαν στη Γαλλία: οι 7 προπολεμικά (το 1930 και το 1939) και οι 2 (πρόκειται για ζευγάρι) το 1943. Οι δύο επίσης από αυτούς εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς, ο ένας από το Βόλο και ο άλλος από τη Θεσσαλονίκη, που βρέθηκαν στη Γαλλία στο Μεσοπόλεμο (το 1930). Οι 4 προέρχονται από τη Θεσσαλονίκη, άλλοι 4 ήταν μόνιμοι κάτοικοι εξωτερικού (Βουλγαρία) και το 1939 πήγαν αρχικά στην Τουρκία κι από εκεί στη Γαλλία, ενώ τα παιδιά τους μετανάστευσαν αργότερα στην Αμερική.
- Για το Ισραήλ φεύγει το 1951 μόνον ένας Έλληνας Εβραίος από τα Γιάννενα και μάλιστα με την 621/1949 πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου. Το 1956 επανέρχεται και η απόφαση αποβολής του ανακαλείται το 1957, γιατί αμέσως μετά την άφιξή του ζήτησε από το ελληνικό προξενείο να επανέλθει στην Ελλάδα, αλλά το προξενείο δεν του απάντησε, και επιπλέον είναι παντρεμένος με Ελληνίδα²³⁰.

Συνοψίζοντας τα όσα αναφέραμε, μπορούμε να αναφέρουμε για την περίοδο 1950-1965 τα εξής: α) από τις 1229 συνολικά υποθέσεις που παραπέμπονται στο Σ.Ι. για κρίση, μόνο οι 171 υποθέσεις αφορούν σε Έλληνες Εβραίους (δηλαδή, το 13,9%), από αυτές όμως οι 121 αφορούν σε αποβολή, απώλεια, στέρηση ή έκπτωσή τους από την ελληνική ιθαγένεια. Δηλαδή το 70,7% των υποθέσεων των Ελλήνων Εβραίων που παραπέμπονται στο Σ.Ι. αυτή την περίοδο, αφορούν κυρίως στο ερώτημα της απώλειας της ιθαγένειάς τους, όπως άλλωστε και το μεγαλύτερο μέρος των υποθέσεων γενικά που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. αυτή την περίοδο, β) χιλιάδες Έλληνες αριστεροί χάνουν αυτή την περίοδο την ελληνική ιθαγένεια με το ΛΖ'/1947 Ψήφισμα ή με το Ν.Δ. 4234/1962 ή με το άρθρο 20 εδ.γ' του ΚΕΙ, αλλά παρόλο που υπήρχαν αριστεροί Εβραίοι, κανένας από αυτούς δεν έχασε την ελληνική ιθαγένεια μ' αυτόν τον τρόπο, γ) ο χρόνος αναχώρησης των Ελλήνων Εβραίων που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 ή με το άρθρο 19 του ΚΕΙ, αναφέρεται για τις μισές περίπου περιπτώσεις (8 στις 14) στην περίοδο του Μεσοπολέμου, δ) στις ομαδικές αποφάσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας παρατηρούμε ότι στην ίδια απόφαση άλλα άτομα χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και άλλα με το άρθρο 19 του ΚΕΙ, ε) μετά από σχετική νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας²³¹ από το 1960 και έπειτα, οι διατάξεις του άρθρου 19 του ΚΕΙ εφαρμόζονται και σε περιπτώσεις που η αναχώρηση έχει λάβει χώρα πριν από την έναρξη ισχύος τους. Έτσι, όταν υπάρχει αρχικά παράνομη, χωρίς γνωμοδότηση του Σ.Ι., απόφαση αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, το θέμα εισάγεται στο Σ.Ι. που γνωμοδοτεί πλέον με το άρθρο 19 του ΚΕΙ, στ) έχουμε την περίπτωση τα ίδια άτομα να χάνουν την ελληνική ιθαγένεια δύο φορές, είτε γιατί η πρώτη απόφαση εκδόθηκε χωρίς τη γνωμοδότηση του Σ.Ι., άρα είναι και παράτυπη, είτε γιατί με την πρώτη απόφαση χάνουν με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και στη συνέχεια - μετά το 1955 - εκδίδεται και δεύτερη απόφαση με το άρθρο 19 του ΚΕΙ²³².

²³⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 686/1957 και 688/1957.

²³¹ Αποφάσεις Σ.Τ.Ε με αριθμ. 2169/1960, 2753/1964 και 2928/1965.

²³² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 692/7-11-1957.

Παραδειγματικές περιπτώσεις αποβολής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927.

Έχουμε μόνο μία περίπτωση αποβολής με αυτό το άρθρο στη μεταπολεμική περίοδο και μάλιστα πρόκειται για περίπτωση που στηρίζεται σε αρχική παράνομη και αυθαίρετη αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας, χωρίς την προηγούμενη γνωμοδότηση του Σ.Ι.. Σε όλη αυτή την περίοδο συναντάμε στα πρακτικά περιπτώσεις που η αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας διαπιστώνεται με αποφάσεις της διοίκησης (του Υπουργείου Εσωτερικών ή των Νομαρχιών), χωρίς να έχει προηγηθεί η γνωμοδότηση του Σ.Ι. Αυτή την αναφέρουμε γιατί είναι η πρώτη τέτοια περίπτωση στα πρακτικά του Σ.Ι.

Ο συγκεκριμένος άνθρωπος γεννήθηκε το 1910 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, είναι μόνιμος κάτοικος εξωτερικού, ο πατέρας του ήταν Εβραίος της Κέρκυρας, ποτέ δεν πλήρωσε τέλη διαμονητηρίου και ήταν ανυπότακτος στον πόλεμο. Το 1950, μετά από πρόταση του Προξενείου Αλεξανδρείας, τού αφαιρέθηκε η ελληνική ιθαγένεια με τις διατάξεις του άρθρου 4 του Δ/τος του 1927 με υπουργική απόφαση, χωρίς τη γνώμη του Σ.Ι. Το 1951, ο ίδιος ζήτησε την ανάκληση της παραπάνω απόφασης και ο υπουργός δεν έκανε δεκτή την αίτησή του. Τελικά προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο το 1953 ακύρωσε τη δεύτερη απόφαση κι έτσι η υπόθεσή του εισάγεται στο Σ.Ι. για να γνωμοδοτήσει. Το Σ.Ι. δέχεται ως δεδομένα τα εξής: ότι γράφτηκε στα προξενικά μητρώα το 1929, αλλά ποτέ δεν πλήρωσε διαμονητηρία τέλη, ότι ήταν ανυπότακτος στον πόλεμο και ότι την ελληνική ιθαγένεια την «ενεθυμήθη μόνον κατόπιν των τελευταίων ληφθέντων μέτρων υπό των Αιγυπτιακών Αρχών, κατά των προσώπων άτινα δεν ήσαν εφοδιασμένα δια πιστοποιητικών ιθαγενείας». Θεωρεί δε ότι όχι μόνον «στερείται προθέσεως» να εγκατασταθεί μόνιμα στην Ελλάδα, αλλά κι ότι «αδιαφόρησε πλήρως δια τας ουσιωδестέρας των, εκ της ελληνικής υπηκοότητος, απορρεουσών υποχρεώσεων, ως η εκπλήρωσις των στρατιωτικών αυτού υποχρεώσεων», θίγοντας έτσι την εδραιωμένη αντίληψη της αποφυγής των στρατιωτικών υποχρεώσεων από τους Εβραίους²³³.

Παραδειγματικές περιπτώσεις απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 19 του ΚΕΙ.

Όπως είδαμε προηγουμένως τα ενδεικτικά τεκμήρια για τη διαπίστωση της υπαγωγής ή μη κάποιου στις συγκεκριμένες διατάξεις εξακολουθούν μεν να είναι σχεδόν τα ίδια με αυτά του άρθρου 4 του Δ/τος του 1927, δηλαδή η αποδημία όλων των μελών της οικογένειας, η εκποίηση των περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται στην Ελλάδα, η εγγραφή ή μη στα προξενικά μητρώα των ελληνικών αρχών του εξωτερικού, αλλά για πρώτη φορά τόσο στην εισηγητική έκθεση του ΚΕΙ, όσο και στην εγκύκλιο εφαρμογής του ΚΕΙ «ουσιώδες εν προκειμένω κριτήριο θέλει αποτελέι, ως νοείται, η εθνική διαγωγή» και οι ελληνικές προξενικές αρχές του εξωτερικού ρητά οφείλουν να αν «η εθνική τούτου συμπεριφορά είναι η συνάδουσα προς την του Έλληνα πολίτου²³⁴». Το «εθνικό φρόνημα» είναι λοιπόν το κύριο χαρακτηριστικό βάσει του οποίου κρίνονται πια οι «αλλογενείς».

Έχουμε την περίπτωση ενός Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη, που γεννήθηκε το 1913 και προπολεμικά έφυγε για το Παρίσι και διαγράφηκε το 1955 με απόφαση της Γεν. Διοικ. Βορ. Ελλάδος ως «πρόσωπον ανύπαρκτον και μη υπηρετήσαν εις τας τάξεις του Στρατού». Το

²³³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν.625/20-4-1953.

²³⁴ Εγκύκλιος 199/10-12-1955.

γεγονός ότι από το 1940 δεν ήρθε σε επαφή με το ελληνικό προξενείο, συνηγορεί στο ότι *«στερείται καταφανώς ελληνικής συνειδήσεως»*. Το Σ.Ι. αποφασίζει ότι αναχώρησε *«άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως»*, καθώς από το 1940 και μετά δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις του προς το προξενείο, δεν ήρθε σε επαφή μαζί του, δεν ανανέωσε το ελληνικό του διαβατήριο, ούτε εκπλήρωσε τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις. Ο ισχυρισμός δε του ενδιαφερόμενου ότι η μη εκπλήρωση των υποχρεώσεών του ως Έλληνα του εξωτερικού οφείλεται στις περιπέτειές του λόγω των γερμανικών διώξεων *«ελέγχεται ανακριβής»*, διότι και μετά τη λήξη του πολέμου και ως το 1962 δεν ήρθε σε καμιά επαφή με την ελληνική προξενική αρχή²³⁵.

Υπάρχει δε και η περίπτωση συγγενούς α' βαθμού θύματος του Ολοκαυτώματος να ζητά την αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας, για να λάβει σχετική αποζημίωση από το γερμανικό κράτος²³⁶. Έτσι, η χήρα σύζυγος ενός Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη, γεννημένου το 1905, που έφυγε το 1933 για τη Γαλλία, ζητά από το Σ.Ι. το 1962²³⁷ να κηρυχθεί ως απωλέσας την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Π.Δ. 1927, για να τύχει, βάσει του γερμανικού νόμου του 1953, συντάξεως ως χήρα θύματος ναζισμού από τις γερμανικές αρχές, καθώς ο σύζυγός της συνελήφθη από τους Γερμανούς στη Μασσαλία τον Ιανουάριο του 1943 και εκτελέστηκε το Φεβρουάριο του 1943 στο στρατόπεδο Μαϊντάνεκ. Το Σ.Ι. ανέβαλε τη γνωμοδότηση έως ότου το ελληνικό προξενείο στη Μασσαλία αποστείλει στοιχεία για τον σύζυγο. Έτσι το 1963 επανέρχεται το θέμα σε συνεδρίαση²³⁸, χωρίς ωστόσο το προξενείο να διαθέτει στοιχεία για το αν ο συγκεκριμένος εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του απέναντί του. Το Σ.Ι. θεωρεί ότι *«δεν τυγχάνει νόμω βάσιμον»* το αίτημα της συζύγου για την κήρυξη του συζύγου της ως απωλέσαντος την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Π.Δ. 1927, διότι αυτό καταργήθηκε με το άρθρο 31 του ΚΕΙ, έστω κι αν η αναχώρηση έγινε όταν αυτό ίσχυε, αλλά και ούτε με το άρθρο 19 του ΚΕΙ, γιατί η απώλεια επέρχεται από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης, ενώ ο σύζυγος της αιτούσας έχει ήδη αποβιώσει. (Στο σημείο αυτό να σημειώσω ότι στη συνεδρίαση του 1963 αναφέρεται μόνο ότι δεν μπορεί να έχει εφαρμογή το άρθρο 4 του Π.Δ. 1927, γιατί καταργήθηκε, ενώ όλα τα υπόλοιπα αναφέρονται στο εισαγωγικό τμήμα της συνεδρίασης του 1965). Το 1965, το Σ.Ι. επανέρχεται στο θέμα, καθώς η σχετική απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών ακυρώθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας το 1964 με την αιτιολογία ότι *«η διάταξη του άρθρου 19 του ΚΕΙ, ως εκ της διατυπώσεως και του σκοπού της συνάγεται, επιτρέπει εις την Διοίκησιν όπως, εκτιμώντας εν γένει συνθήκας της κρινομένης υποθέσεως μέχρι του χρόνου της εκδόσεως της σχετικής πράξεως, αποφασίζει περί της αποβολής της ιθαγενείας του αλλογενούς και αναστροφικώς, ήτοι αφ' ού χρονικού σημείου ήθελε ητιολογημένως διαπιστώσει την πρόθεσιν αυτού περί μη επανόδου εις την χώραν, η εν τούτω δε ευχέρεια αυτής δεν παρακωλύεται εκ του τυχόν παρεμβληθέντος θανάτου του ενδιαφερομένου»*. Από φωτοαντίγραφο του διαβατηρίου του φαίνεται ότι αυτός αναχώρησε αρχικά από την Ελλάδα το 1930, επανήλθε το Δεκέμβριο του 1932 και αφού έμεινε για λίγες μέρες, αναχώρησε πια οριστικά στις αρχές του 1933 για τη Μασσαλία. Το Προξενείο στη Μασσαλία αναφέρει ότι αυτός αρχικά γράφτηκε στα προξενικά μητρώα, αλλά στην αναθεώρηση του 1954 δεν εμφανίστηκε. Επίσης, δεν σώζονται στο προξενείο στοιχεία που να επιβεβαιώνουν ότι ήταν συνεπής στις υποχρεώσεις του από το 1933 έως το 1943. Το Σ.Ι. τελικά, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο ενδιαφερόμενος ήταν αλλογενής, αναχώρησε για πρώτη φορά από την Ελλάδα το 1930 για τη Μασσαλία, όπου παντρεύτηκε με ομόθηρσκή του και

²³⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 757/26-3-1963.

²³⁶ Αντίθετα, στη συνέχεια θα δούμε ότι ανακαλούνται αποφάσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας που συντελέστηκαν με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και αφορούσαν σε θύματα του Ολοκαυτώματος.

²³⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 752/1962

²³⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 759/1963.

αποκαταστάθηκε επαγγελματικά, και ότι επισκέφτηκε την Ελλάδα μόνο για ένα ολιγοήμερο ταξίδι, αποφασίζει τελικά ότι έχασε την ελληνική ιθαγένεια από το αργότερο από το 1933²³⁹.

Στις προηγούμενες περιόδους είδαμε ότι σε αντίθεση με τους υπόλοιπους «αλλογενείς», οι Έλληνες Εβραίοι φαίνεται από τα πρακτικά του Σ.Ι. να υποβάλουν μόνο από μία τέτοια δήλωση σε κάθε περίοδο και να φεύγουν για το Ισραήλ. Εδώ, έχουμε τη χαρακτηριστική περίπτωση ζευγαριού από τη Θεσσαλονίκη - που είναι εγκατεστημένοι στη Γαλλία από το 1943 - και που υποβάλουν δήλωση το 1955 *«ότι στερούνται προθέσεως επανόδου εις Ελλάδα και ζητούν όπως αποβάλλουν την Ελληνική υπηκοότητα»*, χωρίς όμως, όπως θα περιμέναμε, να κατευθυνθούν προς το κράτος του Ισραήλ. Γεγονός που σημαίνει ότι αυτού του είδους οι δηλώσεις δεν προορίζονταν μόνο για την κατεύθυνση *«της Εστίας του Ισραήλ»*, αλλά και για άλλους προορισμούς. Πιθανόν το ελληνικό κράτος δεν το ενδιέφερε τόσο ο προορισμός, όσο η παράλληλη αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας από «ανεπιθύμητους» συμπολίτες. Το Β. Γεν. Προξ. της Ελλάδας στο Παρίσι, αναφέρει μάλιστα ότι *«στερούνται ελληνικής συνειδήσεως»* είναι εγκατεστημένοι στη Γαλλία, χωρίς πρόθεση επανόδου και επείγονται να τακτοποιηθούν έναντι των γαλλικών αρχών. Έτσι χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 19 του ΚΕΙ²⁴⁰.

Τέλος, έχουμε την περίπτωση μιας μεγάλης ομαδικής απόφασης απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας 262 Ελλήνων Εβραίων με τις διατάξεις του άρθρου 19 του ΚΕΙ το 1957²⁴¹. Σ' αυτή περιλαμβάνονται τα μέλη μιας εβραϊκής οικογένειας, γονείς και τέσσερα παιδιά, που ήδη από το 1950 είχαν χάσει την ελληνική ιθαγένεια με υπουργική απόφαση που εκδόθηκε σύμφωνα με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927. Προηγουμένως είχε υποβληθεί από τους ίδιους υπεύθυνη δήλωση ότι *«απέρχονται εξ Ελλάδος με πρόθεση μη επανόδου παραιτούμενοι της ελληνικής ιθαγενείας»* και τους είχε χορηγηθεί από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξεως ειδικό ταξιδιωτικό έγγραφο, *laissez-passer*, για τη μετάβασή τους στο κράτος του Ισραήλ, σύμφωνα με την αριθμ. 621/1949 Π.Υ.Σ.. Τα ίδια λοιπόν πρόσωπα, για δεύτερη φορά χάνουν σε ομαδική απόφαση απώλειας την ελληνική ιθαγένεια, και μάλιστα χωρίς να αιτιολογείται ο λόγος έκδοσης της δεύτερης απόφασης.

Παραδειγματικές περιπτώσεις ανάκλησης αποφάσεων περί αποβολής.

Θεωρούμε ότι στη συγκεκριμένη περίοδο, έχει σημασία να δούμε και την αιτιολόγηση των αποφάσεων με τις οποίες ανακαλούνται προηγούμενες αποφάσεις αποβολής ή απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας, γιατί από αυτές φαίνεται ότι πλέον το «εθνικό φρόνημα» είναι εκείνο που ουσιαστικά παίζει σημαντικό ρόλο σ' αυτή την περίοδο.

Πολλές φορές η ανάκληση γίνεται, γιατί τα πρόσωπα που έχασαν την ελληνική ιθαγένεια είναι θύματα του Ολοκαυτώματος ή επιζήσαντες της Κατοχής. Το 1950 Έλληνας Εβραίος απέβαλε την ελληνική ιθαγένεια με απόφαση του Υπουργού και ζητά το 1956 την ανάκλησή της. Αναχώρησε το 1943 ή 1944 μέσω Τουρκίας *«δια Παλαιστίνην, (...) λόγω του τότε γνωστού διωγμού των εν Ελλάδι Ισραηλιτών υπό των Γερμανών»*. Απέκτησε αυτοδίκαια την ισραηλινή υπηκοότητα το 1952 με το νέο νόμο για την ισραηλινή ιθαγένεια. Επειδή κατά την κρίση του Σ.Ι. *«πρόδηλον είναι ότι ο κρινόμενος αναγκάσθη να εγκαταλείψη το ελληνικόν έδαφος το έτος 1943 λόγω των τότε γνωστών διωγμών των Ισραηλιτών υπό των Γερμανών»*,

²³⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 784/1965.

²⁴⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 661/29-11-1955.

²⁴¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 692/7-11-1957.

ανακαλεί την απόφαση αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας²⁴², παρά την αντίθετη άποψη της Δ/σης Αλλοδαπών. Σε άλλη σχετική υπόθεση αναφέρεται ότι: *«πρόδηλον είναι ότι ο κρινόμενος αναγκάσθη να εγκαταλείψει το ελληνικόν έδαφος το έτος 1943 λόγω των τότε γνωστών διωγμών των Ισραηλιτών υπό των Γερμανών»*, και το Σ.Ι. ανακαλεί την απόφαση αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας²⁴³.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν και οι παρακάτω υποθέσεις ανάκλησης αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας ατόμων που είχαν δηλώσει στις αρχές ότι μεταναστεύουν χωρίς επιστροφή με αυτόματη αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας, κάποιοι από αυτούς και σύμφωνα με την 621/1949 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (Π.Υ.Σ.). Η νέα ζωή στο Ισραήλ δεν είναι εύκολη και ζητούν να επανέλθουν και να ανακτήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Έτσι, έχουμε την περίπτωση ηλικιωμένου ζευγαριού από την Πρέβεζα που αναχώρησε για το Ισραήλ το 1950, κατόπιν δηλώσεως ότι αναχωρούν άνευ προθέσεως επανόδου. Το 1951 και το 1952 ζήτησαν την επανάκτηση της ελληνικής ιθαγένειας και τον επαναπατρισμό, αλλά οι αιτήσεις τους δεν έγιναν δεκτές. Το 1954 επανήλθαν στην Ελλάδα με ελληνικό διαβατήριο *«εκδοθέντος ουχί ορθώς»* από το προξενείο στα Ιεροσόλυμα *«κατόπιν της καθιερωθείσης τότε επιεικεστέρας μεταχειρίσεως των Ισραηλιτών»*. Τελικά το Σ.Ι. ανακαλεί την απόφαση αποβολής επειδή: οι συγκεκριμένοι δεν είχαν πρόθεση μη επανόδου, αμέσως ζήτησαν τον επαναπατρισμό τους, δεν εμπίπτουν στην κατηγορία της 621/1949 πράξης του Υ.Σ., ήταν σε επαφή με το ελληνικό προξενείο, επέστρεψαν στην Ελλάδα με ελληνικό διαβατήριο, είναι υπερήλικες και έχουν γιο που μένει στην Ελλάδα, και η διαγωγή τους είναι *«ανεπίληπτος από πάσης απόψεως»*²⁴⁴. Τα πράγματα δυσκολεύουν γι' αυτούς που έχουν υποβάλει δήλωση με την 621/1949 Π.Υ.Σ., καθώς δεν ανακαλείται. Στις παρακάτω όμως περιπτώσεις τα πράγματα εκτιμώνται διαφορετικά. Ένας νεαρός Εβραίος από την Κέρκυρα φεύγει το 1949 με την αρ. 621/1949 πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου. Μόλις εφτάμιση μήνες αργότερα, ομολογώντας ότι μετανάστευσε για το Ισραήλ με την πρόθεση μόνιμης εγκατάστασης και *«με την ελπίδα ενός καλύτερου μέλλοντος»* και *«επικαλούμενος την σκληράν μεταμέλησίν του»* ζητά να επανέλθει γιατί η οικογένειά του βρίσκεται στην Κέρκυρα. Το Σ.Ι. αναφέρει ότι από τυπικής απόψεως δεν είναι δυνατή η ανάκληση, αλλά εξετάζοντας την ουσία επισημαίνει ότι ο συγκεκριμένος έφυγε *«μετά την λήξιν του συμμαρτοπολέμου, συνεπώς ουχί προς αποφυγήν των εκ του πολέμου τούτου κινδύνων (...) ότι η κλάσις του δεν εστρατεύθη εισέτι, και ότι επτά μήνας περίπου μετά την αναχώρησίν του, ητήσατο ούτος επαναπατρισμόν»* και έτσι δεν χάνει την ελληνική ιθαγένεια²⁴⁵. Παρόμοιας αιτιολογίας, που κρίνεται βάσει της ουσίας της υπόθεσης είναι και άλλη περίπτωση νέου που έφυγε για το Ισραήλ με την 621/1949 πράξη του Υ.Σ. και επανήλθε πέντε μήνες αργότερα²⁴⁶. Μάλιστα, απ' ό,τι φαίνεται σε άλλη υπόθεση πολλοί επέστρεψαν το 1954 στην Ελλάδα *«βάσει του τότε ληφθέντος ευεργετικού μέτρου»*²⁴⁷.

Η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων δηλώνει το εθνικό φρόνημα και την εθνική συνείδηση κάποιου. Έτσι έχουμε περίπτωση ατόμου που έφυγε για το Ισραήλ με *laissez-passer* σύμφωνα με την 621/1949 πράξη του Υ.Σ., αλλά το γεγονός ότι είχε υπηρετήσει το 1929-1930 στον ελληνικό στρατό ως βοηθητικός συνηγόρησε τελικά υπέρ της

²⁴² Η Δ/ση Αλλοδαπών ήταν αντίθετη στην ανάκληση «άνευ συγκεκριμένων αιτιάσεων». Το Προξενείο αναφέρει ότι ο εφοδιασμός με ισραηλινό διαβατήριο είναι συνήθης πρακτική, διότι δεν μπορούν να εφοδιαστούν με ελληνικό, αφού δεν είναι γραμμένοι στα προξενικά μητρώα, καθώς κάποια προξενεία δεν έγραφαν τους ισραηλίτες στα προξενικά μητρώα.

²⁴³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 666/1-3-1956 και συν. 704/27-11-1958

²⁴⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 667/15-3-1956.

²⁴⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 673/19-7-1956.

²⁴⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 687/20-6-1957.

²⁴⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 689/19-8-1957.

ανάκλησης της απόφασης αποβολής²⁴⁸. Όπως και η περίπτωση Εβραίου που υπηρέτησε στο στρατό στη Μ. Ανατολή (BESMA) από το 1943-1945²⁴⁹. Αντίθετα, το Σ.Ι. αποφάνθηκε αρνητικά για τρία αδέρφια, κατοίκους εξωτερικού, που κρίθηκαν ανυπότακτοι και δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον για τα ελληνικά ζητήματα.

Η εγγραφή στα προξενικά μητρώα και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων έναντι των προξενικών αρχών, δηλώνουν ότι ο αλλογενής δεν έχει αποκόψει τους δεσμούς του με την Ελλάδα, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θεωρείται ότι δεν έχει εθνική συνείδηση και χάνει την ελληνική ιθαγένεια. Επιπλέον επιβαρυντικό στοιχείο είναι και η χρήση ξένου διαβατηρίου. Από κάποιες υποθέσεις ωστόσο, παίρνουμε πληροφορίες για τη στάση και την πρακτική που ακολουθούσαν τα ίδια τα προξενεία στο Ισραήλ ειδικά έναντι των Ελλήνων Εβραίων. Συνήθως αναφέρεται από τις εκεί προξενικές αρχές ότι οι ίδιοι δεν γράφονταν στα προξενικά μητρώα. Από κάποια υπόθεση του Σ.Ι. μαθαίνουμε ότι ο εφοδιασμός με ισραηλινό διαβατήριό είναι συνήθης πρακτική για τους Έλληνες Εβραίους, διότι δεν μπορούν να εφοδιαστούν με ελληνικό, αφού δεν είναι γραμμένοι στα προξενικά μητρώα, καθώς κάποια προξενεία, όπως το Προξενείο «εν Ιόπη», στην περιφέρεια του οποίου έμενε ο συγκεκριμένος, δεν έγραφαν «*τους Ισραηλίτας την καταγωγήν Έλληνας υπηκόους*» στα προξενικά μητρώα²⁵⁰. Ενδιαφέρουσα είναι και η στάση του Β. Γεν. Προξ. της Ελλάδας στο Τελ Αβίβ που αντιτίθεται στην ανάκληση της απόφασης αποβολής για ατομικούς και γενικούς λόγους. Στους γενικούς λόγους αναφέρεται ότι η συνεχής απειλή πολέμου μεταξύ Ισραήλ και Αραβικών χωρών, όπως και πολλές άλλες δυσκολίες στη ζωή στο Ισραήλ «*ωθούν προς επάνοδον εις Ελλάδα πολλούς των Ισραηλιτών. Συνεπώς ενδείκνυται επαγρύπνησις και άκαμπτος στάσις*» των ελληνικών υπηρεσιών, γιατί διαφορετικά «*θα ενθαρρυνθούν πολλοί των εν λόγω Ισραηλιτών*» να επανέλθουν στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά το Σ.Ι. προβαίνει σε ανάκληση της αποβολής, γιατί όταν έφυγε το 1944 ήταν μόλις 18 ετών και από το 1955 συνεχώς παρουσιαζόταν στο προξενείο και ζητούσε να επανέλθει²⁵¹.

Έχουμε δει ακόμη ότι πλέον οι ελληνικές προξενικές αρχές πρέπει ρητά να αναφέρουν για την εθνική ή η συμπεριφορά κάποιου. Έτσι, ανακαλείται η αποβολή ή η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας για τους παρακάτω λόγους: «*εκ της ελληνοπρεπούς συμπεριφοράς του εν τη αλλοδαπή αλλογενοῦς, τεκμαίρεται ότι ούτος δεν στερείται προθέσεως επανόδου*²⁵²» - «*δοθέντος ότι δεν προκύπτει αντεθνικήν αυτού ενέργεια*²⁵³» - «*εκπληροί κανονικώς τας έναντι του Προξενείου υποχρεώσεις του, συνεισφέρει προθύμως εις πατριωτικούς εράνους, επιδεικνύει λίαν ικανοποιητικήν διαγωγήν από εθνικής απόψεως και είναι άξιος της ελληνικής ιθαγένειας*²⁵⁴» ή επειδή, όπως πληροφορεί το ελληνικό προξενείο στα Ιεροσόλυμα, πρωτοστατεί στις ελληνικές εκδηλώσεις (25^η Μαρτίου, έρανοι σεισμοπλήκτων κ.α.) και δημοσιογραφεί σε διάφορα εβραϊκά φύλλα γράφοντας υπέρ των ελληνικών απόψεων²⁵⁵.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η «εθνική συνείδηση» και το «εθνικό φρόνημα» είναι και οι βασικές αιτίες ανάκλησης των αποφάσεων αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας.

²⁴⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 699/17-6-1958.

²⁴⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 711/19-5-1959.

²⁵⁰ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 666/1-3-1956.

²⁵¹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 687/20-6-1957.

²⁵² Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 666/1-3-1956.

²⁵³ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 673/19-7-1956.

²⁵⁴ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 685/2-3-1957.

²⁵⁵ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 690/30-9-1957.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις στέρησης ιθαγένειας με το άρθρο 23^ο Α.Ν. 1856 (άρθρο 5 του Α.Ν. 1856)

Στη μεταπολεμική περίοδο έχουμε ελάχιστες στερήσεις με αυτό το νομικό καθεστώς, που σταματούν μάλιστα το 1954, αφού από το 1955 αρχίζει να ισχύει ο νέος Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ).

Ενδιαφέρουσα είναι η εξής περίπτωση: Η χήρα ενός Εβραίου ζήτησε το 1940 να πολιτογραφηθεί και έτσι ανέκυψε το ζήτημα της ιθαγένειας του συζύγου της που πέθανε το 1929, της ίδιας και των δύο παιδιών της. Ο άντρας της γεννήθηκε το 1877 στη Θεσσαλονίκη και κατοικούσε εκ περιτροπής στη Θεσσαλονίκη, στη Δράμα και στις Σέρρες. Από το 1907 έως το 1929 υπηρέτησε ως προξενικός πράκτορας της Ιταλίας και έτσι την 1/11/1913 προέβαλε, όχι νόμιμα, την ιταλική υπηκοότητα – την οποία απέκτησε με ιταλικό Β.Δ/γμα το 1921 - και δεν γράφτηκε με την αθρόα πολιτογράφηση. Από το 1921 απέκτησαν την ιταλική υπηκοότητα και η σύζυγος και τα δύο αγόρια τους, που γεννήθηκαν το 1910 και το 1924 και χρησιμοποιούσαν πιστοποιητικά και διαβατήρια ιταλικής υπηκοότητας έως το 1951. Λόγω των αντισιμιτικών νόμων στην Ιταλία, στερήθηκαν την ιταλική υπηκοότητα, όπως άλλωστε κι όλοι οι Εβραίοι, με το Β. Δ/γμα της 12/12/1938 και την ανέκτησαν με το από 15/1/1944 όμοιο. Ο ένας από τους δύο γιους της οικογένειας καταδικάστηκε από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων για δωόμιση χρόνια για παράβαση, κατά την Κατοχή, του άρθρου 4 του Α.Ν. 533/1943 και του άρθρου 374 του ποινικού νόμου. Στην εισήγηση του Σ.Ι. αναφέρεται ότι τόσο ο ίδιος όσο και η σύζυγος και ο μεγάλος του γιος, ως κάτοικοι της Μακεδονίας την 1/11/1913, είναι Έλληνες με τη Συνθήκη των Αθηνών - ο ίδιος δε διατήρησε την ιθαγένειά του και μετά την πολιτογράφησή του ως Ιταλός γιατί δεν πήρε άδεια αποβολής – και ο μικρός γιος του είναι Έλληνας εκ γενετής. Ωστόσο επειδή η σύζυγος και τα παιδιά χρησιμοποιούσαν πιστοποιητικά και διαβατήρια ξένης ιθαγένειας για περισσότερο από μια πενταετία, στερούνται την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856. Στην απόφαση όμως γίνεται διαφοροποίηση μεταξύ τους. Η μητέρα, που διαμένει στο εξωτερικό, και ο γιος, που καταδικάστηκε από το δικαστήριο δωσίλογων, στερούνται την ελληνική ιθαγένεια, ενώ για τον μικρότερο γιο δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις στέρησης *«δοθέντος ότι ούτος κατοικεί μόνιμως εν Ελλάδι και είναι ανεπιλήπτου διαγωγής»²⁵⁶*.

Η Γεν. Δ/ση Αλλοδαπών του Υπουργείου Εσωτερικών ζητά την στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας από Εβραίο γεννημένο το 1905 εγγεγραμμένο στη Μυτιλήνη που για χρόνια χρησιμοποιούσε πιστοποιητικά και διαβατήρια πορτογαλικής ιθαγένειας. Ο συγκεκριμένος έφτασε στην Ελλάδα από την Ιταλία το 1943 και αποφεύγοντας τις γερμανικές διώξεις κατάφερε να φύγει μέσω Τουρκίας στην Παλαιστίνη με την οικογένειά του. Το 1950 επέστρεψε στην Ελλάδα με ελληνικό διαβατήριο που εκδόθηκε από το ελληνικό προξενείο στη Χαΐφα. Ξανάφυγε δε για την Παλαιστίνη, όπου διαμένει. Έχει άδεια μόνιμης εγκατάστασης από τις Ισραηλινές αρχές και τα ενήλικα παιδιά του έχουν αποκτήσει ισραηλινή υπηκοότητα. Παρόλα αυτά από το 1946 είναι εγγεγραμμένος στα προξενικά μητρώα και καταβάλει ανελλιπώς τα τέλη πιστοποιητικού ιθαγένειας. Στην Ελλάδα είναι ανυπότακτος. Σύμφωνα με υπόμνημα που έχουν καταθέσει τα αδέρφια του που μένουν στην Ελλάδα και συνημμένη βεβαίωση του Εμπορικού Συλλόγου Αθηνών, ο συγκεκριμένος με το που ξέσπασε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος πρόσφερε χρήματα, μάλλινα υφάσματα και ύφασμα για επιδέσμους για τον ελληνικό στρατό και πρωτοστατούσε καθ' όλη την πολεμική περίοδο για τον ελληνικό αγώνα. Το Σ.Ι. ζητά από την αρμόδια διεύθυνση αλλοδαπών να επανεξετάσει το θέμα, κι εκείνη επιμένει στην άποψή της στηριζόμενη στα εξής επιχειρήματα: α) ότι *«ουδέποτε ενεθυμίσθη την ελληνικήν αυτού υπηκοότητα κατά την από 1931-1943 εν Ελλάδι διαμονήν*

²⁵⁶ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 602/9-7-1951.

του», αλλά αντίθετα έπαιρνε άδεια διαμονής ως αλλοδαπός, β) δεν εκπλήρωσε τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις και γ) «*αι περί του αγώνος προβαλλόμεναι εισφοραί και πράξεις*» δεν οφείλονται στα ελληνικά του αισθήματα, αλλά στην κατάσταση που επικρατούσε τότε. Το Σ.Ι. λοιπόν λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν υπάρχει κανένα ελαφρυντικό που να δείχνει ότι χρησιμοποιούσε ελληνικά πιστοποιητικά και διαβατήρια κατά την διαμονή του στην Ελλάδα. Επειδή λοιπόν χρησιμοποιούσε πιστοποιητικά και διαβατήρια ξένης (πορτογαλικής) υπηκοότητας από το 1931 έως το 1946, τού στερεί την ελληνική ιθαγένεια²⁵⁷.

Παραδειγματικές περιπτώσεις έκπτωσης με το άρθρο 20 εδ.α' του ΚΕΙ.

Οι Έλληνες Εβραίοι χάνουν την ελληνική ιθαγένεια «ένεκεν εκπτώσεως», αλλά μόνο με την περίπτωση του πρώτου εδάφιου του άρθρου 20 του ΚΕΙ, που αφορά αυτόν που «*κατά παράβασιν του άρθρου 14 απέκτησε τη βουλήσει του αλλοδαπήν ιθαγένειαν*». Μετά από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ στις 14 Μαΐου 1948 και το Νόμο της Επιστροφής το 1950, που έδινε τη δυνατότητα σε όσους Εβραίους μετανάστευαν στο Ισραήλ να αποκτήσουν και την Ισραηλινή υπηκοότητα, πολλοί Έλληνες Εβραίοι που έφυγαν μετά από το 1948 για το Ισραήλ υπάγονται σ' αυτή την κατηγορία και χάνουν την ελληνική ιθαγένεια. Αντίθετα, οι Έλληνες Εβραίοι δεν χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με τα άλλα δύο εδάφια του άρθρου 20 του ΚΕΙ και ειδικά με το εδάφιο γ', που στην ουσία αποτελεί τη συνέχιση του ΛΖ'/1947 Ψηφίσματος.

Στη συνέχεια θα δούμε τρεις χαρακτηριστικές περιπτώσεις: α) την περίπτωση Ελλήνων Εβραίων που φεύγουν για το Ισραήλ και υποβάλουν δήλωση περί αποποίησης της ελληνικής ιθαγένειας, αλλά ο ένας από αυτούς το έχε μετανιώσει, και β) την περίπτωση Έλληνα Εβραίου μαχητή του ΕΛΑΣ.

Έλληνας Εβραίος υποβάλει δήλωση ότι αποποιείται την ελληνική ιθαγένεια και επιθυμεί να μεταβεί στο Ισραήλ. Η Δ/ση Αλλοδαπών διαβιβάζει το φάκελο στο Σ.Ι. και προτείνει να γίνει δεκτό το αίτημά του. Το Σ.Ι. διαπιστώνει από τα στοιχεία του φακέλου του ότι έχει αποκτήσει την Ισραηλινή υπηκοότητα άνευ αδείας της ελληνικής κυβέρνησης, ότι έχει καταδικαστεί ισόβια για φόνο και ότι «διακρίνεται δια τας ανατρεπτικάς του ιδέας». Εισηγείται και αποφασίζει την έκπτωσή του από την ελληνική ιθαγένεια με τις διατάξεις της παρ. 1^α του άρθρου 20 του ΚΕΙ²⁵⁸.

Εβραίος, καταγόμενος από την Κέρκυρα, που είχε αποβάλει την Ε.Ι. με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 σε ομαδική αποβολή το 1959, επειδή έφυγε το 1946 για το Ισραήλ, μετά από σύντομη επίσκεψή τους στην Ελλάδα ανακάλυψε ότι είχε διαγραφεί και προσέφυγε στο Σ.τ.Ε που τον δικαίωσε και ακύρωσε τη σχετική απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών «δί' εσφαλμένην εφαρμογή του νόμου». Δύο μήνες μετά από την απόφαση του Σ.τ.Ε ο Υπουργός διαβιβάζει το φάκελο στο Σ.Ι. με το ερώτημα αυτή τη φορά της έκπτωσης. Σύμφωνα με πληροφορίες του ελληνικού προξενείου στο Τελ Αβίβ, αυτός έφυγε από την Ελλάδα το 1945 σε ηλικία 22 ετών. Μετά από ένα χρόνο, «συνεπεία των αντιξοοτήτων, άς συνήντησεν», δηλαδή την άγνοια της γλώσσας και τη δυσκολία για ανεύρεση εργασίας, απευθύνθηκε στο ελληνικό προξενείο και ζήτησε τη χορήγηση ελληνικού διαβατηρίου, αλλά δεν προσκόμισε τα απαραίτητα έγγραφα. Έκτοτε από το 1946-1959 δεν ήρθε σε επαφή με το προξενείο. Στο μεταξύ το 1952 απέκτησε την ισραηλινή υπηκοότητα και υπηρέτησε στον ισραηλινό στρατό, παντρεύτηκε και απέκτησε παιδιά και το 1959 ξαναεμφανίστηκε στο προξενείο για να ζητήσει

²⁵⁷ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 616/1952.

²⁵⁸ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 662/12-12-1955.

θεώρηση για επισκεφτεί την άρρωστη μητέρα του στην Ελλάδα. Το εξαιρετικά ενδιαφέρον στην ιστορία αυτή είναι ότι το προξενείο τον έβαλε να υπογράψει υπεύθυνη δήλωση ότι: α) αποκλειστικός σκοπός του ταξιδιού του είναι η επίσκεψη στην άρρωστη μητέρα του, β) δεν θα επιδιώξει επανεγκατάσταση στην Ελλάδα, ούτε ανάκτηση της ελληνικής ιθαγένειας, την οποία οικειοθελώς απέβαλε όταν απέκτησε την ισραηλινή, και τέλος γ) θα εγκαταλείψει την Ελλάδα μαζί με την οικογένειά του αμέσως όταν λήξει η άδεια παραμονής του στη χώρα. Τελικά το Σ.Ι. τον έκρινε έκπτωτο με τις διατάξεις του άρθρου 20 παρ.1^α του ΚΕΙ, γιατί κατά παράβαση του άρθρου 14 ΚΕΙ και χωρίς την άδεια του Υπουργού Εσωτερικών και «οικεία βουλήση» απέκτησε αλλοδαπή ιθαγένεια²⁵⁹.

Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση έκπτωσης από την ελληνική ιθαγένεια ενός Εβραίου από το Βόλο, που «κατά την διάρκεια της κατοχής υπηρέτησεν εις τον ΕΛΑΣ και ειργάσθη δια την επικράτησιν του ΚΚΕ». Το 1946 προσχώρησε «εις τους Κ/Σ περιοχής Πηλίου» και το 1948 αναχώρησε «λάθρα» για το Ισραήλ, όπου και πήρε την ελληνική ιθαγένεια. Το 1956 έφτασε μόνος του στην Ελλάδα με ισραηλινό διαβατήριο και μετά από ένα μήνα ξανάφυγε για το Ισραήλ για να επανέλθει μετά από λίγο με ελληνικό διαβατήριο - από το προξενείο των Ιεροσολύμων - μαζί με την οικογένειά του. Το Σ.Ι. εισηγείται την έκπτωσή του από την ελληνική ιθαγένεια, γιατί απέκτησε ισραηλινή υπηκοότητα άνευ αδείας της ελληνικής κυβέρνησης, κατά την παραμονή του στην Ελλάδα «και δη κατά την κατοχικήν περίοδον και επί του συμμοριτοπολέμου έδρασε ποικιλοτόπως αντεθνικώς», μεταπολεμικά δεν υπηρέτησε στον ελληνικό στρατό, αλλά έφυγε «λάθρα» για το Ισραήλ, όπου για μια οκταετία δεν παρουσιάστηκε στις ελληνικές προξενικές αρχές. Το Σ.Ι. γνωμοδοτεί υπέρ της έκπτωσης και μάλιστα είναι ενδιαφέρον ότι παράγει νομολογία αναφέροντας ότι δεν προκύπτει πότε απέκτησε την ισραηλινή υπηκοότητα, αλλά αυτό «στερείται σημασίας», διότι η έκπτωση με το άρθρο 20 ΚΕΙ είναι διοικητικό μέτρο που μπορεί να απαγγελθεί και στην περίπτωση που η κτήση της αλλοδαπής ιθαγένειας προηγείται της έναρξης ισχύος του ΚΕΙ.

Συνοψίζοντας τα όσα έχουμε αναφέρει για τη μεταπολεμική περίοδο μπορούμε να αναφέρουμε τα εξής: α) «το εθνικό φρόνημα» είναι αυτό που κατεχοχίν λαμβάνεται υπόψη για την κρίση των υποθέσεων των «αλλογενών» γενικότερα και των Ελλήνων Εβραίων ειδικότερα, β) αρκετοί είναι οι Έλληνες Εβραίοι που φεύγουν για το κράτος του Ισραήλ σύμφωνα με την αριθμ. 621/1949 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου εφοδιαζόμενοι με laissez-passer για ένα ταξίδι προς το κράτος του Ισραήλ μετά από την υποβολή υπεύθυνης δήλωσης από τους ίδιους ότι «απέρχονται εξ Ελλάδος με πρόθεση μη επανόδου παραιτούμενοι της ελληνικής ιθαγενείας». Αρκετοί από αυτούς το μετανιώνουν μετά από τη μετάβασή τους στο Ισραήλ και ζητούν να επιστρέψουν, παρ' ότι η δήλωσή τους δεν ανακαλείται. Τότε το Σ.Ι. εξετάζοντας την ουσία της υπόθεσης, αλλά πάντα με βάση το «εθνικό φρόνημα», τους δικαιώνει. γ) στην περίοδο αυτή βλέπουμε ότι η διαδικασία απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας δεν είναι πάντα σύννομη: ι) αποφάσεις εκδίδονται δύο φορές για τα ίδια πρόσωπα και με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και με το άρθρο 19 του ΚΕΙ, ιι) εισάγονται στο Σ.Ι. υποθέσεις ατόμων που έχουν χάσει την ελληνική ιθαγένεια στην ίδια περίοδο με αποφάσεις απλές της διοίκησης (του Υπουργού Εσωτερικών ή των Νομαρχών) χωρίς προηγούμενη γνωμοδότηση του Σ.Ι., μετά από την ακύρωσή τους ως παράνομων από το Συμβούλιο της Επικρατείας, δ) και οι ανακλήσεις προηγούμενων αποφάσεων αποβολής ή απώλειας εκδίδονται με βασικό κριτήριο «το εθνικό φρόνημα» των Ελλήνων Εβραίων.

²⁵⁹ Βλ. Πρακτικά Σ.Ι. συν. 737/4-7-1961.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία εξετάσαμε συνολικά 23 τόμους Πρακτικών του Συμβουλίου Ιθαγενείας (Σ.Ι.) από το 1930 έως και το 1965. Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, πραγματοποιήθηκαν 315 συνεδριάσεις στις οποίες εισήχθησαν για γνωμοδότηση 2.731 υποθέσεις που αφορούσαν 7.829 άτομα. Στην περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου, το Σ.Ι. συνεδρίασε 289 φορές και εξέτασε 1.574 υποθέσεις που αφορούσαν 2.387 άτομα. Τέλος, στη μεταπολεμική περίοδο 1950-1965, πραγματοποιήθηκαν 204 συνεδριάσεις του Σ.Ι. στις οποίες εξετάστηκαν 1.229 υποθέσεις που αναφέρονταν σε 46.952 άτομα.

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου παραπέμφθηκαν για εξέταση από το Σ.Ι. 174 υποθέσεις που αφορούσαν σε 839 Έλληνες Εβραίους, από τους οποίους οι 250 απέβαλαν την ελληνική ιθαγένεια²⁶⁰. Στην περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου, εισήχθησαν – έως κυρίως το 1943 – για γνωμοδότηση από το Σ.Ι. οι 183 υποθέσεις συνολικά 284 Ελλήνων Εβραίων, από τους οποίους οι 174 έχασαν την ελληνική ιθαγένεια²⁶¹. Τέλος, στη μεταπολεμική περίοδο, εξετάστηκαν από το Σ.Ι. οι 171 υποθέσεις 1.740 Ελλήνων Εβραίων, από τους οποίους έχασαν την ελληνική ιθαγένεια 1.649 άτομα²⁶². Παρατηρούμε μια κλιμάκωση της απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους, που στη μεταπολεμική εποχή φτάνει το 94,7% των Ελλήνων Εβραίων, οι υποθέσεις των οποίων παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι.

Σκοπός του ελληνικού κράτους στο Μεσοπόλεμο, μετά την ήττα της μεγαλοϊδεατικής πολιτικής και την ανταλλαγή των πληθυσμών είναι η εθνική ομοιογένεια του πληθυσμού, στον οποίο με τις προσκτήσεις των Νέων Χωρών είχαν ήδη προστεθεί πολυπληθείς μειονοτικοί «αλλογενείς», Εβραίοι, μουσουλμάνοι, Αρμένιοι κ.α.. Οι πληθυσμοί αυτοί, αφού δεν έχουν «ελληνική εθνική καταγωγή» πρέπει να αποκτήσουν «ελληνική εθνική συνείδηση», καθώς ως «αλλογενείς» είναι εξ ορισμού άτομα με «ρευστή εθνική συνείδηση» και «ο δεσμός τους με το ελληνικό έθνος είναι εντελώς χαλαρός και εύθραυστος». Όσοι δεν τα καταφέρνουν λογίζονται ως «εσωτερικοί εχθροί» και χάνουν την ελληνική ιθαγένεια.

Οι Έλληνες Εβραίοι, είναι κι αυτοί μέρος αυτής της πολιτικής στόχευσης. Πρόβλημα ωστόσο αφομοίωσης παρουσιάζουν περισσότερο οι Σεφαραδίτες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης και γενικότερα της Μακεδονίας. Οι Ρωμανιώτες των Ιωαννίνων και οι υπόλοιποι Έλληνες Εβραίοι της Παλιάς Ελλάδας είναι ήδη αφομοιωμένοι και ενταγμένοι στον εθνικό κορμό. Η δυσκολία αφομοίωσης εντοπίζεται περισσότερο, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, στους Εβραίους της Θεσσαλονίκης, χωρίς ωστόσο να αποτελεί ζήτημα αφοσίωσης ή μη στο νέο καθεστώς. Το ζήτημα είναι κυρίως οικονομικό, καθώς οι Εβραίοι βλέπουν τη Θεσσαλονίκη να μετατρέπεται από ένα λιμάνι - πύλη εξόδου μιας τεράστιας ενδοχώρας σε ένα περιφερειακό λιμάνι του νεοελληνικού κράτους. Ο αυξανόμενος, λοιπόν, οικονομικός ανταγωνισμός, η αντιεβραϊκή πολιτική της βενιζελικής παράταξης, παρά τις αρχικές της εξαγγελίες, ειδικά μετά την εισροή μικρασιατών προσφύγων στη Μακεδονία, οδηγεί τους Έλληνες Εβραίους στο εξωτερικό. Οι πιο εύποροι μεταναστεύουν στη Γαλλία (Παρίσι, Μασσαλία, Λυών) και Τουρκία (Κων/πολη κυρίως) και οι υπόλοιποι, συνήθως μικροπωλητές, χαμάληδες και βαρκάρηδες στο λιμάνι, φεύγουν για τις ΗΠΑ (Ν. Υόρκη), το Ισραήλ (Χάϊφα, Τελ Αβίβ) ή όπου υπάρχει

²⁶⁰ Από αυτούς οι 230 απέβαλαν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και οι 20 με τα άρθρα 23 και 15 του Α.Ν. 1856.

²⁶¹ Από αυτούς οι 66 έχασαν με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, 1 με το άρθρο 23 του Α.Ν. 1856, 11 με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856, 1 με το άρθρο 28^ο του Α.Ν. 1856 και 95 διαγράφηκαν από τα μητρώα αρρένων ως αλλοδαποί.

²⁶² Από αυτούς 1 έχασε την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, 13 με το άρθρο 19 ΚΕΙ σε ατομικές αποφάσεις και 1.608 σε ομαδικές αποφάσεις με το άρθρο 19 ΚΕΙ, 3 στερήθηκαν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856 και 20 με το άρθρο 20 εδ.α' ΚΕΙ

δυνατότητα απασχόλησης. Από τα Πρακτικά του Σ.Ι., ωστόσο, αναδεικνύεται η δυσκολία προσαρμογής και άλλων εβραϊκών κοινοτήτων αυτή την περίοδο. Η εβραϊκή κοινότητα της Καβάλας που πλήττεται από την κρίση του καπνού το 1930, αλλά και η κοινότητα του Διδυμοτείχου, αποτελούν κοινότητες από τις οποίες άτομα νεαρής ηλικίας μεταναστεύουν για τις ΗΠΑ και την Τουρκία.

Στην αρχή λοιπόν του μεσοπολέμου θα λέγαμε ότι όσοι χάνουν την ελληνική ιθαγένεια επειδή αναχωρούν «άνευ προθέσεως επανόδου» με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, είναι στην ουσία μετανάστες που αναζητούν νέες ευκαιρίες ή έναν καλύτερο τρόπο ζωής. Αργότερα, ωστόσο, η ταύτιση των Εβραίων με τον κομμουνισμό και το σιωνισμό, η σύνδεσή τους με εθνικές τραγωδίες, όπως η Μικρασιατική καταστροφή, λόγω της συμβολής τους στην εκλογική ήττα του Βενιζέλου το 1920 και η θέση τους σε εθνικά θέματα, όπως το Μακεδονικό, εξαιτίας της ταύτισης σ' αυτό το θέμα της θέσης του ΚΚΕ με τη γραμμή της Κομιντέρν - ανεξάρτητα από τη βασιμότητα ή μη όλων των παραπάνω – οδηγεί στο να λογίζονται πια από το ελληνικό κράτος, ως εσωτερική απειλή, όχι μόνο για την ομοιογένεια του έθνους, αλλά και για την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να τονίσουμε το οξύμωρο σχήμα που παρατηρείται στην πολιτική σ' αυτή την περίοδο του μεσοπολέμου και έχει να κάνει τόσο με τον ίδιο το νομικό μηχανισμό της αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας των Ελλήνων Εβραίων, όσο και με τον αντισημιτισμό ή μη των ελληνικών κυβερνήσεων.

α) Κατ' αρχάς, το ίδιο το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, που αφορά στην αποβολή της ελληνικής ιθαγένειας από τους αλλογενείς που εγκατέλειψαν το ελληνικό έδαφος «άνευ προθέσεως επανόδου» δεν θεσπίζεται από κάποια αντιδημοκρατική, αυταρχική ή δικτατορική κυβέρνηση, αλλά από την Οικουμενική κυβέρνηση Αλ. Ζαΐμη στη διάρκεια της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας. Θα λέγαμε ότι το μέτρο αυτό της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας των αλλογενών εντάσσεται μάλλον στη λογική της απαλλαγής του κράτους από εν δυνάμει εσωτερικούς εχθρούς και συνδέεται με τη γενικότερη πολιτική διώξεων των πολιτικών αντιπάλων στην πολιτικά άστατη εποχή του μεσοπολέμου, των πραξικοπηματικών κινήσεων και της «εύθραυστης δημοκρατίας». Έχει προηγηθεί το «κατοχυρωτικό» Ν. Δ/γμα του 1924 της κυβέρνησης Αλ. Παπαναστασίου, το μέτρο της διοικητικής εκτόπισης το 1926 του Θ. Πάγκαλου και ακολουθεί το 1929 το «Ιδιώνυμο» του Ελ. Βενιζέλου.

β) Ο αντισημιτισμός δεν αποτέλεσε ποτέ επίσημο δόγμα κάποιας από τις ελληνικές κυβερνήσεις. Ωστόσο, στο Μεσοπόλεμο βλέπουμε μια αντιστροφή ρόλων: η «προοδευτική» βενιζελική παράταξη θεσμοθετεί αντιεβραϊκά μέτρα, καθώς παράλληλα λαϊκές αντισημιτικές προκαταλήψεις βρίσκουν, σε πολλές περιπτώσεις, έδαφος στους μικρασιάτες πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στη Μακεδονία, ενώ αντίθετα το Λαϊκό Κόμμα και «ο γερμανόφιλος» Μεταξάς τηρούν μια πιο φιλοεβραϊκή στάση. Σε αντίθεση με τη φασιστική Ιταλία και τη ναζιστική Γερμανία, ο Μεταξάς δεν θεσμοθέτησε κάποιο φυλετικό νόμο. Παρόλα αυτά, ως διάδοχος του Κ. Δεμερτζή στην προεδρία της κυβέρνησης υπογράφει το 1938 το νόμο που επικυρώνει την Ελληνοϊσπανική Συμφωνία του 1936 με την οποία διαγράφονται 508 άτομα από τα μητρώα και τα δημοτολόγια ως αλλοδαποί (Ισπανοί) και παράλληλα το 1939 το Υπουργείο Εξωτερικών σε συνεργασία με τις ελληνικές προξενικές αρχές υποβάλει στο Σ.Ι. κατάλογο 130 Ελλήνων Εβραίων που έχουν μεταναστεύσει στην Παλαιστίνη με το ερώτημα της αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, το οποίο και γίνεται δεκτό.

Σε σχέση με την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας από τους υπόλοιπους αλλογενείς (αρμένιους, μουσουλμάνους κ.α.) την ίδια χρονική περίοδο, δεν μπορούμε να εξάγουμε

ασφαλή συμπεράσματα, γιατί πρώτον δεν δηλώνεται η εθνική καταγωγή τους στα πρακτικά του Σ.Ι. (μόνο από τον τόπο προέλευσης ή από τα ονοματεπωνυμικά στοιχεία μπορούμε να εικάσουμε ότι κάποιος ανήκει σε κάποια από αυτές), δεύτερον, δεν διαθέτουμε παράλληλα απογραφικά στοιχεία των πληθυσμών ανά περιοχή, και τρίτον υπάρχει και άγνωστος αριθμός αποφάσεων της διοίκησης για αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας χωρίς να τηρείται το τυπικό της προηγούμενη γνώμης του Σ.Ι.. Ωστόσο, αυτό που με βεβαιότητα συνάγεται είναι ότι α) οι περισσότεροι αλλογενείς αποβάλλουν την ελληνική ιθαγένεια από το 1932 έως το 1934 σε μεγάλες ομαδικές αποφάσεις αποβολής της, οι οποίες όμως αφορούν σε αλλογενείς άλλων ομάδων κι όχι σε Εβραίους, β) σε αντίθεση με τους λοιπούς αλλογενείς, οι ομαδικές διαγραφές Ελλήνων Εβραίων είναι σχεδόν ανύπαρκτες σε όλο το μεσοπόλεμο, με εξαίρεση το 1939 και τη διαγραφή των 130 Ισραηλιτών που αναχώρησαν για την Παλαιστίνη, γ) οι υπόλοιποι αλλογενείς υποβάλουν δηλώσεις περί αναχωρήσεως άνευ προθέσεως επανόδου, ή φαίνεται ότι φεύγουν με διαβατήριο άνευ επιστροφής το 1925, 1928, 1933, ενώ στην περίπτωση των Εβραίων, έχουμε μόνο μια τέτοια «ενυπόγραφη δήλωση εκούσιας μετανάστευσης» σε συνεδρίαση το 1938, δ) οι Έλληνες Εβραίοι αποβάλλουν - σε σχέση με τους άλλους αλλογενείς - την ελληνική ιθαγένεια με ατομικές αποφάσεις σε ποσοστό 14,8%, και με ομαδικές αποφάσεις σε ποσοστό 4,6%. Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι ένας στους τρεις Εβραίους που εξετάζονται από το Σ.Ι. στο μεσοπόλεμο χάνει την ελληνική ιθαγένεια. Οι υπόλοιπες υποθέσεις Ελλήνων Εβραίων που απασχολούν το Σ.Ι. αυτή την περίοδο αφορούν κυρίως στην αναγνώριση ή μη ξένης υπηκοότητας, κυρίως Αυστριακής, Ιταλικής και Ισπανικής.

Τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το θεσμό της ελληνικής ιθαγένειας και ιδιαίτερα όσον αφορά στο μέτρο της αφαίρεσης αυτής. Τον Απρίλιο του 1940, ένα χρόνο ακριβώς πριν τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, ο Μεταξάς εισάγει δύο νέα διοικητικά μέτρα, τη στέρηση - που αφορά μόνο αλλογενείς- και την έκπτωση - που δεν αφορά τους εκ γενετής Έλληνες - από την ελληνική ιθαγένεια. Οι Έλληνες Εβραίοι, ως άτομα που επί χρόνια ακολουθώντας μια πρακτική από την οθωμανική αυτοκρατορία χρησιμοποιούν ξένα διαβατήρια και ξένα πιστοποιητικά ιθαγένειας, είναι η πρώτη ομάδα - στόχος αυτού του μέτρου αφού συνολικά στην περίοδο αυτή στερούνται την ελληνική ιθαγένεια σε ποσοστό 47,6%. Παράλληλα, συνεχίζονται οι αποφάσεις αποβολής της ελληνικής ιθαγένειας με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, σε μικρότερο ποσοστό, και κυρίως το 1942 από τη δωσίλογη κυβέρνηση Λογοθετόπουλου, λίγο πριν δηλαδή από τον σχεδόν ολοκληρωτικό αφανισμό των εβραϊκών κοινοτήτων της Ελλάδας με την εφαρμογή της «τελικής λύσης» από τους Γερμανούς. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ακόμα κι αυτές οι αποβολές αναφέρονται σε αναχωρήσεις στη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Το άλλο διοικητικό μέτρο αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας που εισάγει ο Μεταξάς το 1940 είναι η έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια. Το 1943, η κυβέρνηση Ι. Ράλλη της «Ελληνικής Πολιτείας» προσθέτει και τον όρο της «αναξιότητας», που αφορά άτομα που «ενέργησαν προς όφελος ξένου κράτους και δη εχθρικού με πράξεις ασυμβίβαστες με την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη και σε αντίθεση με τα συμφέροντα της Ελλάδος». Μετά την Απελευθέρωση, ο όρος «Εθνική αναξιότητα» αποτελεί αδίκημα που δικάζεται από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων και βαρύνει όσους συνεργάστηκαν «μετά του εχθρού κατά τρόπον ανάξιον Έλληνας Πολίτου» θίγοντας «την Εθνικήν Αξιοπρέπειαν» και διευκολύνοντας έτσι «το έργο της κατοχής». Έχουμε μόνο δύο περιπτώσεις Ελλήνων Εβραίων που παραπέμφθηκαν στο Σ.Ι. με αυτή την αιτιολογία και ο ένας από αυτούς, που μάλιστα είχε καταδικαστεί και από το Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων, θεωρήθηκε «έκπτωτος λόγω αναξιοτήτος».

Στην περίοδο του Εμφυλίου στα «εθνικώς επιβλαβή» άτομα συγκαταλέγονται πλέον και οι ιδεολογικοί εχθροί εγκαινιάζοντας έτσι μια μακρά περίοδο, που φτάνει μέχρι σχεδόν τη μεταπολίτευση, κατά την οποία ο ιδεολογικός εχθρός ταυτίζεται με τον εξωτερικό εχθρό και

υπαγορεύεται από το φόβο του κομμουνιστικού κινδύνου. Το ΛΖ΄ Ψήφισμα του 1947 της κυβέρνησης Θεμ. Σοφούλη, με το οποίο μπορούν να αποστερηθούν την ελληνική ιθαγένεια Έλληνες πολίτες που ζουν προσωρινά ή μόνιμα στο εξωτερικό και οι οποίοι «διαρκούσης της παρούσης ανταρσίας δρώσιν αποδεδειγμένως αντεθνικώς ή ενισχύωσιν καθ' οιονδήποτε τρόπον τον κατά του κράτους διεξαγόμενον συμμοριακόν αγώνα», δεν στρέφεται μόνο εναντίον των «συμμοριτών» της περιόδου 1946-1949, αλλά και εναντίον των συντρόφων τους στην Εθνική Αντίσταση. Δεν χάνει ωστόσο την περίοδο αυτή κάποιος Έλληνας Εβραίος με αυτόν τον τρόπο την ελληνική ιθαγένεια. Αυτό προκαλεί εντύπωση, καθώς αρκετοί αριστεροί Έλληνες Εβραίοι έλαβαν μέρος στην Αντίσταση και μετά στον Εμφύλιο πόλεμο. Παρόλα αυτά όμως το ελληνικό κράτος συνεχίζει να τους αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο από τους Έλληνες συντρόφους τους της ίδιας περιόδου, με το ίδιο προπολεμικό νομικό πλαίσιο απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας, θεωρώντας τους αλλογενείς που χάνουν την ελληνική ιθαγένεια επειδή αποδημούν οριστικά από τη χώρα. Πρωτεύον ζήτημα φαίνεται να είναι η αντιμετώπιση του «κομμουνιστικού κινδύνου». Ελάχιστα ενδιαφέρουν οι ομάδες των αλλογενών και ειδικά των Εβραίων που μετά και την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, κατευθύνονται μαζικά προς τα εκεί.

Μάλιστα, στην προοπτική αναχώρησης για την Παλαιστίνη των διασωθέντων Ελλήνων Εβραίων που επιστρέφουν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης κουβαλώντας τον πόνο της απώλειας των δικών τους ανθρώπων και βρίσκουν τις περιουσίες τους λεηλατημένες, τις εβραϊκές κοινότητες διαλυμένες και μια χώρα να αλληλοσπαράσσεται σε μια εμφύλια διαμάχη, το ελληνικό κράτος δεν αντιδρά προσποιούμενο ότι δεν γίνεται αντιληπτή η μεγάλη επιχείρηση κρυφής μετανάστευσης που συμβαίνει στο ελληνικό έδαφος. Μάλιστα, εκδίδεται η αριθμ. 621/4-8-1949 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου, με την οποία εγκρίνεται η αναχώρηση από την Ελλάδα «των Ελληνικής υπηκοότητος στρατευσίμων (υπηρετούντων και μη) Ισραηλιτών εις το Κράτος του Ισραήλ, εφ' όσον ούτοι ήθελον παραλάβει μεθ' εαυτών και άπαντα τα μέλη της οικογενείας των, και δηλώσωσι τόσον ούτοι όσον και ταύτα ότι δεν πρόκειται να επανέλθωσιν εις την Ελλάδα και ότι επιθυμούν να αποβάλωσι την Ελληνικήν υπηκοότητα». Ακριβώς η ίδια διαδικασία είχε ακολουθηθεί το Δεκέμβριο του 1948 για τους Αρμένιους που είχαν ελληνική ιθαγένεια.

Τέλος, αρκετοί είναι οι Εβραίοι που διαγράφονται από το 1940-1943 ως αλλοδαποί, επειδή δεν κατοικούσαν στις Νέες Χώρες. Φαίνεται ότι αυτές οι αποφάσεις αποτελούν μέρος ενός γενικότερου σχεδιασμού, καθώς την ίδια περίοδο κρίνονται ως αλλοδαποί και οι Κιρκάσιοι και οι Αρμένιοι.

Στη μεταπολεμική περίοδο, το διακύβευμα της πολιτικής της ιθαγένειας είναι η εθνικοποίηση των συνειδήσεων. Η νέα αμερικανική ψυχροπολεμική λογική περί «ολοκληρωτισμού» και ο αντικομμουνισμός, που ασπάζεται η Δεξιά κυβερνητική παράταξη, οδηγούν σε διαχωρισμό των πολιτών, βάσει των πολιτικών και κοινωνικών τους φρονημάτων. Έτσι, στο εξής οι πολίτες διακρίνονται σε «εθνικόφρονες» και «μη εθνικόφρονες», σε «υγιώς σκεπτόμενους» και σε «υπόπτους», και η «εθνική συνείδηση» σχετίζεται με το πολιτικό φρόνημά τους. Το 1955, ψηφίζεται ο νέος Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας. Όμως στο άρθρο 20 του ΚΕΙ που αφορά στην απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας «ένεκεν εκπτώσεως», και ειδικά στο εδάφιο γ' παρατηρούμε ότι διατηρείται η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας για πολιτικούς λόγους και μετά από τα γεγονότα που προκάλεσαν την εισαγωγή της, το Δεκέμβριο του 1947 «διαρκούσης της ανταρσίας». Παράλληλα, ισχύει και το Ν.Δ. 4234/23.7.1962 «περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων την ασφάλειαν της χώρας», που αποτελεί «ανάπτυξιν των διατάξεων του εδ.γ' του άρθρου 20 του ΚΕΙ» προσθέτοντας με το άρθρο 4 και τους «δρώντες ή δράσαντες αντεθνικώς». Κανένα, ωστόσο, μέτρο από αυτά δεν πλήττει τους αριστερούς Έλληνες Εβραίους, όπως συνέβη και στην προηγούμενη περίοδο.

Το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927, επιβιώνει επίσης στο νέο ΚΕΙ, με το άρθρο 19, που αφορά τους αλλογενείς που εγκατέλειψαν το ελληνικό έδαφος «άνευ προθέσεως παλιννοστήσεως», αλλά με πιο ήπιο τρόπο, καθώς η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας είναι δυνητική και επέρχεται από το χρόνο έκδοσης της απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών. Σύμφωνα με την εγκύκλιο εφαρμογής του ΚΕΙ «ουσιώδες εν προκειμένω κριτήριο θέλει αποτελέει, ως νοείται, η εθνική διαγωγή». Για το λόγο αυτό, στα έγγραφα των προξενείων πρέπει να αναφέρεται ρητά αν «η εθνική τούτου (του αλλογενούς) συμπεριφορά είναι η συνάδουσα προς την του Έλληνα πολίτου». Από κάποιες υποθέσεις του Σ.Ι. παίρνουμε πληροφορίες για τη στάση και την πρακτική που ακολουθούσαν τα ίδια τα προξενία στο Ισραήλ, ειδικά έναντι των Ελλήνων Εβραίων. Συνήθως μέχρι τώρα, αναφέρεται από τις προξενικές αρχές ότι οι αυτοί οι ίδιοι δεν γράφονταν στα προξενικά μητρώα. Ωστόσο, από υπόθεση του Σ.Ι. μαθαίνουμε ότι ο εφοδιασμός με ισραηλινό διαβατήριο αποτελεί συνήθη πρακτική για τους Έλληνες Εβραίους, διότι δεν μπορούν να εφοδιαστούν με ελληνικό, αφού δεν είναι γραμμένοι στα προξενικά μητρώα, καθώς κάποια προξενία, δεν τους έγραφαν σε αυτά. Μάλιστα, Ελληνικό Προξενείο στην εισήγησή του προς το Σ.Ι. προτείνει επαγρύπνηση και άκαμπτη στάση των ελληνικών υπηρεσιών, γιατί διαφορετικά «θα ενθαρρυνθούν πολλοί των εν λόγω Ισραηλιτών» να επανέλθουν στην Ελλάδα.

Όντως, οι δυσκολίες στη ζωή στο Ισραήλ «ωθούν προς επάνοδον εις Ελλάδα πολλούς των Ισραηλιτών». Έτσι ακόμη κι αυτοί που έχουν υποβάλει δήλωση σύμφωνα με την αριθ. 621/1949 Π.Υ.Σ., ζητούν να επανέλθουν και να ανακτήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Βέβαια, η δήλωση αυτή δεν ανακαλείται, ωστόσο, το Σ.Ι. εξετάζοντας την ουσία της υπόθεσης και αφού έχει βεβαιωθεί για την «εθνική διαγωγή» τους, τελικά ανακαλεί αυτές τις αποφάσεις. Επίσης, από το 1955 ξεκινούν και οι ανακλήσεις αποβολών κυρίως με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 και λιγότερο απωλειών με το άρθρο 19 ΚΕΙ και άλλων αλλογενών που «διάγουν φιλησυχώς και νομοταγώς».

Τα πράγματα, όμως, δυσκολεύουν γι' αυτούς που έφυγαν στο Ισραήλ και απέκτησαν «οικεία βουλήσει» την ισραηλινή ιθαγένεια, χωρίς την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης. Αυτοί χάνουν την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 20 εδ.α', ενώ την ίδια στιγμή οι ελληνικές κυβερνήσεις δέχονται την πολυϊθαγένεια των ομογενών Ελλήνων που ζουν στις ΗΠΑ, στην Αυστραλία και αλλού.

Εκείνο που παρατηρούμε σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο είναι ότι τα όρια της νομιμότητας είναι ρευστά τόσο για τη διοίκηση, όσο και για την πολιτική ηγεσία. Φαίνεται από τα πρακτικά του Σ.Ι. ότι έχουν εκδοθεί πολλές αποφάσεις απώλειας της ελληνικής ιθαγένειας χωρίς την προηγούμενη γνωμοδότηση του Σ.Ι. Μετά από την ακύρωση κάποιων αποφάσεων από το Συμβούλιο της Επικρατείας, επανεισάγονται οι υποθέσεις και το Σ.Ι. γνωμοδοτεί υπέρ της αποβολής, οπότε πια τηρείται και η νομιμότητα έκδοσης της απόφασης ή επανεισάγονται με διαφορετική νομική βάση και γίνονται πάλι αποδεκτές. Επιπλέον, στο αιτιολογικό μέρος των αποφάσεων του Σ.Ι. παρατηρούμε κάποιες φορές και αντισημιτικά σχόλια, που έχουν ως αφετηρία την περιστασιακή χρήση της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους.

Όσον αφορά στην κατηγορία των Ελλήνων Εβραίων που παράλληλα προβάλλουν ξένη υπηκοότητα, θεωρούμε ότι έχει ιδιαίτερη σημασία, ειδικά έτσι όπως εξελίσσεται στις τρεις περιόδους που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία. Οι Εβραίοι, συνεχίζοντας μια παράδοση που ξεκινά από την οθωμανική αυτοκρατορία και το καθεστώς των διομολογήσεων και της προστασίας από τις ξένες ευρωπαϊκές δυνάμεις, που τους διευκολύνει επαγγελματικά και κυρίως εμπορικά, συνεχίζουν να ακολουθούν την ίδια πρακτική και στο νεοελληνικό κράτος, προβάλλοντας την ξένη υπηκοότητα (συνήθως Ιταλική, Ισπανική, Πορτογαλική ή Αυστριακή), αν και οι περισσότεροι έχουν αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με την αθρόα

πολιτοποίηση το 1913 με την ένταξη των Νέων Χωρών στο νεοελληνικό κράτος. Κάποιοι από αυτούς ζητούν αργότερα να τους αναγνωρισθεί η ελληνική ιθαγένεια. Αυτό ίσως μαρτυρά τη σύγχυση, στην οποία βρίσκονται.

Το ελληνικό κράτος, από τη μεριά του, παλινωδεί ως προς τη πολιτική που εφαρμόζει γι' αυτούς. Έτσι, στην αρχή της περιόδου του μεσοπολέμου, εφαρμόζοντας πολιτική αφομοίωσης, αμφισβητεί την εγκυρότητα της ξένης υπηκοότητας και τους αναγνωρίζει ως Έλληνες. Αντίθετα, αργότερα, κυρίως από το 1938, το κράτος θεωρώντας ότι εάν είχαν συνείδηση της ελληνικής τους ιθαγένειας δεν θα παρέμεναν με ξένη υπηκοότητα, τους αφαιρεί τη ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 4 του Δ/τος του 1927 - καθώς η κατοχή ξένου διαβατηρίου, ειδικά όταν συνδέεται με αναχώρηση από την Ελλάδα, σημαίνει αναχώρηση χωρίς επιστροφή - ή τους διαγράφει από τα μητρώα αρρένων ως αλλοδαπούς, ή το Σ.Ι. εισηγείται με τρόπο αντιφατικό, δηλαδή τους θεωρεί ταυτόχρονα ως αλλοδαπούς υπηκόους που δεν απέκτησαν ποτέ την ελληνική ιθαγένεια ή ότι απέβαλαν την ελληνική ιθαγένεια ως «εγκαταλιπόντες το ελληνικόν έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου». Πάντως σε κάθε περίπτωση αποφαινεται ότι πρέπει να διαγραφούν. Στην Κατοχή, είναι από τις ομάδες που πλήττονται περισσότερο από την εφαρμογή του μέτρου της στέρησης της ελληνικής ιθαγένειας, που εισάγει ο Μεταξάς το 1940, με το άρθρο 23^ο του Α.Ν. 1856, που ορίζει ότι μπορεί οι αλλογενείς που χρησιμοποιούν επί μια πενταετία τουλάχιστον ξένα διαβατήρια ή πιστοποιητικά ξένης ιθαγένειας να στερηθούν την ελληνική ιθαγένεια. Τέλος, στη μεταπολεμική εποχή, η κτήση της ισραηλινής ιθαγένειας χωρίς την άδεια της ελληνικής κυβέρνησης από τους Έλληνες Εβραίους, που κατά τη διάρκεια της κατοχής ή του εμφυλίου πολέμου διέφυγαν κρυφά στην Παλαιστίνη ή μετανάστευσαν στο κράτος του Ισραήλ μετά την αναγνώρισή του το 1948, επιφέρει την έκπτωση από την ελληνική ιθαγένεια με το άρθρο 20 εδ.α' του ΚΕΙ. Και από τις δύο αυτές περιπτώσεις αποδεικνύεται, για ακόμη μια φορά, η διαφορετική αντιμετώπιση των αλλογενών από τους ομογενείς και η μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκονται οι πρώτοι, καθώς το ελληνικό κράτος, ήδη με το Ν.120/1914, έχει αποδεχτεί την πολυϊθαγένεια των ομογενών μεταναστών.

ΠΗΓΕΣ

Α) ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ:

ΤΟΜΟΣ 1 : 1930	Συνεδριάσεις : 308-336
ΤΟΜΟΣ 2 : 1932	Συνεδριάσεις : 16-62
ΤΟΜΟΣ 3α: 1933	Συνεδριάσεις : 63-89
ΤΟΜΟΣ 3β: 1933	Συνεδριάσεις : 90-114
ΤΟΜΟΣ 4α: 1934	Συνεδριάσεις : 115-134
ΤΟΜΟΣ 4β: 1934	Συνεδριάσεις : 135-152
ΤΟΜΟΣ 5 : 1935	Συνεδριάσεις : 153-169
ΤΟΜΟΣ 6 : 1936	Συνεδριάσεις : 170-185
ΤΟΜΟΣ 7 : 1937	Συνεδριάσεις : 186-198
ΤΟΜΟΣ 8 : 1938	Συνεδριάσεις : 199-235
ΤΟΜΟΣ 9 : 1939	Συνεδριάσεις : 236-291
ΤΟΜΟΣ 10 : 1940	Συνεδριάσεις : 292-342
ΤΟΜΟΣ 11 : 1941	Συνεδριάσεις : 343-368
ΤΟΜΟΣ 12 : 1942	Συνεδριάσεις : 369-409
ΤΟΜΟΣ 13 : 1943	Συνεδριάσεις : 410-438
ΤΟΜΟΣ 14 : 1944, 1945, 1946	Συνεδριάσεις : 439-484
ΤΟΜΟΣ 15 : 1947	Συνεδριάσεις : 485-530
ΤΟΜΟΣ 16 : 1948, 1949	Συνεδριάσεις : 531-584
ΤΟΜΟΣ 17 : 1950, 1951, 1952	Συνεδριάσεις : 585-621
ΤΟΜΟΣ 18 : 1953, 1954, 1955	Συνεδριάσεις : 622-662
ΤΟΜΟΣ 19 : 1956, 1957	Συνεδριάσεις : 663-693
ΤΟΜΟΣ 20 : 1958, 1959, 1960	Συνεδριάσεις : 694-730
ΤΟΜΟΣ 21 : 1961, 1962	Συνεδριάσεις : 731-754
ΤΟΜΟΣ 22 : 1963, 1964	Συνεδριάσεις : 755-779
ΤΟΜΟΣ 23 : 1965	Συνεδριάσεις : 780-793

Β) ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ:

190/1929, 466/1945, 467/1945, 2348/1947, 1390/1948, 1126/1948, 2169/1960, 2753/1964, 2928/1965, 57/1981, 59/1981, 61/1981, 2756/1983.

Γ) ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ:

1. Γεωργιάδης Ιωσήφ, «Η Ελληνική Ιθαγένεια», Αθήνα 1941.
2. Γραμμένος Στυλιανός, «Το δίκαιον της ελληνικής ιθαγενείας», Αθήνα 1970.
3. Σταθόπουλος Ι. – Βαρδάκης Β., «Η Ελληνική Ιθαγένεια», Αθήνα 1953.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

4. Bowman Steven, Η Αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα, μεταφρ. Ισαάκ Μπενμαγιόρ, Κεντρικό Ισραηλτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα, 2012.
5. Mazower Mark, (επιμ.) «Μετά τον πόλεμο», Αλεξάνδρεια 2004.
6. Mazower Mark, «Η Αυτοκρατορία του Χίτλερ: Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη», Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2009.
7. Mazower Mark, «Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950», μεταφρ. Κ. Κουρεμένος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006.
8. Mazower Mark, «Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η Εμπειρία της Κατοχής», Αλεξάνδρεια, μεταφρ. Κ. Κουρεμένος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.
9. Molho Rena, "The Jerusalem of the Balkans, Salonica 1856-1919", Πηγή: jmath.gr
10. Αλιβιζάτος Νίκος, «Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας», Θεμέλιο, Αθήνα 1986.
11. Αλιβιζάτος Νίκος, «Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010», Πόλις, Αθήνα 2011.
12. Γραμμένος Σ., «Το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας», δ' εκδ., Καραναστάσης, Αθήνα 2003.
13. Διβάνη Λένα, «Ελλάδα και μειονότητες», Νεφέλη, Αθήνα 1995.
14. Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, «Οι Εβραίοι στον Ελληνικό χώρο: Ζητήματα Ιστορίας στη μακρά διάρκεια», Πρακτικά του Α' Συμποσίου Ιστορίας, Θεσ/νικη, 23-24 Νοεμβρίου 1991, Γαβριηλίδης, Αθήνα 1995.
15. Κωστόπουλος Τ., «Αφαιρέσεις ιθαγένειας. Η σκοτεινή πλευρά της νεοελληνικής ιστορίας (1926-2003), Σύγχρονα Θέματα, τευχ. 83, Δεκέμβριος 2003.
16. Μαργαρίτης Γιώργος, «Ανεπιθύμητοι συμπατριώτες. Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας», Βιβλιόραμα, Αθήνα 2005.
17. Μόλχο Ρένα, «Η αντιεβραϊκή νομοθεσία του Βενιζέλου στο Μεσοπόλεμο και πως η Δημοκρατία μπορεί να γίνει αρωγός του αντισημιτισμού», Σύγχρονα Θέματα, τευχ.82, Ιούνιος 2003.
18. Μόλχο Ρένα, «Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, 1856-1919 : Μια ιδιαίτερη κοινότητα», Θεμέλιο, Αθήνα 2001.
19. Μπαλτσιώτης Λάμπρος, «Η ιθαγένεια στον Ψυχρό Πόλεμο», στο Μ. Τσαπόγας και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), «Τα δικαιώματα στην Ελλάδα από το τέλος του Εμφυλίου στο τέλος της Μεταπολίτευσης», Καστανιώτης, Αθήνα 2004.
20. Μπενβενίστε Ρίκα (επιμ.) «Οι Εβραίοι της Ελλάδας στην Κατοχή», Εταιρεία Μελέτης Ελληνικού Εβραϊσμού, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1998.
21. Ναρ Λέων, Οι Ισραηλίτες βουλευτές στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (1915-1936), Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2011.

22. Νεχαμά Γιοζέφ, Ιστορία των Ισραηλιτών της Σαλονίκης, βιβλίο τρίτο, Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2000
23. Παπαδημητρίου Δέσποινα, Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967, Σαββάλας, Αθήνα 2006.
24. Παπάζογλου Αγγελική, «Η έκπτωση της ελληνικής ιθαγένειας των δωσίλογων της Κατοχής (1940-1950)», Επετηρίδα Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία» 2008-2009, σελ. 93-113.
25. Παπασιώτη-Πασιά Ζ., «Δίκαιο ιθαγένειας», θ' εκδ., Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2009.
26. Πιερρόν Μπερνάρ, «Εβραίοι και Χριστιανοί στη Νεότερη Ελλάδα. Ιστορία των διακοινοτικών σχέσεων από το 1821 έως το 1945», εισαγ.: Ρίκα Μπενβενίστε, μεταφρ.: Γιώργος Σαρατσιώτης, Πόλις, Αθήνα 2004.
27. Σιμπή Ιακώβ- Λάμψα Καρίνα, «Η ζωή απ' την αρχή. Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων στην Παλαιστίνη (1945-1948)», Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.
28. Σιμπή Ιακώβ – Λάμψα Καρίνα, Η Διάσωση, εκδ. Καπόν, Αθήνα 2012.
29. Φλάισερ Χάγκεν, «Στέμματα και σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, 1941-1944», τ.Β', Παπαζήσης, Αθήνα 1995.
30. Χριστόπουλος Δημήτρης, «Ποιος είναι Έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα», Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012.
31. Χριστόπουλος Δημήτρης, Περιπέτειες της ελληνικής ιθαγένειας: Ποιος (δεν) έχει τα «προσόντα» να είναι Έλληνας; περ. «Θέσεις», Τεύχος 87, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2004 .

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Διάκριση των εννοιών αποβολή-στέρηση-έκπτωση και διαχωρισμός των πολιτών σε «ομογενείς» και «αλλογενείς»	σελ. 6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους στην περίοδο του Μεσοπολέμου (1920-1939)	σελ. 16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους στην Κατοχή και στον Εμφύλιο (1940-1949)	σελ. 52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από τους Έλληνες Εβραίους στη μεταπολεμική περίοδο 1950-1965	σελ. 73
ΠΕΡΙΛΗΨΗ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ. 93
ΠΗΓΕΣ	σελ. 99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 101